

Advokatas

2020 NR. 1

ANALITIKA, ĮŽVALGOS, KOMENTARAI

VALSTYBĖS VAIDMUO
PER COVID-19 PANDEMIJĄ

LIETUVOS
SPECIALIOSIOS
TARNYBOS: SPECIALIOS
IR IŠSKIRTINĖS

KOVOS SU KORUPCIJA
KLYSTKELIAI

POLITINĖS ĮTAKOS
SMAGRAČIAI

ROBOTAI PRIEŠ
ADVOKATUS

„Dėl baimės ir
saugumo aukojame
laisvę ir teises“

VOGA

DRAŠUS, IŠSISKIRIANTIS IŠ MINIOS,
PRITRENKiantis ĮVAIZDIS

ŠVENTOSIOS
VARTAI

Ieškantiems išskirtinių namų
poilsui ant jūros kranto.

Daugiau apie projektą:
www.sventosiosvartai.lt

Projektą plėtoja:

 realco

EQC 400 4MATIC: elektros energijos sąnaudos, kWh/100 km (mišriomis sąlygomis): 20,8-19,7, CO₂ emisija, g/km (mišriomis sąlygomis): 0

EQC – naujas, pilnai elektra varomas „Mercedes-Benz“ automobilis.

Pristatome pilnai elektrinį „Mercedes-Benz“ automobilį. Vienu įkrovimu nuvažiuokite iki 417 km. Atraskite visiškai naujas, inovatyvias automobilio valdymo technologijas ir pagalbinius vairavimo asistentus, kurie leis mėgautis kiekvienu nuvažiuotu kilometru.

Daugiau informacijos apie naująjį „Mercedes-Benz EQC“ ieškokite artimiausiame „Silberauto“ salone.

Mercedes-Benz

The best or nothing.

SILBERAUTO

UAB „Silberauto“ – oficiali Daimler AG atstovė Lietuvoje:
Vilnius, Pirklių g. 9, tel. 8 5 266 59 00
Kaunas, Vakarinis aplinkkelis 6A, tel. 8 37 301 201
Klaipėdos r., Vilniaus pl. 8, Sudmantų k., Sendvario sen.,
tel. 8 46 323 780
www.mercedes-benz.lt

Advokatas

Turinys

Valstybės vaidmuo ir pandemija

Veiksmai ir atoveiksmis 12

Laiškas sūnui

M. Wyrzykowski kalba 48-ojoje Europos
advokatūrų pirmininkų konferencijoje 20

Žmogaus teisės

Prievartos „kultūra“ 24

Privatumas ir specialiosios tarnybos

Visiškai slaptai 28

Valstybės garantuojama teisinė pagalba

Taupymo kaina 32

Lietuvos advokatūra

I. Vėgėlė: „Dėl baimės ir saugumo aukojame
laisvę ir teises“ 36

Turto konfiskavimas

Baudžiamasis populizmas 40

Korupcija

Kovos su korupcija klystkeliai 44

Piktnaudžiavimas tarnyba

Išsityrusios baudžiamojo persekiojimo ribos 46

Lietuvos specialiosios tarnybos

Specialios ir išskirtinės 50

Specialiųjų tyrimų tarnyba

Ž. Bartkus: „Nuslėpti viešų asmenų
suėmimo neįmanoma“ 57

Asmens duomenų apsauga

R. Andrijauskas: „Valstybės asmens duomenų
ištekliais galėtų pasinaudoti mokslas“ 60

Mokestinių ginčų komisija

Mokestinio teisingumo labirintai 64

Konkurencija

Ką gina konkurencijos prievaidai? 72

Įmonių grupių atsakomybė

Vienoje valtyje 76

Teisėkūros auditas

A. Dulkys: „Viskam reikalingas saikas, matas
ir protingumo principas“ 78

Teisėkūros procesas

Nuolatinis iššūkis valstybei ir visuomenei 82

Advokatų garbės teismas

Politinės įtakos smagračiai 85

XXI a. advokatas

Neužtenka būti tokiu pačiu teisininku! 88

Inovacijos

Robotai prieš advokatus 91

Profesija

Advokatas irgi žmogus 94

Veidrodis

Apie advokatus – tik skaičiais 96

2020 NR. 1

ISSN 1648–3006

e. p. redakcija@iq.lt,
tel. 8 694 11 116

Žurnalo partneriai

LIETUVOS
ADVOKATŪRA

Redaktorius

Ovidijus Lukošius

Apžvalgininkai

Dominykas Griėžė,
Cytis Kapsevicius,
Kotryna Tamkutė

Straipsnių autoriai

Aleksandra Armoškaitė,
Tomas Bagdanskis, Gintautas
Bartkus, Edmundas Budvytis,
Valdemaras Bužinskas, Henrikas
Celencevičius, Giedrius Danėlius,
Romualdas Drakšas, Dalia Foigt-
Norvaišienė, Zigmas Garalevičius,
Paulius Gričiūnas, Mindaugas
Kukaitis, Aistė Medelienė,
Remigijus Merkevičius,
Raimundas Moisejevas,
Jonas Saladžius, Vilenas
Vadapalas, Miroslawas
Wyrzykowski

Kalbos redaktorė

Vaida Ramanauskaitė

Dizainerė

Aušra Andriulytė

Leidėjas

„Naujųjų centras“, UAB
Ž. Liaukos g. 3, 01101 Vilnius,
e. p. info@iq.lt

Reklamos skyrius

e. p. reklama@iq.lt,
tel. 8 694 11 116

Spausdino

„Lietuvos ryto“ spaustuvė

SAVAIME ĮSIKRAUNANTIS HIBRIDAS

PRABANGUS SEDANAS „LEXUS ES“

ES 300h „Executive“ + „Technology“ paketas:

kampanijos kaina 47 600 €.

Sutaupykite iki 6500 €.

Žiūrėkite daugiau [lexus.lt](https://www.lexus.lt)

Vidutinės degalų sąnaudos – 5,2-5,6l/100 km, vidutinė CO₂ emisija – 119-127 g/km (apskaičiuota pagal WLTP).
Fotografija yra iliustracinio pobūdžio. Pasiūlymas galioja iki 2020-08-31 arba kol bus kampanijos automobilių.

 LEXUS
EXPERIENCE AMAZING

Advokatų tarybos pirmininkas
Ignas Vėgėlė

Mieli skaitytojai, Gerbiami kolegos advokatai,

*„Broliai seserys, imkit mane ir skaitykit
Ir tatai skaitydami permankykit“*

Tokiais žodžiais į savo skaitytoją kreipėsi pirmosios lietuviškos knygos autorius Martynas Mažvydas. Ši pirmoji spausdinta knyga mūsų tautos istorijoje žymi naują etapą.

Simboliška, bet naują Lietuvos advokatūros šimtmetį taip pat pradame nauju etapu. Nuo pat Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo buvo įprasta, kad kiekvieną pavasarį advokatų bendruomenė renkasi į visuotinį susirinkimą, kuriame pristatoma tik advokatų bendruomenei skirta Advokatų tarybos ataskaita. Šie metai – kokie. Pandemija ir karantinas iškėlė daug iššūkių, bet Lietuvos advokatūra savo misijos nesustabdė, priešingai – susitelkusi Advokatų taryba ją mato daug platesnę ir atviresnę.

Iššūkių kupiname pasaulyje keičiasi Lietuvos advokatūros vaidmuo – mes nebesame vien tik profesinė savivalda, kuri tesirūpina savo narių gerove. 2018 m. Lietuvos advokatūrai įstatymu buvo pavesta rūpintis teisės į teisingą teismą reguliavimu. O jau 2019 m., įvertinus sustiprėjusią ir išdrąsėjusią advokatų bendruomenę, Lietuvos advokatūrą buvo siūloma sunaikinti, iš jos atimant beveik visas svarbiausias funkcijas. Pasaulyje, kuriame vis dažniau ir plačiau ribojamos žmogaus teisės ir laisvės, Lietuvos advokatūra turėjo neišvengiamai pasirinkti: arba nuolanki tylą, arba atvira ir neretai kritiška visuomeninė pozicija, nesitaikstanti su žmogaus teisių pažeidimais. Mes renkames nelengvą kelią – netylėti, rizikuodami patys būti nepamatuotos, bet visuomet triukšmingos kritikos smaigalyje.

Jūsų rankose – žurnalo „Lietuvos advokatūra“ tradiciją tęsiantis, tačiau

visiškai naujos kokybės ir turinio leidinys – „Advokatas“. Įprastą mūsų veiklos metinę ataskaitą keičia advokatūros atstovų vertinimai ir įžvalgos, iliustruojantys svarbiausius praeitų metų ir šiuo metu vykdomus darbus, o svarbiausius įvykius komentuoja šalies politikai ir teisėsaugos atstovai.

Mūsų leidinio partneriu tampa žurnalas IQ, todėl „Advokatas“ ne rečiau kaip kartą per metus pasieks ne tik kiekvieną Lietuvos advokatą, bet ir kiekvieną IQ prenumeratorių ir skaitytoją. Juk svarbu ne tik suprasti ir įvertinti tai, ką darome, itin svarbu, kad mūsų darbus suprastų ir įvertintų Lietuvos visuomenė. Lietuvos advokatūra yra gausiausia nepriklausoma profesionalių teisininkų bendruomenė, ne tik atvirai ir drąsiai išsakanti kritiką, bet ir siūlanti profesionalius sprendimus.

Šiurkštus ir nekontroliuojamas įsibrovimas į privatų gyvenimą, įgalinantis valstybės institucijas sekti kone kiekvieną asmenį, valstybės persekiojimą vykdančių institucijų perteklinis jėgos naudojimas ir nepateisinama prievarta, šlubuojanti valstybės garantuojama teisinė pagalba, žmogaus teisės ir laisvės, kurias dėl tariamo saugumo patys vis labiau siauriname apie tai ilgai nesvarstydami – tai tik keletas temų, kurias rasite leidinyje. Tikime, kad tai privers susimąstyti ir stabtelėti, nepaisant kasdinių darbų.

Sutikdami vis ilgėjančias ir šiltėjančias dienas būkite kupini jėgų, padėsiančių įveikti netikėčiausius iššūkius ir, žinoma, pasaulį sukauciusią pandemiją. Malonaus skaitymo ir įdomios pažinimo kelionės su „Advokatu“!

LABORATOIRES FILOGA

PARIS

PRABANGIAUSIA*
FORMULĖ

GLOBAL-REPAIR

INTENSYVUS POVEIKIS
BRANDŽIAI ODAI

PIRMOJI PRANCŪZIOJE ESTETINĖS MEDICINOS LABORATORIJA**

Elektroninė parduotuvė www.filorga.lt

Atraskite didžiosiose „Eurovaistinė“, „Benu“, „Apotheka“ vaistinėse bei „Douglas“, „Kristiana“ ir vaistinių interneto parduotuvėse.

* Iš sukurtų Laboratoires Filorga

** įkurta 1978

Facebook: @LaboratoiresFilorgaLietuva Instagram: @FilorgaLietuva

VALSTYBĖS VAIDMUO IR PANDEMIJA

Veiksmai ir atoveiksmais

Karantinui pasibaigus ir atlėgus visuomenę kaustančiai baimei, valstybės laukia iššūkis pagrįsti taikytus apribojimus Kotryna TAMKUTĖ

Kai kovo viduryje visoje Lietuvoje buvo įvestas karantinas, verslui teko smarkiai apriboti arba visai nutraukti veiklą, gyventojams – likti namie, dalį veiklos sustabdė įvairios švietimo, socialinės ir sveikatos paslaugas teikiančios įstaigos. Didžioji dalis sprendimų priimti ne savo noru, o valstybės reikavimu, tad viešojoje erdvėje imta diskutuoti apie valstybės teisinę atsakomybę.

Ji, kalbintų pašnekovų teigimu, galėtų kilti tuo atveju, jei suvaržymai

būtų pripažinti kaip neproporcingos apimtys, o sprendimus priėmusios valstybės institucijos – viršijusios įgaliojimus ar nesilaikiusios numatytų procedūrų.

(Ne)proporcingi ir (ne)teisėti

Siekdama kovoti su koronaviruso pandemija ir apsaugoti visuomenės sveikatą, Vyriausybė paskelbė ekstremaliąją padėtį, remdamasi Žmonių užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės įstatymu bei Civilinės saugos įstatymu. Kartu šalyje buvo

įvestas ir karantinas, apribojęs žmonių kasdienį gyvenimą, judėjimą, susibūrimus.

Teisės aktuose numatyta, kad karantinas yra specialus užkrečiamųjų ligų profilaktikos ir kontrolės priemonių taikymo režimas, įvedamas atskiriems objektams ar apkrėstose teritorijose. Tai daroma tuo atveju, kai registruojamas nežinomos kilmės užkrečiamųjų ligų sukėlėjų paplitimas arba ypač pavojingų užkrečiamųjų ligų atvejai, protrūkiai ar epidemijos. Įstatymuose numaty-

ta, kad karantino tikslas – nustatyti specialią asmenų darbo, gyvenimo, poilsio, kelionių tvarką, ūkinės ir kitokios veiklos sąlygas ir taip riboti užkrečiamųjų ligų plitimą.

Karantino įvedimas tiesiogiai susijęs su tam tikrais žmogaus teisių ribojimais ir laisvių suvaržymais: asmeniui gali būti draudžiama išvykti iš šalies, apribojamas jo judėjimas valstybės viduje, jis gali būti verčiamas naudoti būtinas apsaugos priemonės, izoliuotis, atskleisti kai kurias privataus gyvenimo detales,

pavyzdžiui, sveikatos duomenis. Taip pat gali būti stabdomas kai kurių medicininių paslaugų teikimas, asmuo gali būti sekamas, apribojamas jo bendravimas su kitais. Smūgi patiria jo saviraiškos laisvė, kai apibojami vieši susirinkimai, ir ekono-

minė veikla, draudžiant ar apribojant jos vykdymą, įpareigojant darbo vietose įrengti papildomas apsaugos priemonės ar riboti klientų srautus.

Visi jie valstybėje, pasak pašnekovų, gali būti įvedami tik griežtai laikantis žmogaus teisių bei teisėtų interesų ribojimo taisyklių. Advokatų tarybos pirmininko Igno Vėgėlės teigimu, imantis bet kokių veiksmų – suvaržant asmenų judėjimo laisvę, ūkinės veiklos laisvę, susirinkimų laisvę ir kitas – būtina vadovautis proporcingumo principu. Tai reiškia, kad suvaržymai galimi tik tuo atveju, jei yra būtini siekiant numatyto tikslo ir nėra labiau ribojantys, nei būtina tam konkrečiam tikslui, be to, tokiais ribojimais negalima paneigti teisių ir laisvių prigimties ir esmės. „Todėl, pasibaigus karantinui ir atlėgus visuomenę kaustančiai neretai perdėtai baimei, valstybės laukia iššūkis viską įvertinti ir pagrįsti taikytus atitinkamus apribojimus“, – sakė I. Vėgėlė.

Išaugo asmens priklausomybė nuo valdžios

Asmens teisių ir laisvių suvaržymai Lietuvoje gali būti pateisinami įvedus karo padėtį, nepaprastąją padėtį arba, kaip nutiko šiuo atveju, karantiną. „Pirmieji abu atvejai aiškiai suteikia įstatyminę galią valstybei suvaržyti žmogaus teises ir laisves, o karantino teisinis ir faktinis tikslas yra visai kitoks – per jį turi būti nustatytos specialios asmenų darbo, gyvenimo, poilsio, kelionių, ūkinės ir kitokios veiklos sąlygos“, – aiškino Advokatų tarybos pirmininko pavaduotojas Mindaugas Kukaitis.

Nerimą kelia ir tai, kad visi sprendimai dėl žmogaus teisių ir laisvių suvaržymų iš įstatymų leidėjų lygmens buvo perkelti į Vyriausybės lygmenį ir net dar žemiau – į ministro lygmenį.

Lietuvoje įvedus karantiną, teisininkų teigimu, kai kuriais veiksmais specialiosios sąlygos sudarytos nebuvo. Bet buvo pamintos tokios šalies Konstitucijoje įtvirtintos žmogaus prigimtinių teisių, kaip privataus gyvenimo, nuosavybės ▶

►neliečiamumas, apribota teisė į teisinę gynybą, rinktis į taikius susirinkimus, streikuoti, laisvai pasirinkti darbą ir verslą, turėti tinkamas, saugias ir sveikas darbo sąlygas, gauti teisingą apmokėjimą už darbą ir socialinę apsaugą, medicininės paslaugos.

Taip pat buvo pasikėsinta priimti neproporcingus draudimus: bandyta Ryšių reguliavimo įstatyme įteisinti mobiliųjų įrenginių duomenų srautų kontrolę, riboti medikų konstitucinę teisę laisvai pasirinkti darbo vietas, įvestas priverstinis gydymas, pagal turimą nuosavybę ribotas ne-užsikrėtusių gyventojų judėjimas.

„Nerimą kelia ir tai, kad visi sprendimai dėl žmogaus teisių ir laisvių suvaržymų iš įstatymų leidėjų lygmens buvo perkelti į Vyriausybės lygmenį ir net dar žemiau – į ministro lygmenį“, – sakė M. Kukaitis. Negana to, sprendimai dėl ribojimų buvo priimti skubos tvarka, be diskusijų su visuomene. Tai sutrukdė įtvirtinti mechanizmą, leidžiantį skubiai ginti pažeistas teises, įvertinti poveikį, išvengti chaoso. Advokatų tarybos pirmininko pavaduotojo teigimu, dėl to padidėjo žmonių priklausomybė nuo valdžios. „Nesant atskleisto apribojimų taikymo strateginio plano neįmanoma planuoti, nuspėti, pasirengti Vyriausybės veiksams, ypač draudimams, suvaržymams, apribojimams“, – teigė M. Kukaitis.

Karo padėčiai įvesti pagrindo nebuvo (ji įvedama prireikus ginti valstybę ginkluoto užpuolimo ar jo grėsmės atveju, kai kyla grėsmė Lietuvos valstybės suverenumui ar jos teritorijos vientisumui, arba prireikus vykdyti Lietuvos valstybės tarptautinius įsipareigojimus, siekiant užtikrinti valstybės gynybą ir kitas gyvybiškai svarbias valstybės funkcijas karo metu), bet nepaprastosios padėties įvedimas būtų panaikinęs abejones dėl įvestų apribojimų pagrindo ir masto.

Lietuvoje nepaprastąją padėtį gali skelbti Seimas, o tarp Seimo sesijų – prezidentas. Ji gali būti įvedama, kai dėl valstybėje susidariusios ekstremaliosios situacijos ar krizės

kyla grėsmė valstybės Konstitucinei santvarkai ar visuomenės rimčiai ir šios grėsmės neįmanoma pašalinti neįvedus šių nepaprastųjų priemonių. „Vis dėlto reikia nepamiršti, kad Vyriausybė veikė itin trumpais terminais, o karantino įvedimą perdavus spręsti Seimui, sprendimas galėjo būti pavėluotas“, – pabrėžė M. Kukaitis.

I. Vėgėlės teigimu, jei šalyje būtų buvusi paskelbta nepaprastoji padėtis, nebūtų kilę teisinių klausimų dėl įvestų apribojimų teisėtumo, taip pat karantino įvedimo apimtys ar formos. „Į tai susiveda visas teisinis diskursas, kurio plotmėje šiuo metu aktyviai diskutuojama: kokios žmogaus teisės ir laisvės buvo apribotos, ar buvo teisėtai nustatyti nepaprastosios padėties skelbimui prilygstantys draudimai“, – kalbėjo pašnekovas.

Karantino laikotarpiu buvo nustatyti renginių, susibūrimų, ūkinės veiklos, judėjimo laisvės apribojimai, dėl kurių verslo atstovai ir pavieniai asmenys patyrė itin daug suvaržymų, nuostolių. „Jeigu bus nustatyta, kad valstybės taikyti žmogaus teisių apribojimai buvo pertekliniai, neadekvatūs ir sukėlė konkrečią žalą, tai gali būti pagrindas teisei atsakomybei kilti“, – akcentavo M. Kukaitis. Kiekvienas manantis, kad jo teisės pažeistos, gali kreiptis į teismą ir įpareigoti valstybės institucijas atlikti tam tikrus veiksmus ar nuo jų susilaikyti, taip pat reikalauti žalos atlyginimo.

„Ko gero, minėtais atvejais būtų ginčijama, ar taikyti ribojimai buvo būtini, ar siekiamam tikslui pasirinkta ištis proporcinga priemonė“, – teigė I. Vėgėlė ir pabrėžė, kad galimų ginčų spektras platus: nuo

Teisinių pretenzijų gali būti ir iš asmenų, kurie laiku nesulaukė medicininio gydymo, pavyzdžiui, dėl planinių operacijų ribojimų.

Susidariusios situacijos sprendimai gali ar galėjo būti keli. Pirma, vadovaujantis Konstitucija, galėjo būti priimtas specialus viruso COVID-19 sukeltai pandemijai suvaldyti skirtas įstatymas. Tačiau tai padaryti jau pavėluota, nes vienas teisinės valstybės principų yra tai, kad įstatymas negalioja atgal. Antra, gali būti svarstomas ir kreipimasis į Konstitucinį Teismą, kad būtų pašalintos bet kokios abejonės dėl Vyriausybės veikimo *ultra vires*, tai yra neturint tam įstatymuose numatyto pagrindo.

Vaistas ar nuodas?

Kalbėti apie tai, jog kovoti su pandemija nereikia ir kad kiekviena išgelbėta gyvybė valstybei nesvarbi, niekas neturi moralinės teisės. „Tačiau mes turime iškelti klausimą, ar valstybė, turėdama visus teisinius instrumentus savo rankose ir valdydama finansinius resursus, turėdama teisingą ketinimą suvaldyti, sumažinti ligos plitimą, ėmėsi pagrįstų ir adekvačių priemonių“, – kalbėjo M. Kukaitis.

vartotojų teisių pažeidimų, sutarties nevykdymo *force majeure* aplinkybėmis iki konstitucinės ar tarptautinės teisės ginčų dėl judėjimo, susirinkimų ir kitų laisvių suvaržymų. Tad įvairios bylos gali pasiekti Konstitucinį Teismą, Europos Sąjungos Teisingumo Teismą ar Europos Žmogaus Teisių Teismą.

Teisininkai akcentuoja, kad valstybės teisinės atsakomybės galima ieškoti formaliosios procedūrinės teisės požiūriu. Kitaip tariant, ieškoti atveju, kai buvo nepaisoma įgaliojimų, teisės aktų hierarchijos, normų suderinamumo. Arba visos teisėkūros procedūros požiūriu, ieškant procedūrinių klaidų, normų kolizijos, galiausiai interpretavimo kablukių.

„Bet kuriuo atveju tai – tik pagalbina motyvai siekiant priteisti žalą, – sakė Lietuvos advokatūros sekretorius Paulius Gričiūnas. – Kita vertus, gali būti vertinamas teisės normomis nustatytų ribojimų pagrįstumas, kai būtų ginčijamos ne tik konkrečių ribojimų ►

SPORTUOK SAUGIAI

►procedūrinės priėmimo aplinkybės, bet ir jų turinio pagrįstumas.“ Šios grupės pretenzijos gali būti siejamos su įvestais ekonominės veiklos ribojimais, kitos – su individualiais užsikrėtimų atvejais, visų pirma, medikų, jeigu valstybė laiku nenustatė diagnostikos ir apsaugos priemonių reikalavimų, nepasirūpino tinkamomis apsaugos ar diagnostikos priemonėmis.

Teisinių pretenzijų gali būti ir iš asmenų, kurie laiku nesulaukė medicininio gydymo, pavyzdžiui, dėl įvestų planinių operacijų ribojimų, taip pat iš tų, kuriems dėl įvairių priežasčių atsisakyta atlikti viruso tyrimus, nors jie buvo sirgę šiuo virusu ir užkrėtę kitų asmenų. „Šios dienos politikoje nėra teisinio tikrumo, apibrėžtumo ir veiksmų prognozės. Būtina nepamiršti, kad kiekvienas ribojimas gali būti ir kaip vaistas, ir kaip nuodas, turintis nebeįsivaizduojamų pasekmių“, – įsitikinęs M. Kukaitis.

Tačiau svarstymai apie valstybės teisinę atsakomybę koronaviruso pandemijos kontekste neturi būti suprasti kaip ignoruojantys nustatytų priemonių reikalingumą ar padėties dėl COVID-19 rimtumą. Bandyką konstatuoti valstybės atsakomybę teismai analizuotų būtent tokiaime kontekste – itin griežtų ribojimų taikymas infekcijos plitimo pirmiame etape galėtų būti pripažintas kaip proporcingas kilusiai grėsmei. Todėl, net ir nustatę tam tikrus neatitikimus, teismai juos galėtų kvalifikuoti kaip tuos, kurie buvo padaryti esant būtinybei. Tai leistų netaikyti valstybės atsakomybės arba ją visai sumažinti.

Grėsmė demokratijai

Skelbti karantiną ar ne – politinis sprendimas. Tačiau, žvelgiant iš teisinės perspektyvos, sutinkama, kad ateityje reikėtų aiškesnio teisinio reglamentavimo, kuriais atvejais ir kokia apimtimi gali būti ribojamos žmogaus teisės ir laisvės. Ypač jei kalba sukasi apie masą, paliečiantį visą Lietuvos visuomenę. Tai turi būti išimtiniai ir itin ribotos trukmės atvejai. I. Vėgėlės teigimu, ypač

Valdžia ir karantinas.

Nepamirškime, kad visais laikais buvo patogiausiai valdyti visuomenę, kurios teisės suvaržytos.

svarbu, kad šalyje paskelbus nepaprastąją padėtį ar ekstremaliąją situaciją būtų užtikrintas tinkamas ir nepertraukiamas valstybės institucijų darbas.

„Manytina, kad Seimo, Vyriausybės, teismų ir kitų valstybės institucijų darbas neturėtų būti ribojamas net globalios pandemijos atveju. Juk karantino pradžioje dirbo tik kelios institucijos – keletą savaičių didelė dalis valstybės institucijų visiškai nedirbo“, – sakė Advokatų tarybos pirmininkas. Todėl, jo nuomone, būtina keisti institucijų darbo organizavimą ir jo tvarką regu-

liuojančius teisės aktus, investuoti į nuotolinės veiklos mechanizmus, priemones ir programas.

Itin svarbu ir tai, kad įstatymai nustatytų tinkamą valdžių padalijimo principo veikimą ir taip užtikrintų minėtų priemonių konstitucingumą: ką nustatyti ar apriboti gali vykdomoji valdžia, kada būtinas įstatymų leidžiamosios valdžios sprendimas. Taip pat turi būti nustatyti skubūs teisminės kontrolės mechanizmai: asmuo turi galėti skubiai patikrinti įvestų apribojimų apimtį ir pagrindą teismuose. „Nepamirškime, kad visais laikais buvo ►

DRABUŽIŲ VALYMAS DRABUŽIŲ TAISYMAS

Su slaptažodžiu ADVOKATAS iki liepos 31 d.
Kostiumų valymui **-20%** nuolaida.
Vilniuje, Klaipėdoje ir Alytuje.

info@jogle.lt

www.jogle.lt

►patogiau valdyti visuomenę, kurios teisės yra suvaržytos: draudžiama visa, kas nėra leidžiama, – pabrėžė I. Vėgėlė. – Suteikdami laisvę vykdomajai valdžiai taip plačiai riboti asmens ir visuomenės teises, sunaikinsime pačią valstybės valdymo

„Tokie sprendimai priimami žaibiškai, be jokio perspėjimo ar pereinamojo laikotarpio, labai dažnai ir be jokio pagrindimo, remiantis vien subjektyviais kriterijais. Ir nėra jokios efektyvios tokių sprendimų apskundimo teismui tvarkos“, – aiškino P. Gri-

jaus Verygos pareiškimai, kad susirgimo atvejų skaičius visiškai nesvarbus toliau tęsiant karantiną, mano įsitikinimu, šiurkščiai pažeidžia konstitucinį proporcingumo principą, – tvirtino I. Vėgėlė. – Karantinas paskelbtas turint tikslą apsaugoti vi-

Gatvėse – ir karo policija.

formą, kurią per šimtmečius kūrė Vakarų civilizacija – demokratiją.“

Su tuo sutiko ir Lietuvos advokatūros sekretorius P. Gričiūnas. Jo teigimu, verta atkreipti dėmesį į tai, kad šiuo metu nėra nustatytos jokios efektyvios tokio „karantino režimo“ institucinės patikros, nėra teisminės apsaugos mechanizmo. „Karantino režimu“ nesant efektyvios stabdžių ir atsvarų sistemos, prisidengiant šia pandemija ir visuomenės baime, tereikėjo politikų noro Lietuvoje įvykdyti „urbanizaciją“. Juk Konstitucijoje nustatytos laisvės judėti po šalį suvaržymas iš esmės buvo visuotinis ir įvestas Vyriausybės nutarimu“, – sakė pašnekovas. Nepagrįstais jis vadino ir bandymus įvesti asmenų sekimą, riboti medikų darbą.

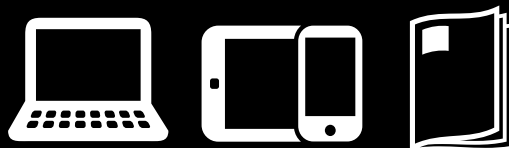
Valstybės atstovai neįvertino viruso grėsmės iki jo paplitimo, bet piliečiai dar labiau neįvertino valdžios galių padidėjimo žmogaus teisių kaina.

ciūnas. Todėl ateityje turi būti priimtos specialios itin skubios teisminės patikros procedūros ir nustatytas išimtinis teismingumas kuriam nors iš aukštųjų teismų ginčijant tokius sprendimus. Tuomet teismo sprendimais būtų galima nedelsiant laikinai sustabdyti, o vėliau ir panaikinti nepatvirtintus sprendimus ar jų dalis.

Proporcingumo principas ir reikalavimas apriboti teises ir laisves tik tiek, kiek tai būtina, ypatingą reikšmę įgauna virusui ėmus slopti. „Viešojoje erdvėje neseniai pasirodę sveikatos apsaugos ministro Aureli-

suomenės sveikata, todėl jį tęsti, pasibaigus grėsmei, būtų nepagrįsta.“ Kitu atveju tai gali tapti pagrindu galiojančius apribojimus skųsti.

„Valstybės atstovai neįvertino viruso grėsmės iki jo paplitimo, bet piliečiai dar labiau neįvertino valdžios galių padidėjimo žmogaus teisių kaina. Valdžia turi tarnauti žmonėms, o ne atvirkščiai, – sakė Advokatų tarybos pirmininko pavaduotojas M. Kukaitis. – Mažiausiai, ką turime nedelsiant padaryti, tai grąžinti laisvo žmogaus mintis ir ginti esminius žmogaus teisių principus.“ ■

VASAROS PRENUMERATOS AKCIJA

Tik spausdintas

~~36 €~~
30,6 €

Tik internete

~~33 €~~
28 €

Spausdintas ir internete

~~49 €~~
41 €

+ DOVANA
**„Pasaulis
2021“**

PASIŪLYMAS GALIOJA IKI 2020 07 15

prenumeratoriai.lt

Varšuvos universiteto
Teisės ir administravimo
fakulteto profesoriaus, buvusio
šio fakulteto dekaną ir Lenkijos
Konstitucinio Tribunolo teisėjo
Mirosławo Wyrzykowskio
kalba 2020 m. vasario 21 d.
Vienoje vykusioje 48-ojoje
Europos advokatūrų
pirmininkų konferencijoje

2033 M. KARŠTOS VASAROS PABAIGOJE Į PENSIJĄ IŠĖJUSIO TEISĖJO NAMUOSE
ANT DARBO STALO GULĖJO 2020 M. VASARIO 21 D. LAIŠKO KOPIJA. TAI BUVO
TĖVO LAIŠKAS SŪNUI TEISININKUI:

Brangus sūnau,

vakar turėjome ilgą, jausmingą pokalbį apie dalykus, kurie vyksta mums brangiausioje vietoje. Brangiausioje dėl istorijos, dabarties ir ateities. Tavo ateities ir tavo vaikų ateities.

Šis laiškas – tai pokalbio santrauka. *Sine ira et studio*¹ santrauka, kokios ir tikėtumeisi iš teisininkų. Suprantami jausmai, kuriuos sukelia nesutikimas su nesuprantamu konstitucijos, demokratijos, teisinės valstybės ir žmogaus teisių sunaikinimu. Mes tik žmonės, kurie kartu esame ir piliečiai bei patriotai. Mažiausiai dviejų šalių, t. y. Vengrijos ir Lenkijos, gyventojai, kurie pradėjo varžytis

netinkamose lenktynėse. Konkurencija tokia arši, jog pasirodo, kad laimėtojas yra didžiausias pralaimėtojas.

Bet pamirškime emocijas.

Tai prasidėjo beveik nepastebimai. Prezidento ir parlamento rinkimai, kuriuos laimėjo tas pats politinis pasirinkimas, praėjo nepriekaištingai. Jų atitiktimi įstatymams ir teisėtumui nebuvo abejojama.

Tačiau jau pirmas žingsnis uždegė raudoną šviesą. Tai buvo svarbiausio konstitucinės demokratijos saugumo tinklo, t. y. konstitucinio teismo, atskyrimas. Metodai, visų pirma,

konstitucinio teismo² *Gleichschaltung*³, o vėliau *Ausschaltung*⁴, virto vadovėliais *coup d'état*⁵ organizuoti. Jokios armijos, jokio konstitucijos pakeitimo ir jokios veiksmingos reakcijos į tarptautinę viešąją nuomonę.

Tuo pačiu metu buvo panaikinta valstybės tarnyba, kuri pakeista partija „Nomenclatura“. Viešojo žiniasklaida buvo visiškai pavaldi politinei jėgai.

Tada politinė valdžia visiškai perėmė prokuratūrą ir padarė sau pavaldžią. Prokuratūra nenori matyti, kai vyriausybės bičiuliai pažeidžia įstatymus.

Parlamentas nebeatliko savo konstitucinio vaidmens. Teisėkūros procesas tapo farsu. Parlamentas yra tik mechaninė balsavimo mašina. Opozicijos parlamento narių kalbos apribotos iki 30 sekundžių. Kalbai trunkant 40 sekundžių ilgiau, rūmų pirmininkas skiria 700 eurų baudą. Įstatymai priimami per porą valandų, dažnai 5.00 val. ir įsigalioja jų paskelbimo dieną. O Vengrijoje konstituciniai pakeitimai priimami per 72 valandas be jokių svarstymų.

Vėliau prasideda Aukščiausiojo Teismo „supakavimas“: iš pradžių atleidžiami visi Aukščiausiojo Teismo teisėjai ir galiausiai atleidžiama 40 proc. teisėjų korpuso remiantis tuo, kad jiems sukako naujai paskelbtas pensinis amžius. Konstitucinė teisėjo statuso stabilumo garantija ir 6 metų Aukščiausiojo Teismo pirmininko kadencijos garantija nebėra svarbios. Dabar aišku, kodėl konstitucinis teismas nustojo veikti: tam, kad būtų galima pasiekti šiuos tikslus. Ir Aukščiausiojo Teismo Drausmės bylų kolegija įsteigta kaip specialus teismas ir neseniai dėl šios priežasties kaip teismas pripažinta netinkama, nes specialus teismas gali būti įsteigtas tik esant karo padėčiai.

Pokyčių, kurie ciniškai vadinami teisingumo sistemos „reforma“, tikslas yra teisėjus ir teismus padaryti pavaldžius politinei jėgai. Teisingumo ministras, kuris dabar yra ir generalinis prokuroras, turi neribotą teisę skirti ir atleisti teismų pirmininkus ir kitus teismų vadovus.

Suskaičiavai ir negalėjai patikėti, kad sąvokos „garbės teismas“, „drausmės bylos

nagrinėjimas“ ir „drausmės bylas nagrinėjantis pareigūnas“ „Aukščiausiojo Teismo įstatyme ir kitų įstatymų pakeitimuose“ buvo paminėtos 596 kartus. Jei pirmajame dramos veiksmo ant sienos kabo šautuvas, žinote, kas nutiks paskutiniame veiksmo. Teisėjams grasinama drausmine atsakomybe ir ji jau griežtai taikoma už tinkamą teisės aktų taikymą, kreipimosi prejudicinio sprendimo į Europos Teisingumo Teismą, pamatinių konstitucinės tvarkos principų gynimą, sprendimus, kurie nepatenkina politinių institucijų lūkesčių.

Priešiškas konstitucinės sistemos perėmimas yra beveik baigtas.

Iš pastarųjų metų įvykių matyti, kad nurodymas sunaikinti konstitucinę valstybę yra trivialiai paprastas ir trivialiai veiksmingas.

Kuriama valstybė, kurią apstulbęs Gustavas Radbruchas tikriausiai pavadintų įstatymų teisės ir supranacionalinių aktų nepaisančia valstybe⁶.

Taip pat žinome, kad pirmos konstitucinės normos pažeidimas pirmą kartą sukelia domino efektą: konstitucijos pažeidimas sukelia vis didesnę demokratijos, teisinės valstybės bei asmenų teisių ir laisvių pažeidimų laviną. Visuomenė praranda savo egzistavimo pagrindą. Valstybė praranda savo suverenitetą, nes valstybė, kurios konstitucinės institucijos pažeidžia konstituciją, nėra suvereni. Kuriama konstitucinės valstybės naikinimo „technologinė seka“, į kurią įtraukiamos visos valdžios institucijos, įstaigos ir procedūros.

Konstitucijos pažeidimas yra nepagarbos konstitucijos vertybių prigimčiai išraiška. Ir konstitucijos aksiomų nepaisymas. Konstitucija nustoja būti viešosios valdžios veikimo pagrindu ir ribomis. Ji tampa klaidingu pateisinimu tikrajam piktnaudžiavimui įgaliuojimais. Kaip kad prezidentas, parlamento pirmininkas, Drausmės bylų kolegijos teisėjai ar prokuratūra atsisako vykdyti galutinį teismo sprendimą. Arba kai konstitucinis teismas pakeičia įstatymą vien tik tam, kad

užkirstų kelią vykdyti teismo sprendimą, nepatinkantį politinei valdžiai. Konstitucinė nuostata nustoja būti norma. Ji tampa vienu iš „daugybės galimų požiūrių“.

Mano brangus sūnau, mūsų pokalbio vakar metu tavo balsas drebėjo, kai pasakojai, kad veiksmus prieš konstitucinę demokratiją atliko šios šalies konstituciniai organai, t. y. parlamentas, prezidentas, vyriausybė. Kad susiklostė situacija, kurioje pirmoji karo prieš konstituciją auka, t. y. konstitucinis teismas, tapo ir veiksmų, pažeidžiančių konstitucinę valstybės tvarką, bendrininku. Kad stabdžių pedalai tapo akceleratoriaus pedalais. O ištikimybės konstitucijai priesaika skamba kaip pasityčiojimas.

Ir tu paklausei, kaip tai įmanoma? Kaip įmanoma, kad teisininkai dalyvauja konstitucinės tvarkos naikavimo procese?

Aš atsakysiu. Teisininkai yra būtini norint sukurti konstitucinę demokratiją. Norint sunaikinti konstitucinę demokratiją, pakanka, kad procese dalyvautų teisės absoventai. Neatsižvelgiant į jų profesinius ar akademinis laipsnius ir titulus.

Tai – tie asmenys, kuriems Carlos Schmittas ir jo „Diktatūra“ yra įkvėpimas ir orientyras. Ir jie palieka „Grynąją teisės teoriją“, taip pat visus Hanso Kelseno darbus lenty-nose, pilnose apdulkėjusių knygų.

Turi teisę klausti, ar gali vadintis teisininku, jeigu pageidauji eiti Aukščiausiojo Teismo Drausmės bylų kolegijos teisėjo pareigas, žinodamas, kad bus mokama 40 proc. daugiau negu teisėjams kolegoms, einantiems pareigas kitose to paties teismo kolegijose?

Taip pat turi teisę atsisakyti paspausti jiems ranką dėl teisininko profesijos (teisėjo, advokato, prokuroro) orumo. Tačiau, svarbiausia, dėl visų neteisingumo mašinos aukų, kurių advokatai, būtent, advokatai, negalėjo išgelbėti.

Advokatas nesutiks dėl jokios argumentavimo apgavystės, ar tai būtų pakeičiant glaudžiai susijusių nuolatinių sąvokų reikšmes, arba nustatant sąvokas, kurios yra lingvistiš-

kai panašios, bet skiriasi savo turiniu. Arba vykdoma bet koku kitu būdu. Nes tai yra melo forma. Melas, kuris yra ciniška priemonė, naudojama siekiant pikto tikslų. Palai-koma kiekvienos populistinės valdžios. Nepakantūs režimai meluoja piliečiams dažnai paversdami juos savo melo bendrininkais. Bet mes žinome: „Galima kvailinti dalį žmonių visą laiką, galima kurį laiką kvailinti visus žmones, bet neįmanoma visą laiką kvailinti visų žmonių“ (Abrahamas Lincolnas).

Tačiau šiandien būtent teisėjai yra persekiojami ir traukiami drausminėn atsakomybėn, prieš juos vykdoma šmeižto kampanija, organizuojama ir Teisingumo ministerijoje dirbančių žmonių. Atsilyginant už tai šmeižikai paskiriami Aukščiausiojo Teismo teisėjais. Šmeižto kampanijai puikiai diriguojama. Tačiau tai nėra Verdi ar Strausso natos, nei Arturo Toscanini, nei Karlas Böhmas nestovi prie pakylės.

Ir tu teismus teigdamas, kad kitas taikiny bus advokatai. Už jų poziciją ginant pamatines konstitucinės valstybės vertybes. Daugybė advokatų *pro bono* gina teisėjus ir prokurorus, kuriems iškeliamos drausmės bylos. Advokatai prisiprašė valdžios keršto. Vėliau bus mokslininkų ir kultūros žmonių, intelektualų, tikrojo šalies elito eilė. Kai kurie iš jų jau susiduria su teisiniu priekabiavimu. Ir ateis tokie laikai, kai nebebus ko ginti.

Tu turėsi atkurti savo šalies reputaciją. Užsienio teisininkai tavimi kaip teisininku nelabai pasitikės. Tačiau teisininkai tau bent jau suteiks progą. Tavo užsienio partneriai nori tikėti, kad tai, kas atsitiko, buvo incidentas darbe. Incidentas. Skausmingas, nesuprantamas, su dramatiškais padariniais, bet vis tiek nelaimingas atsitikimas. Negali būti kaltinamas dėl to, kas nutiko, tačiau prisiimi profesinės ir moralinės atsakomybės našta. Pasinaudok šia galimybe, jei ją gausi. Antros progos nesulauksi.

Brangus sūnau, klausei manęs, kokias pamokas galime išmokti iš susiklosčiusios konstitucinės realybės? Paminėsiu tik penkias pamokas, kurios yra visuotinės.

Pirma, tai – žinojimas, ko netenkame, kai nepaisoma konstitucijos. Kaip jau minėjau, tai – suvereniteto praradimas; tai – teisinio saugumo praradimas (ir valstybėje, ir santykiuose su kitomis teisinėmis sistemomis); tai – konstitucinio savitumo kaip norminės ir socialinės tvarkos svarstymo pagrindo praradimas; tai – valstybės patikimumo tarptautiniuose santykiuose praradimas; tai – pasitikėjimo racionalaus valstybės ir visuomenės veikimo tvarumu ir konstituciniais principais, įskaitant „amžinųjų sąlygų“ kilmės, praradimas.

Antra, tai – žinojimas, kad žlugimo pradžia gali nebūti lengvai pastebima, tariamai pateisinama tikslia pokyčių būtinybės diagnoze. Pokyčiai visada bus vadinami reformomis. Vis dėlto reforma suponuoja objektyvias žinias ir gerus ketinimus. Galų gale, sąžiningumas turėtų būti neabejotina prielaida. Tai, ką mes žinome, yra užuomina – pažvelk į pabaigą ir, svarbiausia, pažvelk į kuriamą mechanizmą. Pažvelk objektyviai. Neleisk sau žiūrėti plačiai užmerktomis akimis. Tavo istorinės atminties trūkumai – šiaip ar taip, visi tai jau matėme anksčiau, ir tavo vaizduotės trūkumai nėra ir nebus joks pasiteisinimas.

Trečia, kada nors baigiasi net ilgiausias karas. Atsiranda sąlygų paliauboms ir galiausiai taikos sutarčiai. Karas su konstitucija taip pat baigsis. Ir tada bus imta atkurti konstitucinė demokratija. Konstitucinei valstybei atkurti negalite naudoti metodų, kurie tinkami konstitucinei valstybei sunaikinti. Atkuriant konstitucinę valstybę, būtina laikytis demokratijos ir teisinės valstybės principų. Kaip žinome iš istorijos, atkūrimas – tai revoliucijos priešingybė. Revoliucinio chaoso velnio ratas turi būti su-

laužytas. Demokratijos naikintojų metodų, kurie yra tokie viliojantys daugybei žmonių, naudojimas faktiškai sukurtų apnuodytą medį; jis neduotų sveikų vaisių.

Ketvirta, nepalik žmonių, kuriems reikia pagalbos, vienų. Prieš kelias savaites žygiovome tūkstančio mantijų žygyje. Taip pat tam, kad išreikštume savo dėkingumą daugybei Europos teisininkų, kurie ėjo su mumis. Anglijos ir Velso advokatūros tarybos pareiškimas taip pat svarbus. Simbolika yra svarbi. Nepalikite teisininkų, kuriems reikia pagalbos, vienų. Tai taikoma tavo kolegoms, priklausantiems Advokatūrai arba Teisėjų asociacijai. Tiems, kurie yra persekiojami, prie kurių priekabiauama, kurie yra įkalinami. Pavyzdžiui, pagalvok apie netoli esančią Turkiją. Ir tiems, kuriems menkiausias solidarumo ženklas dažnai yra ploniausia, bet vienintelė ir stipriausia gija, leidžianti jiems ištvirti tai, kas blogiausia.

Paskutinė ir svarbiausia pamoka. Prieš porą savaitių mačiau ašaras tavo akyse, kai klauseisi vieno iš paskutinių gyvų Aušvico kalinių Mariano Turskio kalbos. *Der letzte Häftlinge*⁷ papildė Dekalogą vienuoliktuoju įsakymu: „Nebūk abejingas. Nes jeigu būsi abejingas, Aušvicas gali bet kurią dieną nukristi iš dangaus.“ Įsakymas skirtas kiekvienam iš mūsų: „Nebūk abejingas.“ Autoritarinės valstybės šmėkla stovi prie tavo namų durų. Ji pasibels į duris. Ir įeis nekviesta. Ir pasiliks ilgą laiką.

Šiandien tiek.
Tavo sielvartaujantis
Tėvas

Varšuva, 2020 m. vasario 21 d.

Iš anglų kalbos vertė Paulius Griciūnas

¹ Be pykčio ir šališkumo

² Tikslus pavadinimas būtų Konstitucinis Tribunolas, tačiau autorius vartoja labiau bendrinį konstitucinės priežiūros institucijos pavadinimą, institucijos pavadinimą ir žodį „konstitucija“ mažosiomis raidėmis vartoja pats autorius

³ Nacistinio totalitarinio režimo visuotinės kontrolės perėmimas, vykęs 1933–1934 m.

⁴ Deaktyvavimas, eliminavimas

⁵ Valstybinis perversmas

⁶ Taip autorius savo kalboje pakeičia teisės filosofo G. Radbrucho 1946 m. straipsnio „Statutory Lawlessness and Supra-Statutory Law“ pavadinimą. Šiame straipsnyje G. Radbruchas teigia, kad ypač ydingas įstatymas nėra teisė

⁷ Paskutinis kaliny (vertėjo pastabos)

ŽMOGAUS TEISĖS

Prievartos „kultūra“

Lietuvos teisėsauga pernelyg dažnai pasitelkia perteklinę jėgą. Kiek dar reikės laiko atsikratyti šių įpročių?

Paulius GRICIŪNAS

Lietuvos advokatūros sekretorius

Pastaraisiais metais nemažai dėmesio skiriama prievartos ir smurto prevencijai. Tai – įvairios akcijos, nukreiptos prieš patyčias ir smurtą, o ypač smurtą artimoje aplinkoje, tolerancijos kitokiam požiūriui ir gyvenimo būdo įvairovei skatinimas. Šiose iniciatyvose dalyvavo Lietuvos prezidentė Dalia Grybauskaitė ir ambasadoriai – tiek diplomatai, tiek simboliniai, tapę tokių akcijų veidais, taip pat laidų vedėjai, aktoriai, muzikantai ir kiti visuomenei žinomi asmenys, būrys savanorių. Visuomenės požiūris į socialinius reiškinius yra gana inertiškas, tad kinta gana lėtai, tačiau manyčiau, jog daugelis sutiktų, kad Lietuvos visuomenė keičia požiūrį į prievartą ir smurtą.

Tik keletas pavyzdžių, rodančių visuomenės nepakantumą smurtui. Mirtinai „šeimoje“ sumušto keturmečio Matuko istorija sukėlė tikrą audrą ir pagaliau privertė politikus imtis vaiko teisių apsaugos sistemos peržiūros. Jurbarkė žiauriai sumuštai merginai per trumpą laiką buvo suaukota gydymui reikiama parama, taip pat nukentėjusios merginos teisių gynbos *pro bono* ėmėsi advokatas.

Kinta visuomenės požiūris ir į visuomenės įvairovę: 2010 m. „Baltic Pride“ eitynės vyko visiškoje policijos, saugančios kelis šimtus dalyvių nuo tūkstantinės priešininkų minios, apsuptyje atokesnėje Upės gatvėje, o jau 2019 m. eitynės buvo panašios į festivalį, kai apie 10 tūkst. dalyvių galėjo ramiai žygiuoti centrine Vilniaus gatve – Gedimino prospektu, o šiam renginiui taikiai oponavo „Tradicipnių šeimų“ renginys. Tačiau ne kiekvienas prisimins, kad tokiam pokyčiui prireikė ir nemažai teisminių procesų, beje, iš esmės pakeitusių ir institucijų galimybes ribotai ir siaurai interpretuoti konstitucinę susirinkimų laisvę.

Žmogaus teisių šešėliai

Taigi, tarsi ir būtų dėl ko pagrįstai pasidžiaugti, tačiau Lietuvoje dar yra ne viena sritis, kur prievartos

„kultūra“ tarpsta. Tai sritys, kuriose valstybės institucijos piliečiams taiko Konstitucijos laiduojamų asmens teisių ir laisvių suvaržymus. Konstitucinio Teismo nutarimai nustato valstybei pareigą jokių būdu neleisti, kad žmogaus teisės ir laisvės pažeistų pačios valstybės institucijos ar pareigūnai. Deja, realybėje rasime tikrai ne vieną sritį, kur labai daug šešėlio, tik ne įprastu ekonominiu, o žmogaus teisių (ne)apsaugos požiūriu. Šiandien norėčiau labai trumpai žvilgtelėti tik į vieną jų.

Turbūt visi gerai atsimesna vadinamąją teisėjų korupcijos bylą, kai sulaikyti įtariamieji buvo pareigūnų atvesdinti į teismą, sprendžiantį klausimą dėl jų suėmimo. Visose pagrindinėse žiniasklaidos priemonėse pasklido kadrai, kai į teismą konvojuojami sulaikyti teisėjai ir advokatai buvo lydimi specialia uniforma vilkinčių ir veidus po kaukėmis slepiančių pareigūnų.

Tuo metu ir kilo klausimas, kiek pagrįstas toks pareigūnų elgesys? Net ir preliminarus Konvojavimo taisyklių vertinimas rodė šurkščius pažeidimus, todėl nedelsdami kreipėmės į tuomečius policijos generalinį komisarą Liną Pernavą ir vidaus reikalų ministrą Eimutį Misiūną.

Šis Advokatūros kreipimasis netruko sulaukti plataus žiniasklaidos dėmesio ir greitų policijos atstovų komentarų. „Konvojavimo taisyklės policijos pareigūnams negalioja“. „Jei asmuo sulaikytas, konvojus jį privalo vesti uždėjęs antrankius“. Dar įspūdingesnis buvo tuomečio vidaus reikalų ministro (buvusio teisėjo) E. Misiūno viešas komentaras, kad „nereikėtų piktintis, nes vis dėlto vedama asmeniui apriboti laisvės, o ne į gydymą ar sanatoriją“. E. Misiūno komentaro dalis „vedama asmeniui apriboti laisvės“, manyčiau, turėjo sulaukti ir aiškaus teisėjų bendruomenės įvertinimo dėl abejonių teismo nepriklausomumu, nes Konstitucijos 20 straipsnis nustato asmens teisę būti pristatytam į nepriklausomą ir nešališką teismą, kur, cituoju, „sprendžiamas sulaikymo pagrįs-

tumas“. Taigi, asmuo į teismą vedamas spręsti dėl jo sulaikymo pagrįstumo, o ne apriboti jo laisvės. Mažas niuansas, atskleidžiantis teisėsaugos institucijų galias ir prievartos „kultūros“ mentalitetą.

Po viešų komentarų Policijos departamento vadovybė Advokatūrai tyliai atsiuntė oficialų atsakymą, kuriame pripažino, kad policijos pareigūnams Konvojavimo taisyklės taikomos visa apimtimi, tačiau nesėkmingai bandyta patiesinti tokius pareigūnų veiksmus kai kuriomis Konvojavimo taisyklių išimtimis.

Toks atsakymas buvo aiškus ženklas – nieko jūs nepasieksite, galia mūsų pusėje, ir formaliai atsakymą gavote. Groteskiška buvo Policijos departamento rašto vieta apie galimas rizikas ir pavojus, taip motyvuojant, kodėl buvo pasitelkti specialiąsias operacijas vykdančius pareigūnai. Rėmimasis formaliomis išimtimis neatlaiko jokios kritikos jau vien dėl to, kad teismo

Dar įspūdingesnis buvo tuomečio vidaus reikalų ministro (buvusio teisėjo) E. Misiūno viešas komentaras, kad „nereikėtų piktintis, nes vis dėlto vedama asmeniui apriboti laisvės, o ne į gydymą ar sanatoriją“.

salėje asmenys, sprendžiant jų suėmimo klausimą, paprastai būna be antrankių. Tačiau nereikia apsimetinėti ir baksnoti į kokias nors taisyklių išimtis, skirtas iš tiesų pavojų keliantiems asmenims – kaukėtų pareigūnų ir antrankių tikslas buvo labai aiškus – bauginti ir nieko daugiau, ir galbūt tas svaiginančiai saldus žiniasklaidos dėmesys ir galimybė vadovams prieš kameras pademonstruoti savo mundurų žvilgesį.

Tačiau tas svaigulys yra labai apgaulingas ir pavojingas pačiai visuomenei. Kiekvienas jūsų arba jūsų artimųjų bet kada gali atsidurti ne toje vietoje ir ne tuo laiku. Tačiau vien už tai asmuo, paklūstantis pareigūnų nurodymams, negali būti jų pargriaunamas veidu

ant žemės ar prieš jį naudojamos specialiosios priemonės, be kita ko, ir antrankiai.

Vadinamojoje teisėjų korupcijos byloje yra ir kitas, mano supratimu, kur kas pavojingesnis pareigūnų elgesio elementas. Galima galvoti, kad 2019 m. vasarį teisėjus ir advokatus į teismus vežę konvojaus pareigūnai sprendimus dėl antrankių buvo priėmę kiekvienas savarankiškai ir tai buvo visiškai sutapimas, paaiškinamas tokia susiklosčiusia praktika bei užmiršus pakartotinai peržiūrėti Konvojavimo taisykles. Tačiau ar nebūtų pagrindo apmąstymams, kad tai buvo sena ir gerai veikusi policijos vadovybės taktika, kuri šį kartą jai sukėlė neigiamą šalutinį poveikį dėl principingos Advokatūros pozicijos?

Skaitytojui visiškai be reikalo gali susidaryti įspūdis, kad dėl šių antrankių panaudojimo epizodų pareigūnai turėjo aiškintis, o policijos vadovybė pradėjo principingą vidaus patikrinimą. Suprantama,

kad efektyvaus ir nešališko pareigūnų veiksmų tyrimo lūkesčiai yra pagrįsti, tik, deja, kiek naivoki. Reikia aiškiai atskirti situaciją, kai pavienis pareigūnas galbūt asmeniškai padaro kokį nors mažareikšmį nusižengimą, nuo hipotetinės situacijos, kai pareigūnų grupė vykdo galbūt išankstinius neteisėtus vadovybės nurodymus. Manytina, kad tuo hipotetiniu atveju piliečių konstitucinių teisių pažeidimas nebus veiksmas, sulauksiantys nepriklausomo ir nešališko policijos tyrimo. Atvirai kalbant, naivu tikėtis realaus policijos tyrimo dėl perteklinės prievartos panaudojimo konvojuojant teisėjų bylos įtariamuosius, kai net ir kur kas šurkštesni asmens teisių pažeidimai iš esmės lieka tinkamai neištirti. ▶

► Priteista dešimtys tūkstančių eurų

Lietuva jau yra pralaimėjusi ne vieną bylą Europos Žmogaus Teisių Teisme (EŽTT), kai jis ne tik konstatavo Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos 3 straipsnio, draudžiančio kankinimus, pažeidimą, tačiau ir nutarė, kad tyrimai dėl pareigūnų veiksmų neatitiko Konvencijos reikalavimų.

Pastaruoju metu tokie pažeidimai konstatuoti 2016 m. liepos 12 d. sprendime *Gedrimas prieš Lietuvą*, 2016 m. spalio 4 d. sprendime *Yusiv prieš Lietuvą*, 2019 m. spalio 15 d. sprendime *Žemaitis prieš Lietuvą* ir 2019 m. lapkričio 19 d. sprendime *Znakovas prieš Lietuvą*. Vien šiais sprendimais

pareiškėjams iš visų mokesčių mokėtojų lėšų priteista 57 562,8 euro suma.

Šios EŽTT bylos kelia bent keltą labai rimtų klausimų dėl Lietuvos teisinės sistemos efektyvumo. Pirma, EŽTT nepaneigiamai konstatavo, kad pareiškėjai patyrė ne šiaip pareigūnų prievartą, kaip aptariamam antrankių atveju, o realų pareigūnų smurtą. Suprantama, klaidų pasitaiko, tačiau valstybės institucijos visada privalo dėti reikšmingas pastangas, kad tinkamai išsiaiškintų visas įvykių aplinkybes. Antra, visuose šiuose sprendimuose EŽTT konstatuotos rimtos abejonės dėl valstybės institucijų atlikto tyrimo pagrįstumo ir išsamumo. Trečia, EŽTT sprendimai rodo ir tai, kad nacio-

naliniuose teismuose pareiškėjai nesugebėjo apginti savo pažeistų teisių, nes vienas svarbiausių peticijos priimtinumui kriterijų EŽTT – visų veiksmingų vidaus teisinės gynybos priemonių panaudojimas.

Todėl kyla iš tiesų vertybinis klausimas dėl efektyvios asmenų galimybės apginti savo teises nuo valstybės (pareigūnų asmenyje) perteklinio smurto ir prievartos. Galiausiai, ketvirta, kodėl visų mokesčių mokėtojų pinigais turi būti atlyginama konkrečių pareigūnų padaryta žala? Trisdešimtais Antrosios Respublikos metais tokių klausimų nebeturėtų kilti ir nebegali būti situacijos, kai piliečiams tik EŽTT pagaliau pavyksta įrodyti savo tiesą, kad jie tapo

Antrankiai, kaukės ir kameros – dramų elementai ar patyčios?

Fotobanko nuotr.

valstybinės prievartos „kultūros“ aukomis.

Prisipažinsiu, pasigendu ir visuomenės reakcijos. Kodėl minėtais Matuko ar Jurbarko atvejais kilo tokia stipri visuomenės pasipiktinimo banga, o pareigūnų smurto atvejais labai ryški prievarta prieš savo šalies piliečius nesukėlė iš esmės jokios visuomenės emocijos? Ar uniformuotų pareigūnų prievartos „kultūra“ visuomenėje vis dar gali būti laikoma norma? Labai linkiu, kad toks požiūris keistųsi, o nukentėję asmenys niekada nedvejotų ginti savo teisių. Tiesa, yra vienas „bet“...

Minėti EŽTT sprendimai rodo Lietuvos advokatų profesionalumą ginant klientų teises, tačiau kartu atskleidžia ir tikrai rimtas Lietuvos valstybės institucijų ydas. Jeigu nėra tinkamai ištirtas realus ir atviras pareigūnų smurtas prieš savo pilietį, nelabai yra vilčių, kad bus bent kiek principingiau pasižiūrėta ir į tokią „menkniekį“ kaip parodomasis gėdos koridorius, tvirtiems pareigūnams vedant teismo rūmuose be teisėtos priežasties antrankiais surakintą (atkreipkite dėmesį – laikomą nekaltu) asmenį pro televizijos kamerų ir fotoaparatus blyksčių mišką.

Besidomintiems EŽTT praktika dėl pareigūnų veiksmų (ne)atitikimo žmogaus teisių apsaugos standartams neturėjo kilti jokių abejonių. Antrankių panaudojimo aspektu EŽTT yra pasakęs, kad ši priemonė neturi pasireikšti kaip jėgos demonstravimas, o antrankiais surakintas asmuo negali būti viešai demonstruojamas. Be to, net ir jėgos panaudojimas (o antrankiai neabejotinai yra jėgos panaudojimo priemonė) gali būti pateisinamas tik tada ir tik tiek, kiek būtina pagal aplinkybes (pavyzdžiui, *Svinarenko ir Slyadnev prieš Rusiją*, *Miroslaw Garlicki prieš Lenkiją* ir kt.).

ES Direktyva nėra tinkamai perkelta

Advokatūra negalėjo taikstyti su tokiu pareigūnų požiūriu į žmo-

gaus teises ir su oficialiu skundu 2019 m. kovo mėnesį kreipėsi į Seimo kontrolierių įstaigą. Atsižvelgdamas į pateiktą Advokatūros informaciją, Seimo kontrolierius priėmė sprendimą, cituoju, „pradėti tyrimą dėl esminių žmogaus teisių problemų vertinant teisių ir laisvių pažeidimus pareigūnams naudojant fizinę prievartą“.

Šiame skunde atkreipėme Seimo kontrolierių įstaigos dėmesį tik į reikšmingiausius teisės aspektus, susijusius su ES Direktyva dėl tam tikrų nekaltumo prezumpcijos ir teisės dalyvauti nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme aspektų užtikrinimo įgyvendinimo Lietuvoje. Direktyvoje aiškiai pabrėžiama, kad asmenys negali būti į teismą pristatomi kaip kalti naudo-

Ar uniformuotų pareigūnų prievartos „kultūra“ visuomenėje vis dar gali būti laikoma norma?

jant fizinio suvaržymo priemones arba tokias priemones panaudoti asmeniui parodyti kaltam teismuose ar viešai.

Kyla visiškai pagrįstas klausimas, kaip ir kokių teisės aktu remiantis įgyvendintos šios nuostatos Lietuvoje? Atsakymas, deja, itin nuvilniantis – joku. Nėra jokio įstatymo, kuris aiškiai įtvirtintų konstitucinio nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimą asmenį atvedsinant į teismą. Tai daryti įpareigoja ir oficialioji konstitucinė doktrina, numatanti, be kita ko, kad riboti žmogaus teises ir laisves galima, jeigu tai daroma įstatymu, apribojimais nėra paneigiama teisių ir laisvių prigimtis bei jų esmė, o taikomos priemonės neturi varžyti asmens teisių ir laisvių akivaizdžiai labiau, negu reikia.

2020 m. kovo 4 d. viešai paskelbta Seimo kontrolieriaus tyrimo ataskaita, kurioje oficialiai konstatuojama tai, kas Advokatūrai nekėlė jokių abejonių – ES Direktyva nėra tinkamai perkelta, Konvojavimo taisyklės nėra pakankamai aiškos prievartos priemonių taikymo požiūriu. Tačiau Seimo kon-

trolieriaus tyrimas neapsiribojo tik sausa teisės aktų analize. Seimo kontrolierius konstatavo, kad visuomenės ir žiniasklaidos dėmesys nėra pagrindas pasitelkti specialiąsias operacijas vykdančius pareigūnus ar taikyti specialiąsias priemones. Dar daugiau – konstatuota, kad antrankių uždėjimo klausimas advokatams nebuvo sprendžiamas individualizuotai. Tokia formuluotė reiškia ne ką kita, o tai, kad anksčiau aptarta minėta hipotetinė vadovybės nurodymų pareigūnams situacija turi pagrindo būti vertinama ir kaip įgaunanti niūrios realybės bruožų.

Seimo kontrolieriaus tyrimo ataskaita, mano nuomone, nesulaukė pakankamai žiniasklaidos ar žmogaus teises ginančių nevy-

riausybinų organizacijų dėmesio, nors konstatuota itin skandalingų faktų, iš kurių paminėsiu tik vieną. Šiame tyrime remiamasi Generalinės prokuratūros pateiktu apibendrinimu, kad prokurorams tiriant pareigūnų smurto atvejus vaizdo įrašai paprastai būna neišsaugoti arba ištrinti, arba yra labai prastos kokybės, arba įrašų apskritai nėra, nes vaizdo fiksavimo technika neveikia arba yra sugedusi. Taigi, ar turi galimybių savo teises apginti paprastas pilietis, jeigu prokurorai susiduria su tokia sistemine policijos ir Kalėjimų departamento pareigūnų praktika?

Advokatūra tvirtai laikosi pozicijos žmogaus teisių apsaugos srityje, tikėdama, kad nuolatinės pastangos kovoti su pareigūnų smurtu anksčiau ar vėliau lems teigiamus pokyčius valstybėje. Norisi tikėtis, kad kaukes dėvinčių tvirtų specialiąsias operacijas vykdančių pareigūnų bei asmenų, parodomai vedamų į teismą, vaizdai iš žiniasklaidos reportažų pamažu išnyks. Ne apsimestinė ar progninė, o tikra pagarba Konstitucijai ir šalies piliečiams to reikalauja. ■

Visiškai slapčiai

Ar Lietuvoje užtikrintas žmogaus privatumas ir saugumas nuo slapstųjų tyrimo tarnybų?

dr. Remigijus MERKEVIČIUS

Advokatas

Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje pripažinta, kad „negalima teigti, jog valstybė (jos institucijos, pareigūnai) niekada nepažeidžia žmogaus teisių“, net aukščiausi tautos rinkti valstybės pareigūnai gali savivaliauti, ir valstybę reikia saugoti nuo tokių valstybės pareigūnų savivalės, kad „asmens teisės turi būti ginamos ne formaliai, o realiai ir veiksmingai tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų“.

Lietuvoje yra daugybė įstatymų ir įstatymus įgyvendinančių teisės aktų, kurie riboja žmogaus privatumą ir kitas teises. Tai Baudžiamojo proceso kodeksas, Kriminalinės žvalgybos įstatymas, Policijos ir kitų specialiųjų tarnybų (pavyzdžiui, FNTT, STT ir kitų) įstatymai, Vidaus tarnybos statutas, Žvalgybos įstatymas, Kibernetinio saugumo įstatymas, Policijos patrulių veiklos instrukcija ir kiti teisės aktai.

Toliau plačiau aptariamas tik Kriminalinės žvalgybos įstatymas ir jo santykis su vakarietiškoms teisinėms tradicijoms įprastu „nusikaltamų veikų tyrimą ir nagrinėjimą reguliuojančiu įstatymu“ – Baudžiamojo proceso kodeksu.

Vienas žymiausių Lietuvos baudžiamojo proceso teisės mokslininkų (šiandien Konstitucinio Teismo teisėjas) Gintaras Goda dar 2006 m. Operatyvinės veiklos įstatymą pavadino „įstatymu, kuris aštuonioms tarnyboms, vykdančioms skirtingus devynis uždavinius, leidžia taikyti tas pačias keliolika prievartos priemonių bet kuriuo iš septynių pagrindų“¹.

Butaforinė žmogaus teisių apsauga

2013 m. sausio 1 d. Operatyvinės veiklos įstatymą pakeitė Kriminalinės žvalgybos įstatymas. Kriminalinės žvalgybos įstatymo projekto autoriai aiškinamajame rašte skelbė, kad Operatyvinės veiklos įstatymas

¹ G. Goda, „Operatyvinės veiklos teisinio reguliavimo problemos ir perspektyvos“, *Teisė*, Nr. 58, p. 70–83 (79), 2006.

„nepakankamai užtikrina žmogaus teisių ir laisvių apsaugą, operatyvinės veiklos subjektų veiklos kontrolę, nepakankamai reglamentuoja operatyvinės veiklos atlikimo pagrindus ir neatitinka laikmečio realijų“, todėl būtinas Kriminalinės žvalgybos įstatymas, kuris ištaiso visus šiuos trūkumus. Deja, išskyrus tai, kad sąvoka „operatyvinė veikla“ buvo pakeista sąvoka „kriminalinė žvalgyba“ bei „kriminalinė žvalgyba“ buvo atribota nuo „žvalgybos“ ir „kontržvalgybos“, Kriminalinės žvalgybos įstatymas vis dėlto pasiekė priešingą, nei skelbta, efektą – buvo išplėstos kriminalinės žvalgybos ribos ir galimybės, o žmogaus teisės papildomai buvo „apsaugotos“ tik simbolinėmis ir realiai vargiai įgyvendinamomis teisinėmis priemonėmis.

Pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą jau ne aštuonios, o devynios tarnybos, vykdydamos skirtingus septynis uždavinius, gali taikyti dar daugiau prievartos priemonių bet kuriuo iš keturių „klasikinių“ pagrindų. Maža to, nors įstatymas vadinamas Kriminalinės žvalgybos įstatymu, kriminalinės žvalgybos tyrimo metu gauta informacija gali būti plačiai naudojama ne tik nusikalstamų veikų ištirimo ir jas padariusių asmenų baudžiamojo persekiojimo tikslais.

Skirtingai nei įprasta „vakarietiškai procesinei tradicijai“ ir, atvirkščiai, yra labai artima sovietinės ir posovietinės teisės tradicijai, Lietuva turi du iš esmės vienodos teisinės reikšmės, tačiau žmogaus teisių apsaugos požiūriu visiškai skirtingus, netgi nepalyginamus įstatymus, kurie reglamentuoja nusikalstamų veikų tyrimą – Baudžiamojo proceso kodeksą ir Kriminalinės žvalgybos įstatymą. Žmogaus privatumo apsaugos ir saugumo požiūriu Kriminalinės žvalgybos įstatymas daugeliu aspektų neatitinka teisinio aiškumo ir apibrėžtumo reikalavimų, tad pagal savo kokybę vargiai galėtų būti tas įstatymas, kuris pateisina „legitimų skverbimąsi“ į asmens privatumą ir kitas teises.

Kuris įstatymas taikomas?

Visų pirma, Kriminalinės žvalgybos įstatymas aiškiai ir suprantamai neatsako į klausimą, kada gali būti atliekamas kriminalinės žvalgybos tyrimas, o kada turi būti pradėtas baudžiamasis procesas – ikiteisminis tyrimas, tuo atskleisti nusikaltamas veikas įpareigotų institucijų pareigūnams (atlikti kriminalinės žvalgybos tyrimą ir ikiteisminį tyrimą gali iš esmės tos pačios institucijos) suteikiantis neribotą ir nekontroliuojamą diskreciją pasirinkti, pagal kurį įstatymą – Baudžiamojo proceso kodeksą ar Kriminalinės žvalgybos įstatymą – jie tirs nusikalstamos veikos aplinkybes, rinks asmenį įkaltinančią įrodomąją informaciją, taikys įvairaus griežtumo ir intensyvumo prievartos priemones.

Juolab kad Kriminalinės žvalgybos įstatymas ir Baudžiamojo proceso kodeksas analogiško turinio prievartą (pavyzdžiui, elektroninių ryšių, t. y. telefoninių pokalbių, susirašinėjimo elektroniniu paštu ir t. t., kontrolę ir fiksavimą) leidžia taikyti tiek tiriant padarytą (t. y. baigtą), tiek tiriant rengiamą ar daromą (t. y. nebaigtą, dar nepadarytą) nusikalstamą veiką, tačiau tos pačios prievartos priemonės pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą ir Baudžiamojo proceso kodeksą gali

įstatymą ar Baudžiamojo proceso kodeksą – specialiosios tarnybos konkrečiu atveju atliks nusikalstamos veikos aplinkybių tyrimą.

Kriminalinės žvalgybos įstatymas tiek patį kriminalinės žvalgybos tyrimą, tiek įvairaus pobūdžio ir

Lietuva turi du iš esmės vienodos teisinės reikšmės, tačiau žmogaus teisių apsaugos požiūriu visiškai skirtingus, netgi nepalyginamus įstatymus, kurie reglamentuoja nusikalstamų veikų tyrimą.

būti taikomos skirtingomis sąlygomis. Pavyzdžiui, nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą sankcionuoja generalinis prokuroras ar jo įgalioti prokurorai, o pagal Baudžiamojo proceso kodeksą – ikiteisminio tyrimo teisėjas. Taigi, žmogus negali jaustis saugus ir užtikrintas jau vien dėl to, kad Lietuvoje galiojantis teisinis reguliavimas nesuteikia aiškaus žinojimo, pagal kurį įstatymą – Kriminalinės žvalgybos

intensyvumo šiame tyrime naudojamą prievartą (pavyzdžiui, asmenų pokalbių bei kitokio susižinojimo slaptą kontrolę, slaptą patekimą į gyvenamąsias patalpas ir netgi nusikalstamo elgesio imitavimą) pateisina tiesiog būtinybe ištirti informaciją apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų, sunkų ar Kriminalinės žvalgybos įstatyme nurodytus apysunkius nusikaltimus arba apie šias nusikalstamas veikas rengiantį, darantį ar padariusį asmenį. ▶

► Kriminalinės žvalgybos įstatymas, skirtingai nei Baudžiamojo proceso kodeksas ir ypač baudžiamojo proceso teisės doktrina, nenumato nusikalstamų veikų diferencijavimo pagal pavojingumą (sunkumą) ir su tuo susietos galimybės taikyti griežtesnę prievartą – tiek kriminalinės žvalgybos tyrimui pradėti, tiek pačiai griežčiausiai prievartai pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą pakanka iš esmės to paties – minimalaus ar gal net nominalaus įtarimo.

Didžiausias abejones šiuo aspektu kelia Kriminalinės žvalgybos įstatyme įteisinta galimybė įvairaus pobūdžio ir intensyvumo prievartą taikyti ir tiriant apysunkius nusikaltimus ar informaciją apie apysunkius nusikaltimus rengiantį, darantį ar padariusį asmenį (žinia, tokie nusikaltimai yra, pavyzdžiui, trukdymas pasinaudoti rinkimų ar referendumo teise, vagystė kvalifikuojančiomis aplinkybėmis, neteisėtas vertimasis ūkine, komercine, finansine ar profesine veikla, neteisingų duomenų apie pajamas, pelną ar turtą pateikimas, apgaulingas apskaitos tvarkymas, kvalifikuotas dokumento klastojimas ir t. t.).

Kriminalinės žvalgybos įstatymas vienais atvejais apskritai nenustato prievartos priemonės taikymo terminų, kitais atvejais šie terminai yra akivaizdžiai per ilgi. Pavyzdžiui, asmens ūkinių, finansinių operacijų kontrolė bei techninių priemonių panaudojimas specialia tvarka (asmenų pokalbių ar kitokio susižinojimo kontrolė) pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą gali būti taikomas iš viso 12 mėnesių (skiriant ir pratęsiant kas 3 mėnesius), o jei kriminalinės žvalgybos tyrimas atliekamas dėl turimos informacijos apie rengiamą, daromą ar padarytą labai sunkų ar sunkų nusikaltimą ar yra kitų šiame įstatyme nurodytų pagrindų, šių priemonių taikymo terminas net nėra nustatytas (vienintelis terminų kontrolės mechanizmas, kad šių priemonių taikymo terminas turi būti tęsiamas kas 3 mėnesius).

Kriminalinės žvalgybos įstatymas ignoruoja ir asmens konstitucinę teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos.

Slaptas pateikimas į gyvenamąsias ar negyvenamąsias patalpas ir jų apžiūra, slaptas objektų paėmimas pagal Kriminalinės žvalgybos įstatymą gali būti taikomas apskritai neribotą laiką (skiriamas ne ilgiau kaip 3 mėnesiams, tačiau vėliau neribotą skaičių kartų gali būti tęsiamas). Neribotą laiką gali būti taikoma ir teisėsaugos institucijų užduotis bei nusikalstamą veiklą imituojantys veiksmai (šios priemonės skiriamos ne ilgiau kaip 6 mėnesiams, vėliau neribotą skaičių kartų gali būti tęsiamos).

Mažai galimybių gintis

Kadangi nei asmuo, prieš kurį nukreiptas kriminalinės žvalgybos tyrimas ar konkreti prievartos priemonė, nei visuomenė negali stebėti ir kontroliuoti šio proceso, tačiau daugelis prievartos priemonių veiksmingos vien dėl to, jog taikomos slapta ir netikėtai, išskirtinė reikšmė tenka asmeniui informuoti apie jo atžvilgiu taikytas prievartos priemones (žinoma, kai toks asmens informavimas nebekenkia prievartos priemonės ar paties tyrimo tikslams).

Akyla kontrolė.

jo atžvilgiu kriminalinės žvalgybos metu padarytus pažeidimus“. Tačiau ir tai ne visais atvejais.

Taigi, Kriminalinės žvalgybos įstatymas nenumato asmens teisės būti informuotam apie jo atžvilgiu atliktą kriminalinės žvalgybos tyrimą ar taikytą prievartos priemonę, taip pat nesuteikia ar nepalieka galimybės pačiam asmeniui nuspręsti, ar tam tikra jo teisė (pavyzdžiui, privatumas) buvo pažeista, ar neprincipinį sprendimą už žmogų, kurio atžvilgiu taikyta priemonė ar atliktas tyrimas, padaro (priima) kriminalinės žvalgybos kontrolę vykdančios institucijos ir įgalioti asmenys, pavyzdžiui, kriminalinės žvalgybos pagrindinės institucijos vadovas, prokuroras ar Seimo Kriminalinės žvalgybos parlamentinės kontrolės komisija.

Jei pastarosios nuspręs, kad žmogaus teisės ar laisvės nebuvo pažeistos, asmuo taip ir nesužinos apie jo atžvilgiu atliktus slaptus tyrimo veiksmus ar priemones. Be to, Kriminalinės žvalgybos įstatymas palieka ir itin plačią diskrecijos laisvę kriminalinės žvalgybos pagrindinės institucijos vadovui – sąrašas atvejų, kai jis neprivalo pranešti ar kai gali atidėti pranešimo laiką, yra toks platus ir abstraktus, kad asmens teisė žinoti vien dėl to niekuomet netaps realia ir veiksminga teisine galimybe.

Kriminalinės žvalgybos įstatymas ignoruoja ir asmens konstitucinę teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos. Atliekant kriminalinės žvalgybos tyrimą intensyviausia prievarta taikoma prokuroro ar teismo sprendimo pagrindu, tačiau Kriminalinės žvalgybos įstatymas nenumato teisinės galimybės skųsti kriminalinės žvalgybos tyrimo procese dalyvaujančių prokurorų ir teisėjų atliekamus veiksmus ir primamus sprendimus (pavyzdžiui, prokuroro nutarimą sankcionuoti nusikalstamą veiką imituojančius veiksmus ar apygardos teismo pirmininko ar jo įgalioto teisėjo nutartį leisti slapta patekti į asmens būstą ir paimti daiktus ar dokumentus, reikalingus tyrimui).

Taigi, Kriminalinės žvalgybos įstatymas ignoruoja net teisę kreiptis į teismą teisminės gynybos, kurią Konstitucinis Teismas vadina „absoliučia konstitucine teise“. Paradoksalu, tačiau jei šie kriminalinės žvalgybos tyrime dalyvaujantys prokurorai ar teisėjai priima kriminalinės žvalgybos subjektams nepalankų sprendimą, Kriminalinės žvalgybos įstatymas jau išsamiai ir detalai reglamentuoja tokių, – kriminalinės žvalgybos subjektams nepalankių, – prokuroro ar teisėjų veiksmų ar sprendimų apskundimą: pavyzdžiui, teisėjas turi priimti motyvuotą nutartį, ši nutartis gali būti apskūsta tiesioginiam teisėjo vadovui – teismo pirmininkui ar aukštesniojo teismo pirmininkui; „atsisakantis“ prokuroras savo atsisakymą privalo „motyvuoti raštu“ ir apie tokį atsisakymą pranešti generaliniam prokurorui ar jo įgaliotam Generalinės prokuratūros prokurorui.

Apibendrintai tariant, pagrindai, kai apskritai gali būti pradėtas kriminalinės žvalgybos tyrimas ar taikomos atskiros prievartos priemonės, Kriminalinės žvalgybos įstatyme nurodyti neaiškiai ir nesuprantamai, tuo suteikiant galimybę kriminalinės žvalgybos tyrimą pradėti ir atlikti tada, kai turi būti pradėtas ir atliktas baudžiamasis procesas, Kriminalinės žvalgybos įstatymas nediferencijuoja prievartos priemonių ir nenustato griežtos prievartos priemonių taikymo trukmės (terminų), iš žmogaus atima ir teisė žinoti, ir teisė ginti savo teises teisme, todėl šiandien galiojantis Kriminalinės žvalgybos įstatymas nesuteikia pakankamai garantijų ir užtikrintumo, kad į žmogaus privatumą specialiosios tarnybos gali skverbtis ir skverbtis tik tada, kai tai yra, ir tik tiek, kiek tai yra neišvengiamai būtina ir adekvatu žmogaus privatumo vertei ir svarbai teisinėje valstybėje. Tokioje situacijoje niekas nėra ir negali būti ir jaustis saugus, užtikrintas dėl savo saugumo nuo slapųjų institucijų savivalės ir piktnaudžiavimo. ■

Asmens žinojimas yra *conditio sine qua non* ginant galbūt pažeistą privatumą. Kriminalinės žvalgybos įstatymas nenumato asmens teisės būti informuotam nei apie jo atžvilgiu atliktą kriminalinės žvalgybos tyrimą, nei apie tokio tyrimo metu surinktą informaciją. Kriminalinės žvalgybos įstatymas tenurodo, kad jeigu įgyvendinant kriminalinės žvalgybos kontrolę nustatoma, kad kriminalinės žvalgybos metu buvo pažeistos žmogaus teisės ir laisvės, apie tai informuojamas kriminalinės žvalgybos pagrindinės institucijos vadovas. Šis ir privalo informuoti asmenį, tačiau ne apie tai, kad jo atžvilgiu buvo atliktas kriminalinės žvalgybos tyrimas ar taikyta tam tikra priemonė, o „apie

Taupymo kaina

Ar valstybė iš tiesų garantuoja teisinę pagalbą?!

Mindaugas KUKAITIS

Advokatas, Lietuvos advokatų tarybos pirmininko pavaduotojas

Daugumai piliečių valstybės garantuojama teisinė pagalba (VGTP) yra teisminės gynybos prieinamumo sinonimas, todėl jie šią pagalbą laiko teisingumo sistemos pamatu ir integruota dalimi, bet neadekvatus šios pagalbos užtikrinimo mechanizmas gali būti pagrindas diskriminacinei pripažinti visą teisingumo sistemą.

VGTP teikiantis advokatas nei savo teisėmis, nei pareigomis nesisiskiria nuo sutartis tiesiogiai su klientais sudariusių advokatų. Vienintelis skirtumas – VGTP tarnybos samdomas advokatas užmokestį už paslaugas gauna iš valstybės biudžeto. Tačiau šioje vietoje ir slypi esminiai nesusipratimai bei nesusikalbėjimai. Visuomenė turi pagrįstą lūkestį tikėtis vienodos paslaugos, kad ir kas už ją moka. Bet jei sistema administruojama netinkamai ar už paslaugas netinkamai atlyginama, VGTP negarantuoja visapusiškos teisinės pagalbos suteikimo, ir tai diskriminuoja visą teisingumo sistemą.

Kas įpareigoja valstybę užtikrinti teisinę pagalbą?

Lietuvos Konstitucinis Teismas ne kartą yra išaiškinęs, kad asmens teisė į gynybą yra absoliuti. Toks asmens teisės į gynybą suabsoliutinimas leidžia daryti išvadą, kad joks baudžiamojo persekiojimo procesas negalimas įtariamajam ar kaltinamajam neužtikrinus teisės į gynybą.

„Teisė į gynybą yra viena iš teisingo bylos išnagrinėjimo sąlygų. Garantuojant asmens teisę į gynybą sudaromos prielaidos kiekviena, kuris padarė nusikaltimą, teisingai nubauti ir užtikrinti, kad nekaltas asmuo nebus patrauktas baudžiamojon atsakomybėn ir nuteistas“ (Konstitucinio Teismo 2000 m. rugšėjo 19 d. nutarimas).

Tai reiškia, kad neužtikrinus šios teisės nebus pasiektas Baudžiamojo proceso kodekse įtvirtintas esminis baudžiamojo proceso tikslas – ginant žmogaus ir piliečio teises bei laisves, visuomenės ir valstybės interesus greitai, išsamiai atskleisti nusikalstamas veikas ir tinkamai

pritaikyti įstatymą, kad nusikalstamą veiką padaręs asmuo būtų teisingai nubaustas ir niekas nekaltas nebūtų nuteistas.

Europos Tarybos 2003 m. sausio 27 d. priimta Direktyva 2003/8/EB skatina teisinę pagalbą taikyti tarptautiniuose ginčiuose asmenims, neturintiems pakankamai lėšų tais atvejais, kai būtina užtikrinti tinkamą teisę kreiptis į teismą. Visuotinai pripažinta teisė į teisinę pagalbą taip pat įtvirtinta Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijoje. Joje nurodyta, kad teisinė pagalba turi būti prieinama visiems, net ir neturintiems lėšų už ją sumokėti. Taigi, tarptautinės ir ES teisės normos, kuriomis saugomos žmogaus teisės, kaip teisės į teisingumą užtikrinimo garantas, įpareigoja tarptautinės bendruomenės nares suteikti galimybę savo teises veiksmingai teisme ginti bet kuriam visuomenės nariui.

Kaip Lietuvoje teikiama VGTP?

Iki 2001 m. Lietuvoje buvo įteisinta iš valstybės biudžeto apmokama teisinė pagalba, kuri teikta tik baudžiamųjų bylų procese tais atvejais, kai būtina gynyboje dalyvavimą atliekant kvotą, parengtinį tardymą ar teisminį nagrinėjimą numatė Baudžiamojo proceso kodeksas. Iki 2001 m. teisinė pagalba buvo garantuota baudžiamajame procese, tačiau šiai procesinių garantijų sistemai trūko finansavimo, institucinės paramos. Teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose teikė advokatai, parinkti iš Lietuvos advokatų tarybos sudaryto sąrašo, koordinuojami advokatų kontorų, kurios buvo už tai atsakingos. Kiekvienas advokatus narys turėjo kasmet paimti tam tikrą skaičių baudžiamųjų bylų arba privalomai būti įrašytas į būdinčių advokatų sąrašą, kai budėjimo dieną advokatas privalėjo suteikti teisinę pagalbą.

Nuo 2001 m. sausio 1 d. politiniu sprendimu užsibrėžta iš esmės keisti situaciją ir iš Lietuvos advokatūros perimti VGTP teikimo administravimą. Toks pat sprendimas priimtas Latvijoje, o Estija sistemą

administruoti paliko Advokatūrai. 2001 m. Lietuvoje buvo įsteigtos viešosios advokatų kontoros, o nuo 2005 m. gegužės 1 d. valstybė nusprendė jas naikinti, ir Teisingumo ministerija įsteigė VGTP tarnybą. Ši įstaiga perėmė visą paslaugų administravimą ir atsakomybę.

Iš pradžių VGTP buvo teikiama tik asmenims, kurie pirmiausia atitiko tuo metu nustatytus Vyriausybės turto ir metinių pajamų rodiklius, taip pat kitais Lietuvos Respublikos tarptautinėse sutartyse numatytais atvejais, bet šalies politikai ėmė didinti valstybės išipareigojimus suteikti VGTP, plėsdami gavėjų ratą.

Valstybei priskirtina tik pareiga visuomenei užtikrinti teisinės pagalbos prieinamumą ir advokatų veiklos garantijas, o ne iš esmės kištis į kliento ir advokato santykius.

Sistema pradėjo eizėti. Kiekvieni metai atskleidė, kad VGTP modelis turi esminių ydų tiek dėl valstybės požiūrio į advokato ir kliento santykį, tiek dėl požiūrio į VGTP, jos administravimą, finansavimą. Dabartinę VGTP sistemą kritikuoja ir ja nepatenkinti tiek asmenys, kurie kreipiasi dėl antrinės teisinės pagalbos (pagalbos gavėjai), tiek ją teikiantys advokatai, tiek valstybės institucijos (teismai, prokuratūra, Teisingumo ministerija).

Kodėl sušlubavo sistema?

Būtina tinkamai suprasti valstybės ribas (ne finansines, o teisines) garantuojant teisinę pagalbą. Taip pat būtina subalansuoti administravimą, atlygį ir darbo krūvį. Visa tai nebuvo tinkamai įgyvendinta per pastaruosius penkiolika metų.

Viena pagrindinių – ir konstitucinė – advokatūros funkcijų yra užtikrinti teisinę pagalbą. Advokatūros įstatymas reglamentuoja, kad Lietuvos advokatai yra nepriklausoma teisinės sistemos dalis. Ši fundamentali nuostata įtvirtinta beveik visų valstybių teisės aktuose ir atskleidžia pačios advokatūros esmę bei jos santykį su valstybe. Labai dažnai advokatas turi ginti privatų

interesą teisiniame ginče su valstybe. Kad tokia asmens teisė būtų garantuota, valstybei neleidžiama riboti advokato ir advokatūros nepriklausomumo. Toks advokatūrai suteiktas statusas rodo, kad valstybė pripažįsta šios institucijos, kaip svarbaus socialinių santykių reguliuotojo, būtinumą asmenims realizuojant teisę į teisminę gynybą. Todėl visiškai pagrįsta išvada, kad valstybei priskirtina tik pareiga visuomenei užtikrinti teisinės pagalbos prieinamumą ir advokatų veiklos garantijas, o ne iš esmės kištis į kliento ir advokato santykius. Tai nėra valstybės reguliavimo dalykas,

ką ir kalbėti apie tai, kad tokia intervencija iš esmės griauja teisinės valstybės pamatus.

Valstybės nustatytas atlygis, jo apskaičiavimo ir mokėjimo sistema bei administracinis biurokratizmas išbalansavo VGTP sistemą. Jos ydingumas ypač išryškėjo pastaraisiais metais. Nuo 2018 m. valstybės (t. y. mokesčio) skola advokatams, teikiantiems antrinę teisinę pagalbą, nuolat didėjo. VGTP tarnyba 2018 m. baigė iki galo neatsiskaičiusi su antrinę teisinę pagalbą teikiančiais advokatais – VGTP tarnybos skola advokatams siekė 400 tūkst. eurų, 2019 m. pirmą pusmetį ji tik didėjo ir rugsėjį priartėjo prie 1 mln. eurų.

Skola yra tik dalis sisteminės krizės, nes esminis vertybinis lūžis įvyko tuomet, kai augančios skolos siekianti išvengti valstybė priėmė neapgalvotus ir skubotus sprendimus. Užuoat atsisiakiusi finansuoti vis didėjančią norą teikti gyventojams neatlygintinas teisines paslaugas, užuoat sumažinusi paslaugų užsakyimų apimtį ir peržiūrėjusi sistemos administravimo spragas, Vyriausybė nutarimu ėmė reguliuoti tai, kas anksčiau aprašytais teisiniais pagrindais yra neleistina – advokato ir kliento santykį, klientams ▶

► teikiamų paslaugų trukmę. 2019 m. liepos 13 d. įsigaliojo naujoji taisyklių redakcija, kuria antrinę teisinę pagalbą teikiantiems advokatams apribojo galimybę procesiniam veiksmui ar dokumentui skirti tiek laiko, kiek jam reikia ar jis nori. Pakeistas taisyklių 11 punktą ir numatyta, kad „jeigu faktinis advokato antrinės teisinės pagalbos teikimo laikas viršija taisyklėse nustatytą bylos stadijai (procesiniam veiksmui) skirtą laiką, jis turi būti patvirtintas ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teisėjo ar antrinę teisinę pagalbą gavusio asmens parašu. Šis laikas, skirtas bylos stadijai (procesiniam veiksmui), negali 0,5 karto viršyti taisyklėse bylos stadijai (procesiniam veiksmui) skirto laiko, išskyrus bylas, nurodytas taisyklių 11 punkte. Už kiekvieną papildomą suteiktos antrinės teisinės pagalbos valandą advokatui skiriamas papildomas 1 užmokesčio bazinis dydis.“ Taigi, vadovaujantis minėtomis taisyklėmis, tyčinio labai sunkaus nusikaltimo tyrime advokatas visam ikiteisminiam tyrimui negali skirti daugiau kaip 72 valandų, apeliaciniame teisme atlygį gali gauti už daugiau kaip 11 valandų, o kasacinį skundą privalo parengti per 7,5 valandas.

Būtina pabrėžti, kad toks reguliavimas riboja advokato ir kliento santykius, prieštarauja advokatų veiklos nepriklausomumo principams, todėl neigiamai veikia teisinių paslaugų kokybę. Bendrai teisinių paslaugų trukmė yra nulemta visų pirma individualaus ginčo pobūdžio ir neturėtų būti ribojama trečiųjų asmenų, šiuo atveju – valstybės. Advokatūros įstatymas teisinių paslaugų subjektu įvardija patį advokatą, o tai reiškia, kad, priėmęs pavedimą, tik pats advokatas tampa atsakingas už kliento jam patikėto klausimo ir susijusios bylos sėkmę, jo teikiamų paslaugų tinkamumą. Todėl nuo pat pavedimo pradžios iki jo pabaigos išimtinai tik advokatas, suderinęs su klientu, sprendžia klausimus, susijusius su tinkama jo kliento gnyba ir pastarajam priimtino rezultato siekimu. Taigi, tik pačiam advokatui įstatymas suteikia teisę nuspręsti,

ti, kokios apimties pastangos (tiek laiko, tiek darbo sąnaudų atžvilgiu) bus tinkamos kliento pageidaujiamam rezultatui pasiekti. Kitaip tariant, tiek pagal tarp kliento ir advokato kilusį teisinį santykį, tiek ir pagal galiojantį teisinį reguliavimą advokato veikla ginant klientą yra apsaugota nuo trečiųjų asmenų kišimosi ar reguliavimo.

Aplinkybė, kad advokatams už teisinių paslaugų teikimą mokama iš valstybės biudžeto, nesuteikia valstybei teisės riboti advokato laiko ir pareigos tinkamai atstovauti klientui, tuo pačiu ir apribojant asmens teisę į kokybišką teisinę pagalbą. Dėl šių priežasčių teisinių paslaugų teikimo trukmės ribojimai yra nesuderinami su asmens teise į kokybišką gynybą. Direktyva 2016/1919 numato: „Valstybės narės imasi reikiamų priemonių, taip pat susijusių su finansavimu, siekdamos užtikrinti: a) veiksmingą teisinės pagalbos sistemą, kuri yra tinkamos kokybės, ir b) kad teisinės pagalbos paslaugos būtų tinkamos kokybės siekiant užtikrinti teisingą procesą, tinkamai atsižvelgiant į teisinės profesijos nepriklausomumą.“

vos teismų viešai skelbiamais duomenimis, 2018 m. gautos 224 859 bylos (pirma instancija), o VGTP teikta 42 248 atvejais, t. y. VGTP buvo teikiama nagrinėjant apie penktadalį visų pirmos instancijos bylų. 2019 m. VGTP ratas dar padidėjo ir jau sudarė 49 694 atvejus. 2019 m. advokatų, nuolat teikiančių antrinę teisinę pagalbą baudžiamosiose bylose, vidutinis darbo krūvis buvo 27 bylos per mėnesį (2018 m. – 19 bylų).

Lietuvoje iki šių metų sausio 1 d. atlygis už vieną advokato praktikos, teikiant VGTP, valandą tesiekė 13 eurų, o dabar – 16 eurų. Danijoje viena advokato praktikos valanda, teikiant VGTP, įvertinta 200, Švedijoje – 130, Suomijoje – 110, Nyderlanduose – 108, Norvegijoje – 104, Estijoje – 50, Latvijoje – 30–40 eurų.

Nepriklausomi „Vilmorus“ tyrimai atskleidė, kad Lietuvoje vidutinė advokato darbo valandos kaina viršija 80 eurų. VGTP advokato valandos uždarbio ir vidutinio atlyginimo santykis Lietuvoje yra 1,77. Gruzijoje šis rodiklis yra 1,22, Ukrainoje – 1,58, Danijoje – 5,7, Estijoje – 6,2, Latvijoje – 6,55, Švedijoje – 8.

Valstybė, vykdydama savo pareigą užtikrinti teisingumą, tik sumoka už antrinę teisinę pagalbą, bet jokių būdu nei valstybė, nei VGTP tarnyba nėra advokato klientės.

Nepavejama Estija

VGTP tarnyba yra sudariusi apie 550 antrinės teisinės pagalbos teikimo sutarčių, iš jų apie 50 – su advokatais, nuolat teikiančiais antrinę teisinę pagalbą, ir apie 500 su prirėkus teikiančiais VGTP. Visa tai administruoja daugiau nei 50 įsteigtų etatų turinti VGTP tarnyba, ji tam kasmet išleidžia 17–20 proc. metinio biudžeto (Estijoje tik 8 proc.).

Lietuvos VGTP rodikliai yra iškalbingi ir atskleidžia valstybės požiūrį. VGTP tarnybos 2018 m. veiklos ataskaitos duomenimis, 550 advokatų aptarnavo apie 42 tūkst. (atvejų) asmenų, o Estijoje – apie 13 tūkst., Latvijoje – 11 tūkst. (atvejų) asmenų per metus. Lietu-

viš analizavusi viešai prieinamus duomenis, Lietuvos advokatūra nustatė, kad valstybė 2018–2019 m. daugiau kaip 25 proc. pakėlė teisėsaugos institucijų (Specialiųjų tyrimų tarnybos, prokuratūros ir kt.) pareigūnų atlyginimus. O advokatų, teikiančių antrinę teisinę pagalbą, atlyginimai iki šių metų sausio per dešimtmetį padidėjo tik apie 12 proc.

2019 m. buvo kritiniai, tad imtasi drastiškų priemonių

Netinkamas administravimas, intervencija į advokato ir kliento paslaugų apimtį, išsiskolinimas, atlygio neadekvatumas 2019 m. spalio ir lapkričio mėnesiais privedė

Valandos kaina: 16 eurų Lietuvoje,
200 – Danijoje.

prie advokatų apsisprendimo riboti paslaugų teikimą, ir tik įdėjus daug pastangų tokie advokatų veiksmai buvo sustabdyti.

Estija, Suomija, Švedija, Danija, Nyderlandai ir kitos šalys įrodė, kad VGTP realiai veikia tik tuomet, kai yra konkurencinga, gerai finansuojama, prestižinė paslaugos teikėjui.

Galima tik pasidžiaugti, kad Teisingumo ministerija išgirdo Lietuvos advokatūros argumentus dėl VGTP sistemos ydingumo. Rado lėšų skoliai padengti. Po ilgų diskusijų ir pozicijų derinimo buvo vienbalsiai nuspręsta, kad dabartinis šalyje taikomas VGTP modelis yra neveiksmingas, turi daugybę trūkumų ir kelia didelį susirūpinimą dėl kokybiškų teisinių paslaugų garanto. Pasiektas susitarimas dėl užmokesčio didinimo, nors ir nedaug, antrinę teisinę pagalbą teikiantiems advokatams.

Taip pat sutarta nereguluoti advokato dalyvavimo procesiniuose veiksmuose trukmės, bet Lietuvos advokatūrai dar nepavyko įtikinti Teisingumo ministerijos, kad ir procesinių dokumentų rengimas yra tik advokato ir kliento reikalas, kurio rengimo trukmės reguliuoti taip pat negalima. Lietuvos advokatūrai atkreipus valstybės institucijų dėmesį į būtinybę reformuoti, t. y. iš esmės tobulinti VGTP sistemą, šiuo metu ieškoma gerųjų pavyzdžių, idėjų ir būdų, kaip būtų galima Lietuvoje sukurti efektyvų, šiuolaikišką ir kokybišką valstybės garantuojamą asmens teisės į teisinę pagalbą įgyvendinimą.

Valstybė, siekdama užtikrinti kokybišką teisinę pagalbą, turėtų ne tik nereguluoti procesinių veiksmų ar dokumentų parengimo trukmės, bet ir atsiriboti nuo advokato ir kliento santykių. Svarbu pabrėžti, kad valstybė, vykdydama

savo pareigą užtikrinti teisingumą, yra mokėtoja už antrinę teisinę pagalbą, bet jokių būdu nei valstybė, nei valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba nėra advokato klientės. Todėl valstybė neturi ir negali kištis į advokato ir kliento santykius ir jų reguliuoti.

Teisės aktai turėtų būti orientuoti taip, kad asmuo pirmiausia pats pasirinktų gynėją, o valstybė pagalbą turėtų suteikti tik tada, kai asmens turtinė padėtis jam neleidžia to padaryti arba kai asmuo advokato nesikviečia, bet jo dalyvavimas būtinas teisingumui užtikrinti.

Šio straipsnio tikslas nėra kritika advokatūros partneriui valstybei ar Teisingumo ministerijai, o skatinimas kurti tokį VGTP modelį, kuris užtikrintų efektyvų, šiuolaikišką ir kokybišką asmens teisės į teisinę pagalbą įgyvendinimą ir efektyvų VGTP veiklos administravimą ir organizavimą. ■

LIETUVOS ADVOKATŪRA

I. Vėgėlė: „Dėl baimės ir saugumo aukojame laisvę ir teises“

Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos pirmininkas **Ignas Vėgėlė** įspėja, kad ir demokratinėse visuomenėse nuolat taikomasi perbraižyti asmens teisių ir laisvių ribas. Jį kalbino **Aleksandra Armoškaitė**.

■ Šį kovą atšventėme Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo trisdešimtmetį. Kaip vertinate Lietuvos teisinės sistemos pokyčius?

– Pokyčiai grandioziniai, nes nepriklausoma Lietuvos teisinė sistema buvo kuriama nuo nulio. Per 30 metų sukurtos prokuratūros, teismų, policijos, advokatūros sistemos ir aibė kitų nepriklausomai valstybei veikti būtinų teisinių institucijų.

Atkūrus nepriklausomą valstybę, buvo būtina užtikrinti teisingumo vykdymą, todėl jau 1992 m. pradėta įgyvendinti teismų sistemos reforma, kuria iš esmės atkartota tarpukaryje veikusi nepriklausomų teismų sistema. Be to, buvo būtina užtikrinti konstitucinę teisės aktų priežiūrą – 1993 m. įkurtas Konstitucinis Teismas. Dar po kelerių metų nuspręsta įkurti specializuotus teismus ir sukurti administracinių teismų sistemą, nagrinėjančią ginčus, kuriuose yra valstybinio elemen-

to, arba teisiškai – administracines bylas. Pagrindinis šios teismų sistemos įkūrimo tikslas – ginti žmogų nuo valstybės ir jos institucijų savivalės ar neteisėtų veiksmų, tiesa, kai kurie advokatai pastebi, kad kartais atsitinka atvirkščiai.

Per nepriklausomybės 30-metį sukurta nepriklausoma Lietuvos prokuratūra, stiprinta Lietuvos advokatūra, atnaujinta ir reformuota Lietuvos policija ir kitos teisinės institucijos.

Žinoma, galėtume diskutuoti apie tai, kad esama teisinė sistema ne visuomet veikia tinkamai ir nėra tokia, kokios norėtusi. Tačiau būtina suprasti, jog bet kokios socialinės sistemos plėtra yra procesas, kuris trunka dešimtmečius. Tobulinant teisinę sistemą ypač svarbu užtikrinti jos grandžių – tiek teismų, tiek prokuratūros, tiek advokatūros – nepriklausomumą. Kiekviena teisinė institucija turi būti nepriklausoma tiek, kad joks politikas, jokia kita valstybės institucija negalėtų jai daryti neleistino poveikio. Priešingu

atveju turėsime valdomą teisingumą. Tokį, koks ilgas dešimtmečius buvo sovietinėje Lietuvoje.

Savaime suprantama, kad nepriklausomumas nereiškia neatskaitingumo visuomenei arba saugojimo tokios sistemos, kurią persekioja „sutarto teisingumo“ šešėliai. Pavyzdžiui,

teisinės sistemos korupcijos skandalas, vykęs 2019 m. vasarį, kai iš beveik 50 sulaikytų asmenų aštuoni – įvairių grandžių teismų teisėjai, bloškė teisingumo sistemą kelis dešimtmečius atgal. Tiek pasitikėjimo visa teisine sistema, tiek jos bei atskirų grandžių savarankiškumo ir nepriklausomumo aspek-

tais. Reikės daug metų, kad būtų sukurta skaidri antikorupcinė aplinka, iš naujo atkurtas piliečių pasitikėjimas, savarankiškumas ir nepriklausomumas, kuris yra gerokai atprūpėjęs.

■ **Viešojoje erdvėje dažnai girdima kritika dėl itin didelės Seimui teikiamų įstatymų projektų gausos ir itin dažnai taikomos skubos arba ypatingos skubos tvarkos, svarstant įstatymų projektus. Ar tokie teisėkūros procesai sudaro tinkamas sąlygas kurti vientisą, nuoseklią ir veiksmingą teisės sistemą?**

– Iš tiesų, jau ne vienus metus įstatymų leidyboje vyrauja skubos ir ypatingos skubos tvarka. Tai nėra šio ar praeito Seimo problema, tai – labai įsisenėjęs parlamento įprotis. Ką tai reiškia? Priimant įstatymą praleidžiama daugybė procedūrų: įstatymas atsiduria plenarinėje Seimo posėdžių salėje iš esmės neišgirdus visų suinteresuotų pusių, išsamiai neįvertinus siūlomo įstatymo žalos arba naudos, neatlikus jo kaštų analizės visuomenei.

Specialiai šiai problemai 2018 m. dėmesį skyrė Valstybės kontrolė. Jos ataskaitoje pateikta, kad 50 proc. įstatymų Seime priimama skubos ar ypatingos skubos tvarka. Kokie skaičiai kitose šalyse? Švedijoje, Suomijoje, Jungtinėje Karalystėje, Lenkijoje – 5 proc., Estijoje – 10 proc. Skaičiai iškalbingi.

Valstybės kontrolės išvadas Seimas, atrodo, išgirdo. Imtasi pastangų sumažinti skubos tvarka priimamų įstatymų. Karantino metu, suprantama, vėl įsibėgėjo skubos ir ypatingos skubos tvarkos naudojimas teisėkūroje. Tačiau dalis teisės aktų nėra nulemti karantino, bet vis tiek siūlomi skubos ir ypatingos skubos tvarka. Būgštauju, kad pasibaigus karantinui neišblės noras naudoti šias kokybiškai teisėkūrai ydingas procedūras.

■ **Koks advokato vaidmuo teisinėje sistemoje?**

– Advokato misija – ginti žmogų ir atstovauti asmens teisėms interesams. Pavyzdžiui, baudžiamojoje byloje valstybės aparatas – prokuratūra ir ikiteisminis tyrimas – nukreiptas į žmogaus apkaltinimą, įrodymų apie asmens kaltumą paiešką. Asmuo tarsi paliktas vienas prieš visą sistemą, kuri gali apkaltinti nekaltą, nubausti dar neįrodžiusi kaltės, sunaikinti asmens garbę ir sveikatą.

Advokatas yra vienintelis asmuo, kuriuo kaltinamasis ar įtariamasis gali pasitikėti, atskleisti visus jam žinomus duomenis ir pasitarti. Neretą baudžiamojo persekiojimo absurdiškumą puikiai iliustruoja Franzo Kafkos knyga „Procesas“. Gimtadienio rytą pas žmogų atvyksta pareigūnai ir informuoja, kad jis yra kaltinamas. Jam paklausus „kuo?“, nepateikiami jokie atsakymai. Visoje knygoje aprašomas asmens vaikščio-

Yra daug autokratinių bei autoritarinių valstybių pavyzdžių, kur advokatūra ir jos vadovai įbauginami ir pajungiami politiniam interesui.

jimas valdžios koridoriais ir palėpėmis bandant išsiaiškinti, kuo gi jis kaltinamas. Įdomiausia tai, jog bevarstydamas valdžios duris asmuo pats itiki tuo, kad yra kaltas, nors tebeklausia – „kuo?“. Šis pavyzdys puikiai iliustruoja psichologinę būseną, į kurią turi pasinerti advokatas.

► Civilinėse bylose lygiai tas pats – nesvarbu, ar tai būtų nekilnojamojo turto, ar žmogui dar brangesnio dalyko – šeimos – byla, vadinamosios vaikų dalybos, jose vėlgi reikia maksimalaus konfidencialumo ir pasitikėjimo advokatu, kad asmuo jam atskleistų aplinkybių visetą, iš kurio jis galėtų pateikti atstovaujamojo poziciją. Tik, žinoma, prisiminkime: advokatas nesprenžia bylos, ją sprendžia teismas, išklauses abiejų šalių ar gynybos ir kaltinimo argumentus. Pagrindinis advokato veiklos principas – lojalumo principas – sako, kad advokatas privalo bet kurioje situacijoje išlikti lojalus klientui, t. y. maksimaliai teisinėmis priemonėmis jam padėti.

■ Ir advokatūra padeda advokatui vykdyti jo misiją?

– Advokatūra nekontroliuoja advokatų vedamų individualių bylų. Ginti ar atstovauti asmeniui – kiekvieno advokato, kuris veda bylą, pareiga. Advokatūros, kaip vienos iš trijų pagrindinių teisinės sistemos institucijų, pareiga yra užtikrinti kiekvieno advokato nepriklausomumą, atstovauti visiems advokatams, reguliuoti jų veiklą, o jei advokatas pažeidžia veiklos principus – jį drausminti. Todėl ypač svarbus pačios advokatūros nepriklausomumas – tik nuo valdžios nepriklausoma institucija gali užtikrinti savo narių – advokatų – nepriklausomumą.

Yra daug autokratių bei autoritarių valstybių pavyzdžių, kur advokatūra ir jos vadovai įbauginami ir pajungiami politiniam interesui. Tose valstybėse advokatūra ne tik negina

■ Lietuvos advokatūra aktyviai reaguoja į politinius įvykius, teikia kreipimuisis prezidentui, Vyriausybei, Seimui – atkreipia politikų dėmesį į kylančias grėsmes pamatinėms žmogaus teisėms ir laisvėms. Kokius galimus iššūkius pastebite ir kas juos lemia?

– Jau keletą metų akivaizdžiai ir, deja, nesulaikomai siaurėja asmens privatumo ribos. To siaurėjimo tempas labai didelis ir visa apimantis. Įdomu tai, kad pastaruoju metu dėl galimybės būti pamatytiems ar pastebėtiems nemaža dalis mūsų savo privatumo atsisakome savanoriškai: gyvename tokia „socialinio fetišo“ amžiuje su feisbukais, tviteriais, instagramais, tiktokais ir kitais.

Bet labiausiai nerimą kelia nuolatinis valstybės institucijų asmens privatumo ribų siaurėjimas. Pavyzdžiui, mūsų šalies gatvėse įrengiamos kameros su veidų atpažinimo funkcija, ir, nors prieš dešimtmetį Lietuvos žiniasklaida su siaubu pranešdavo apie asmens privatumo naikinimą Kinijoje, dabar, praėjus 10 metų, į tas pačias tendencijas savo šalies miestuose ir miesteliuose, mes, deja, neberegijuojame. Ir ne tiek baisu tų kamerų, kiek absoliutus reguliavimo nebuvimas: iš esmės bet kas policijoje gali prieiti prie minėtų vaizdų, gali matyti asmens vardą, pavardę ir kitus duomenis. Juk ši informacija įgalina nesąžiningus pareigūnus sekti asmenį, per juos gauti informacijos ir tretiesiems nusikaltimus ketinantiems daryti asmenims: matyti, kada asmuo yra gatvėje, kada jis laiką leidžia namuose, kada išejo ir pan.

Didžiulė problema – slaptas advokatų ir Advokatūros duomenų rinkimas.

advokato teisės atstovauti ir ginti savo klientus, ne tik nesaugo advokato kliento paslapties, bet net tampa savo narių advokatų, kurie išdrįsta atstovauti asmenims bylose prieš valstybę ar valstybės institucijas, persekiojimo įrankiu. Už principingą laikyseną yra nukentėjęs ne vienas advokatūros vadovas.

Prieš kelerius metus Kazachstano advokatūros pirmininkas dėl principingos advokatų ir žmogaus teisių gynimo pozicijos buvo pradėtas persekioti Kazachstane, o nepriklausomą advokatūrą buvo bandyta sunaikinti, pasitelkiant net ir tarptautinius ryšius. Šios valstybės institucijos, siekdamos apkaltinti Kazachstano advokatūrą ir jos pirmininką neskaidria finansine veikla, kreipėsi į Lietuvą, taip pat į kitas valstybes ir paprašė pateikti duomenis apie Kazachstano advokatūros ir jos pirmininko pajamas. Šį prašymą uoliai pradėjo vykdyti Lietuvos valstybinė mokesčių inspekcija (VMI). Lietuvos advokatūra atsisakė pateikti bet kokią informaciją apie Kazachstano advokatūros ar jos pirmininko pajamas Lietuvoje. Susitikome su Lietuvos užsienio reikalų ministerijos ir pačios VMI atstovais, VMI reikalavimą apskundė teismui ir jį laimėjome. Neteikėme atsakymo VMI tol, kol negavome patikinimų, kad informacija nebus perduota Kazachstano institucijoms, siekiančioms sunaikinti nepriklausomą advokatūrą šalyje. Beje, ta mūsų informacija buvo tokia ribota: Lietuvos advokatūra neišmokėjo jokių sumų nei Kazachstano advokatūrai, nei jos pirmininkui. Apie tai vėliau buvo rašoma ir kalbama tarptautinėje žiniasklaidoje, diskutuojama Tarptautinės advokatų asociacijos renginiuose.

Beveik prieš dešimtmetį buvo kilęs skandalas, kai paaiškėjo, kiek kriminalinės žvalgybos institucijų prašymų, leidžiančių asmenis slapta sekti ir pasiklausyti, sankcionuoja teismai. Tai buvo tūkstančiai prašymų ir juos beveik visus teismai sankcionuodavo. Atkreiptas dėmesys, kad tokie skaičiai rodo, jog nevyksta efektyvi teisminė kontrolė: kiek institucijos prašo, tiek teismai ir tvirtina.

2019-ųjų duomenys dar labiau stebina: teismo atmetų prašymų skaičius yra mažesnis nei 1 proc. Dėl šios priežasties Advokatūra pasiūlė tobulinti Kriminalinės žvalgybos įstatymą – kriminalinės žvalgybos kontrolė turi būti efektyvi. Advokatūra siūlo, kad kiekvienas asmuo, kurio sekimas yra baigtas nenustačius nusikalstamos veikos, būtų informuojamas, jog buvo slapta sekamas, ir galėtų patikrinti tokio sekimo teisėtumą. Be to, gautus duomenis institucijos privalėtų nedelsiant sunaikinti. Demokratinėse ES šalyse tai yra visiškai suprantami ir vykdomi reikalavimai, kuriuos reguliuoja ES direktyvos. Lietuvoje toks pasiūlymas sutiktas palankiai, bet prieš kelias savaites Seimas jį atmetė. Lieka du variantai: pakartotinai teikti tai svarstyti parlamentui arba kreiptis į Europos institucijas dėl netinkamų ES teisės aktų į asmens privataus gyvenimo apsaugą įgyvendinimo.

Be privatumo ribojimo problematikos, nuolat Lietuvoje susiduriame su asmens kankinimais ir nekaltumo prezumpcijos pažeidimais. Štai, pavyzdžiui, asmens sulaikymo būdai. Lietuvoje, kaip ir sovietmečiu, asmens sulaikymas pasitelkiamas kaip grąsinimo ir gąsdinimo priemonė, kartais sulaikyti asmenys ty-

čia talpinami į tam nepritaikytas įstaigas, jiems daromas fizinis ir psichologinis spaudimas. Gana dažnai, nesant tam tinkamų pagrindų, sulaikytiesiems uždedami antrankiai, o didžiajai daliai visuomenės įtariamojo rodymas su antrankiais asocijuojasi su to asmens kaltumo įrodymu. Lietuva ne kartą yra pralaimėjusi Europos Žmogaus Teisių Teisme dėl nekaltumo prezumpcijos pažeidimų, bet nepsimoko.

■ **Savo feisbuko paskyroje esate rašęs, kad siūlomi visi nauji teisės aktų projektai, kurie tiesiogiai ar netiesiogiai grasina advokato ir jo kliento teisei konfidencialiai bendrauti, siūlo riboti Lietuvos advokatūros savivaldos teises. Ar galėtumėte išskirti konkrečias pastarųjų metų teisėkūros tendencijas, kurios kelia nerimą?**

– 2019-ieji Lietuvos advokatūrai buvo pilni iššūkių. Nors teisinė sistema stiprėja, tobulėja ir gydomi savo žaizdas, problemų tikrai daug. Pernai, mano supratimu, Advokatūra patyrė beprecedentį dėmesį, panašaus, ko gero, sulaukėme prieš 15 metų. Visas pluoštas teisėkūros iniciatyvų, nutaikytų prieš esminius teisės į gynybą principus, advokatūros ir advokato nepriklausomumą.

Viešojo administravimo įstatymo projektas, pagal kurio pradinę redakciją iš visų Lietuvoje veikiančių asociacijų turėjo būti atimtos viešojo valdymo funkcijos (Lietuvos advokatūra veikia pagal Asociacijų įstatymą – red. past.). Pavyzdžiui, advokato priėmimas, drausmės bylų sprendimas, visų advokatų veiklos reguliavimas (darbo vietos, reklamos reikalavimai ir pan.) – tai viešojo administravimo funkcijos, atliekamos advokatūros, kurias ketinta perimti valstybės žinion. O tokių – bene 80 proc. visos advokatūros funkcijų. Suskaičiavome, kad asociacijų, kurias būtų palietęs minėtas įstatymas – daugiau nei 25. Tai būtų ne tik paveikę visuomenę, bet ir brangiai kainavę valstybei – juk asociacijos, atlikdamos viešąsias funkcijas, pajamų iš valstybės negauna, o biudžeto lėšų reikėtų, jei tas funkcijas ji perimtų.

Kitas pavyzdys – *E-delivery* projektas, turėjęs visus advokatus įpareigoti naudotis specialiai sukurtu valstybiniu elektroniniu paštu (adresu). Kai Advokatūra paklausė, ar bus ir kaip užtikrintas konfidencialus bendravimas naudojantis minėtu e. paštu, atsakymo, kad laiškų turinio informacija nebus prieinama ikiteisminio tyrimo institucijoms ar kitoms valstybės institucijoms, negavome.

Dar buvo visas pluoštas iniciatyvų dėl informacinių sistemų kūrimo, kurių pagrindinis tikslas buvo siaurinti ir sumažinti advokato garantijas – ypač teisę konfidencialiai bendrauti su atstovaujamoju ar ginamuoju – ir teises, gauti tam tikrus neskelbtinus duomenis.

Pernai sulaukėme ir Civilinio turto konfiskavimo įstatymo iniciatyvos. Įstatymo, kuris turėjo būti taikomas atgaline data. Po Advokatūros kreipimosi į prezidentą Seimui buvo gražintas patobulintas variantas, kuriame ištaisyta nemaža dalis minėto įstatymo klaidų.

Kita didžiulė problema – slapto advokatų ir Advokatūros duomenų rinkimas. Advokatai vis pranešdavo apie prieš juos naudojamus slapto klausymosi metodus jiems vykdant advokato pareigas. Buvo ir tokių pranešimų, kad galbūt klausomasi visų kontoros advokatų su klientais pokalbių. Mes

kreipėmės į kriminalinės žvalgybos institucijas ir klausėme, ar buvo renkami slapti duomenys ir koks jų rinkimo pagrindas. Aiškių atsakymų nesulaukėme, apskundėme teismui, po to – Apeliaciniam teismui. Šioje byloje neatmetame ir tarptautinių teismų bei institucijų pagalbos.

Pagal naujai siūlomą lobizmo įstatymą visi advokatai turėjo būti pripažinti lobistais. Labai nedidelė dalis advokatų veikia teisėkūroje, o lobistas juk yra asmuo, kuris siekia palankių teisės aktų priėmimo savo klientui. Lobisto ir advokato veiklos net negali būti vykdomos vienu metu, nes yra nesuderinamos – joms taikomi priešingi veiklos principai. Tarkime, teisminiuose procesuose advokatas ir jo atstovaujamasis bei ginamasis turi Europos teisėje įtvirtintas konfidencialaus bendravimo garantijas, o pagrindinis lobisto veiklos principas – skaidrumas ir viešumas. Kaip šie principai kartu būtų veikę, net sunku įsivaizduoti.

■ **Ar nacionalinių politinių įvykių nulemti teisinės sistemos pokyčiai sulaukia atgarsio tarptautinėje teisininkų bendruomenėje? Kokie jie?**

– 2019 m. į kai kurias teisę į gynybą pažeidžiančias iniciatyvas sureagavo ir tarptautiniai partneriai. Pirmiausia sureagavo Europos advokatūros asociacija, kuri pabrėžė, kad Lietuvos advokatūra yra persekiojama, o prieš mus nukreiptos iniciatyvos pažeidžia esminius advokatūros principus. Europos advokatus vienijanti organizacija kreipėsi į prezidentą, Vyriausybę ir Seimo pirmininką. Tarptautiniai partneriai mums siūlė kreiptis į Europos Komisiją ir Europos Tarybą. Tačiau kol kas to nedarėme, dar norime tikėti, kad problemas galime išspręsti Lietuvoje. Artimiausiu metu Advokatų taryba turėtų priimti sprendimus dėl tarptautinių priemonių panaudojimo sprendžiant tuos jau minėtus žmogaus teisių ir laisvių suvaržymus, kurių nepavyksta išspręsti vietoje.

■ **Kokie iššūkiai laukia teisinės sistemos artimiausiu metu?**

– Viso pasaulio teisinės sistemos susiduria su negrįžtamais pokyčiais, ribojant asmens privatumą ir laisvę. Šie pokyčiai dažniausiai remiasi keliais argumentais: būtinumu kovoti su mokesčių vengimu ir kitokiais finansiniais pažeidimais, kova su terorizmu ir ypač pastaruoju metu – būtinumu išsaugoti žmonių gyvybę ir sveikatą.

O jei trumpai, visi šie pokyčiai remiasi į žmogiškąjį instinktą – baimę, žadant saugumą. Saugumas mainais į mūsų laisvę ir teises. Įvykus mainams, panaikinti šį sandorį ir atsikovoti prarastas teises ir laisves ypač sunku.

Netekus šių teisių ir laisvių, neišvengiamai augs psichologinės bei socialinės įtampos, ir turėsime George'o Orwello 1984-uosius arba gyvulių ūkį. Arba ir viena, ir kita. Tai labai realu ir tai nėra tik Lietuvos iššūkis, tai yra viso pasaulio iššūkis. Neabejoju, kad po karantino, o vėliau ir dar vieno visuotinės psichožės keliančio įvykio (labai norėčiau, kad toks neįvyktų), besikėsinančio į mūsų saugumą, iš pradžių savanoriškai atsisakysime vis daugiau teisių ir laisvių. Būsiu tas piktas pranašas, manantis, kad dalis teisių ir laisvių, kurias turėjome iki karantino, jam pasibaigus, nebegrįš. Ribos jau pažymėtos ir joms perbraižyti reikės labai daug pastangų. ■

TURTO KONFISKAVIMAS

Baudžiamasis populizmas

Civilinis turto konfiskavimas Lietuvoje – ydingos teisėkūros pavyzdys

prof. dr. Romualdas DRAKŠAS

Advokatų kontoros „Drakšas, Mekionis ir partneriai“
advokatas partneris

Bet kuri teisės šaka, kaip ir bet kuri kita teisinio reguliavimo sritis, nėra statiška. Ji kinta priklausomai nuo visuomeninių santykių, ir šios evoliucijos negali išvengti nė viena valstybė. Lietuva taip pat ne išimtis.

Štai, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos Seimo įstatymu 2000 m. priimtas ir šiuo metu galiojantis Baudžiamasis kodeksas (įsigaliojo 2003 m.) per pastaruosius 17 jo taikymo metų pakeistas jau daugiau kaip 87 kartus. Akivaizdu, kad tai dar ne pabaiga, nes kiekvienais metais atsiranda naujų iniciatyvų, kaip būtų galima patobulinti mūsų baudžiamąjį įstatymą.

Tikslas bet kokiomis priemonėmis?

Galima paklausti, ar visi įstatymo pakeitimai pagerina padėtį ir užtikrina visos teisinės sistemos tobulėjimą? Deja, bet tikrai ne.

Ne paslaptis, kad Lietuvoje teisinių santykių reguliavimas dažnai yra neapgalvotas, neparemtas mokslo ir praktiniais rezultatais. Kartais jis vyksta stichiškai, be jokios sistemos ir dažniausiai dėl populistinių priežasčių. Puikus tokios situacijos pavyzdys yra Lietuvos Respublikos Seimo 2020 m. sausio 14 d. priimto ir prezidentui pateikto pasirašyti Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo epopėja. Pats civilinio turto konfiskavimo instituto tikslas – kovoti su organizuotu nusikalstamumu, korupcinio pobūdžio nusikaltimais, užkardyti nusikaltimus finansams ir pinigų plovimą bei palengvinti turto susigrąžinimą, siekiant veiksmingai konfiskuoti neteisėtai gautą pelną – sveikintinas. Tačiau tai, kaip šis tikslas buvo bandomas įgyvendinti, yra puikus gerų norų, įstatymų kūrimo stichiškumo ir nepakankamos kompetencijos, kai ignoruojama galiojanti teisės aktų sistema, samplaikos pavyzdys.

Siekiant Lietuvoje bet koku būdu įteisinti civilinio turto konfiskavimo institutą, vienas po kito buvo parengti net trys įstatymų

projektai: 2016 m. Lietuvos Respublikos Seimui pateiktas Organizuoto nusikalstamumo užkardymo ir kontrolės įstatymo projektas, 2018 m. parengtas Lietuvos Respublikos neteisėto praturtėjimo prevencijos įstatymo projektas ir 2019 m. Lietuvos Respublikos turto civilinio konfiskavimo įstatymo projektas, galiausiai Seime atsirado ir 2020 m. sausio 14 d. buvo priimtas ketvirtasis šio įstatymo projektas. Iš esmės pataisytą Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatymą vetavo Lietuvos Respublikos prezidentas. Turbūt šis veto aptariamoje epopėjoje yra pati geriausia išeitis, kuri ne tik padėjo apsisaugoti nuo chaoso teisėsaugos institucijoms atliekant ikiteisminius tyrimus ar nagrinėjant bylas teismuose, bet ir neišvengiamos tokio neapgalvoto ir neparuošto instituto „mirties“ sulaukus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo sprendimo.

Svarbiausia – teisinė taika

Visuose šiuose vienas po kito pateiktuose įstatymų projektuose, nors po truputį ir taisant didžiausias jų klaidas, taip ir nebuvo atsižvelgta į tai, jog šiuo metu Lietuvoje galiojantis civilis procesas, kuris turėjo būti pagrindu taikant civilinį turto konfiskavimą, nėra pritaikytas baudžiamiesiems teisiniams santykiams sureguliuoti.

Pabrėžtina, kad civilinio proceso tikslas nėra nubauti, nuteisti ar išteisinti asmenį, o tik kuo greičiau atkurti teisinę taiką tarp šalių. Visų įstatymo projektų rengėjai neatsižvelgė į tai, kad turto konfiskavimas iš esmės skiriasi nuo civilinio poveikio priemonių. Tik paskutiniame, jau Seimo priimtame, įstatymo projekte susigriebta, kad vis dėlto negalima ignoruoti pagrindinių civilinio proceso principų – rungimosi principo ir šalių procesinio lygiateisiškumo.

Tačiau net ir priimtame įstatyme, nors daug pastangų įdėta Seimo komitetuose, palikta daug prieštaravimų. Jame išliko aiškus, ankstesniuose projektuose atvirai

deklaruotas siekis bet kokia kaina konfiskuoti asmens turtą. Būtent dėl šio siekio kurti vis nauji įstatymų projektai, kuriuose civilinis turto konfiskavimas nurodomas kaip pagrindinis įstatymo tikslas, bet ne priemonė užkardyti nusikalstamas veikas. Įstatymų autoriai dažniausiai kaip pavyzdžius nurodo Airijos, Anglijos ar Italijos teisės sistemose egzistuojantį civilinio turto konfiskavimo institutą. Tačiau pamiršta paminėti, kad šiuose Airijos, Anglijos ir Italijos įstatymuose yra aiškiai apibrėžiamas subjektų ratas, kuriems gali būti taikomas turto civilinis konfiskavimas, detalai reglamentuojama turto konfiskavimo ir areštuoto turto naudojimo tvarka, administravimo procedūros, tokio turto savininkų ir kitų suinteresuotų asmenų teisės. To iš esmės pasigendama visuose Lietuvos Respublikos Seimui pateiktuose įstatymų projektuose.

Susigriebta, kad vis dėlto negalima ignoruoti pagrindinių civilinio proceso principų – rungimosi principo ir šalių procesinio lygiateisiškumo.

Įstatymų kūrėjai, matydami tik tikslą – lengviausiu būdu konfiskuoti turtą, užprogramavo visiškai absurdišką situaciją, kai turto konfiskavimas gali būti taikomas asmeniui, kurio atžvilgiu nutrauktas ikiteisminis tyrimas, nes nepadaryta jokia nusikalstama veika (pavyzdžiui, konstatavus, kad asmens veika – kad ir nedeklaruotas grybų rinkimas ir pardavinėjimas – reguliuotina administracine teise) arba asmeniui, kuris padėjo atskleisti organizuotos grupės veiklą ir buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės. Taigi, savo teisine prigimtimi baudžiamoji teisinė priemonė – turto konfiskavimas – tampa taikytina tiek asmenims, kurių padaryti pažeidimai nepatenka į baudžiamosios teisės reguliavimo sritį, tiek ir asmenims, kurie esmingai padėjo teisėsaugos institucijoms. Įdomu, kiek atsiras norinčių padėti teisėsaugos

institucijoms atskleisti sudėtingus nusikaltimus, jei žinos, kad, nepaisant visos jų pagalbos, jiems galės būti pritaikytas civilinis turto konfiskavimas.

Maža to, net priimtame ir vetuotame Lietuvos Respublikos civilinio turto konfiskavimo įstatyme numatytas absurdiškai platus subjektų ir nusikalstamų veikų, su kuriomis jie sietini, ratas, jame dar bandoma atsisakyti esminio teisės principo, jog baudžiančiųjų ar draudžiančiųjų tam tikrą asmens elgesį teisės aktų galia yra nukreipta į ateitį. Įstatymų ir kitų teisės aktų grįžtamoji galia neleidžiama (*lex retro non agit*), nebent teisės aktu būtų sušvelninama teisinių santykių subjekto padėtis ir kartu nebūtų pakenkiama kitiems teisinių santykių subjektams (*lex benignior retro agit*). Taigi, įstatymo kūrėjai bandė suformuoti labai pavojingą precedentą, kai savo prigimtimi baudžiamoji teisinė prie-

monė, nors šiuo atveju ir paslėpta po kitos teisės šakos iškaba, būtų taikoma teisiniams santykiams, egzistavusiems iki įstatymo priėmimo. Akivaizdu, kad įstatymų kūrėjai nepasimokė iš neteisėto praturtėjimo instituto, kurį taip pat bandyta taikyti atgaline data. Šie bandymai ryžtingai nutraukti Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (2017 m. kovo 15 d. nutarimas). O gal, atvirai pasakyti – baudžiamąją teisinę priemonę paslėpti po civilinės teisės iškaba, tikėdamiesi, kad taip primityviai pavyks atsisakyti esminių teisėkūros principų.

Unikali gėda

Norėčiau akcentuoti dar vieną dalyką. Šioje istorijoje Lietuva tik per plauką netapo unikalia (blogąja to žodžio prasme) valstybe. Lietuva galėjo tapti valstybe, kurioje būtų ▶

Bausmė ar fikcija?

►ir turto civilinis konfiskavimas, ir turto konfiskavimas, ir išplėstinis turto konfiskavimas. Šie visi trys institutai yra labai giminingi ir todėl pasaulyje valstybės taiko arba turto civilinį konfiskavimą, paprastai teisės aktuose išsamiai aprašydamos visą procesą, kaip jis turėtų būti taikomas (Anglija, Airija, Italija), arba išplėstinį turto konfiskavimą, kuris taikomas vadovaujantis baudžiamojo proceso taisyklėmis. Dauguma šalių taiko išplėstinį turto konfiskavimą. Tarp jų ir Lietuva. Tačiau nė viena pasaulio valstybė netaiko visų trijų institutų kartu. Lietuva galėjo tapti pirmoji.

Vadovaudamiesi baudžiamuoju populizmu ir siekdami pateisinti griežtesnio baudymo tendenciją teisėkūros srityje, įstatymo sumanytojai neturtingiausiai visuomenės daliai sukelia nerealius ir nepagrįstus lūkesčius, kad Lietuvoje smarkiai sumažės korupcijos ar turtinė gyventojų atskirtis.

Tačiau Lietuvos mokslininkai (Aleksandras Dobryninas, Gintautas Sakalauskas ir kt.) seniai įrodė, kad represinėmis priemonėmis greitai pakeisti padėties neįmanoma. Tai akivaizdžiai parodo ir daugiau kaip devynerius metus teismų praktikoje taikomi du turto konfiskavimo institutai: turto konfiskavimas ir išplėstinis turto konfiskavimas.

civilinį turto konfiskavimą Lietuvoje sumažės turtinių nusikaltimų ar kito kio neteisėto praturtėjimo atvejų.

De facto civilinis turto konfiskavimas taps dar viena teisine fikcija ir priemone visuomenei bauginti. Reiktų pagaliau pripažinti tą faktą, kad nusikalstamumo lygis Lietuvoje aukštas ne todėl, kad mums trūksta kokios nors konfiskavimo priemonės

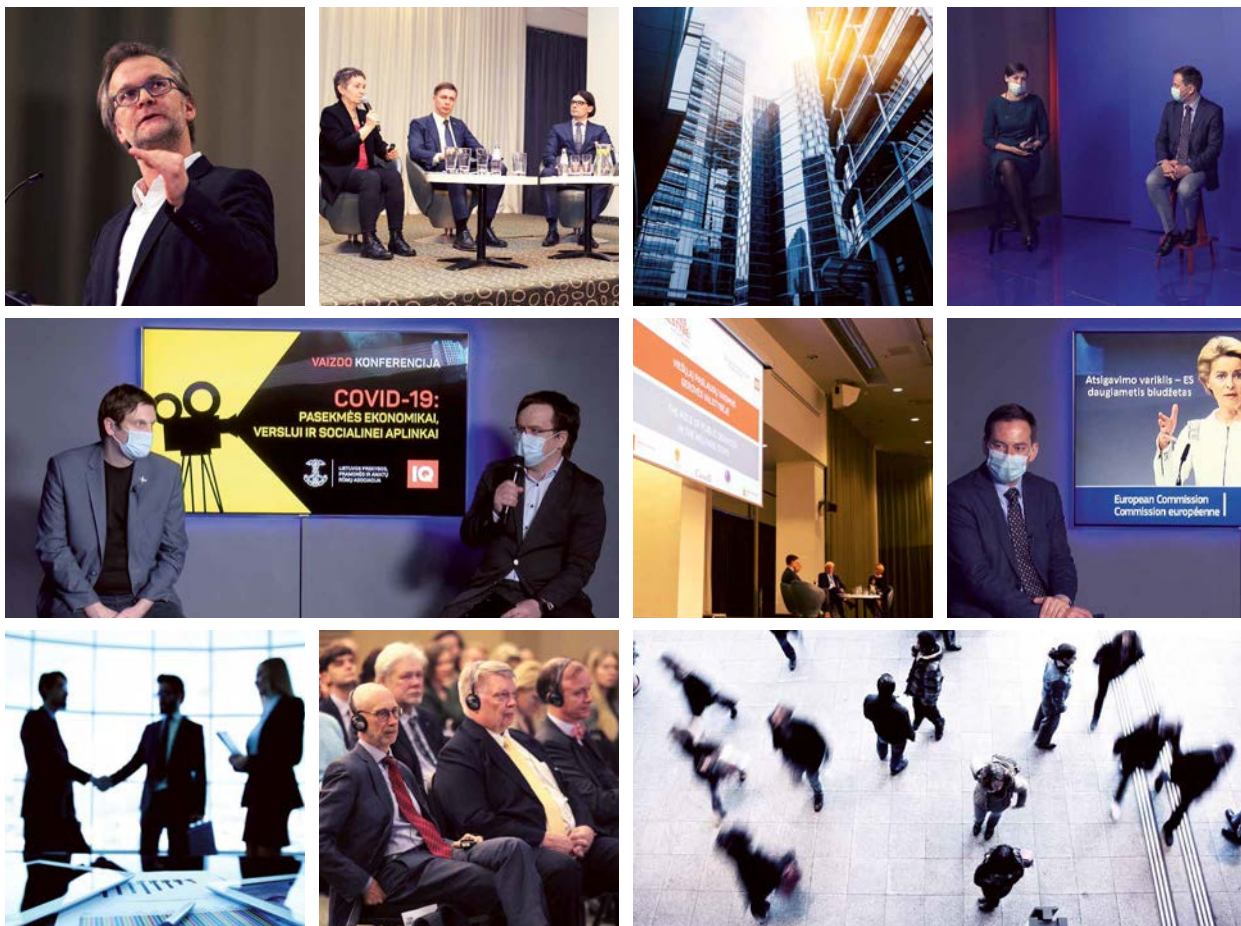
De facto civilinis turto konfiskavimas taps dar viena teisine fikcija ir priemone visuomenei bauginti.

2010 m. žiniasklaidoje prezidentūros atstovai teigė, kad išplėstinis turto konfiskavimas bus itin svarbi prevencinė priemonė, užkardanti korupciją ir neteisėtą praturtėjimą. Deja, šandien baudžiamosios teisės specialistai ir kriminologai teigia, jog ši nepagrįstai sureikšmintą poveikio priemonė situacijos iš esmės nepagerino. Todėl nėra didelių vilčių, kad įteisinus dar ir

ar būtų pernelyg švelnūs baudžiamieji įstatymai, o didele dalimi dėl teisėsaugos institucijų darbo kokybės trūkumo. Turbūt protingiau būtų ne kurti įvairius įstatymus, kurių pagrindinė paskirtis susiveda į siekį konfiskuoti asmenų turtą be jokių jų neteisėtos veikos įrodinėjimo procedūrų, o nukreipti energiją ir dėmesį į pareigūnų kompetencijos kėlimą. ■

IQForumas

PATIKĖKITE KONFERENCIJŲ IR RENGINIŲ ORGANIZAVIMĄ MUMS

■ Visos konferencijos organizavimo paslaugos ■ **Virtualios konferencijos studijoje** ■ Konferencijos transliacija socialiniuose tinkluose, vaizdo įrašas ■ **Konferencijos reklama žiniasklaidoje** ■ Pranešėjų paieška ir programos sudarymas ■ **Konferencijos viešinimo paslaugos** ■ Specialus IQ žurnalo skyrius ar leidinys konferencijos tema, interviu su pranešėjais ir pan.

Susisiekite

redakcija@iq.lt

8 694 11 116

KORUPCIJA

Kovos su korupcija klystkeliai

Specialiųjų tyrimų tarnyba, atrodo, pasiklydo tarp dviejų medžių – persekiojimo ir švietimo

Gintautas BARTKUS

Advokatas, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto partnerystės docentas, buvęs teisingumo ministras

Tyliai tyliai iš Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos (toliau – STT) puslapio išnyko Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 m. programa. Interneto paieškos lange teigiamai pranešimą „Puslapis nerastas“. Paprastai, kai programos tyliai tyliai dingsta iš valdiškų viešųjų erdvių, tai reiškia, kad kažkas su jomis negerai.

Taigi, kaip sekasi įgyvendinti šią svarbią nacionalinę programą? Atsakyti nesunku. Reikia susirasti pačią programą ir palyginti joje numatytus pagrindinius strateginius vertinimo kriterijus ir faktinius duomenis (žr. lentelę).

Neverta ginčytis dėl šių kriterijų pagrįstumo ar jų skaičiavimo metodikos, nes tikrai galima surasti ir dar daugiau abejonių keliančių rodiklių. Pavyzdžiui, STT strateginiame plane tarnyba savo veiklą siūlo vertinti pagal tai, kiek yra užregistruotų nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Turbūt nėra nieko paprasčiau, nei pasiekti šį rodiklį. Tereikia veikų neregistruoti arba perkvalifikuoti į kitus Baudžiamojo kodekso straipsnius. Arba kiek antikorupcinės kovos „pastangų“ reikalauja tikslas užtikrinti, kad vienam darbuotojui tenkantis kabinetinis plotas būtų ne mažesnis kaip 10 kv. m, o nekilnojamojo turto išlaikymo kaina, tenkanti 1 kv. m per metus, nuo faktinių 23,15 euro kitais metais padidėtų iki 36 eurų?¹

Pasidžiaugti galima, nes mažėja gyventojų, verslininkų ir tarnautojų, teigiančių, kad kyšis padeda spręsti problemas. Tačiau jei analizuoji tik gyventojų ar tik verslininkų atsakymus, reikia pabrėžti, kad pokytis labai kuklus.

Kaip 2016 m. gyventojai manė, kad kyšis padeda spręsti problemas (68 proc.), taip ir 2019-aisiais šitaip mano beveik tiek pat (61 proc.). Tai, kad reikšmingai sumažėjo (net beveik per pusę) tarnautojų, manančių, kad kyšis padeda spręsti problemas, nežinau, ar gali iš viso ką

¹ STT 2020–2022 m. strateginės veiklos planas, 3 lentelė.

nors reikšti. Atsakymai į klausimus, ar jūs davėte kyši per pastaruosius 5 metus, kai klausimus užduoda STT organizuojamo tyrimo vykdytojai, kelia abejonių, ar jie tikrai atspindi realybę.

Tačiau didžiausią susirūpinimą kelia pagrindinis – tarptautinės organizacijos „Transparency International“ sudaromas – korupcijos suvokimo indeksas. Jį galima pavadinti stabiliai nekintančiu (nuo 2014 m. pagerėjo tik dviem taškais). Pagal Nacionalinę programą 2019 m. jis turėjo būti ne mažesnis nei 65 (faktas – 60), o 2025-aisiais Lietuva turėtų pasivyti Estijos lygi, buvusį 2015-aisiais (Estijos 2019 m. rezultatas – net 74), arba bent jau JAV ar Prancūziją. Neatrodo, kad tai įvyks. Net STT savo strateginiame plane bando koreguoti tikslus ir proveržį perkelia į mistinį trejų metų laikotarpį, prasidedantį 2023-iaisiais.

STT reikšmingas laikotarpis buvo 2000-ieji. Tais metais institucija tapo nepriklausoma nuo politinės valdžios ir sustiprėjo instituciškai. Tačiau tais pačiais metais padaryta ir viena esminė klaida – STT buvo pavesta atlikti, mano vertinimu, dvi viena kitai prieštaraujančias funkcijas – vykdyti baudžiamąjį persekiojimą ir užsiimti korupcijos prevencija,

švietimu ir analize. Šios dvi veiklos yra skirtingos ne tik savo tikslais, vertinimo kriterijais, bet ir metodais, žinių poreikiu, būtinomis darbuotojų kvalifikacijomis. Derėtų apsispręsti, koks visgi institucijos tikslas – greitai ir išsamiai atskleisti korupcinio pobūdžio nusikalstamas veiklas ar aptikti ir šalinti korupcijos atsiradimo priežastis ir sąlygas joms pasireikšti.

Siek tiek perfrazuodami prof. Nilso Christie knygoje „Nusikaltimų kontrolė kaip pramonė“ pateiktas įžvalgas ir iliustracijas, galime neabejoti, kad policininkui būtinas nusikaltėlis. Kitaip kam reikėtų paties policininko.

Policininkui būtinas nusikaltėlis. Kitaip kam reikėtų paties policininko.

Tad dėl vienokių ar kitokių, dažniausiai, aišku, politinių, priežasčių „kovos su korupcija fronte“ retkarčiais įvyksta „neįtikėtinų“ baudžiamųjų akcijų su visais reikiama „karo“ atributais (antrankiais, su laikytaisiais, garsiais kovos šukiais ir pažadais, kad jau dabar tai tikrai korupcijai suduotas mirtinas smūgis). Tačiau korupcijos suvokimo indeksas vis nekinta, o akcijos tyliai nugrimzta į užmarštį.

Net ir tų akcijų nepavyksta sklandžiai įgyvendinti. Kaip kitaip paaiškinti, kad 2019 m. net 24 ikiteisminiai tyrimai buvo atliekami ilgiau nei dvejus metus, o vidutinė visų ikiteisminių tyrimų trukmė buvo 479 dienos vietoj planuotų 230? Įsivaizduokite, jei nekaltas asmuo priverstas minti STT slenksčius vidutiniškai pusantų metų, o ką ir kalbėti dar apie kokių trejų metų bylinėjimąsi teisme, jei būtų pareikšti kaltinimai.

Prof. Susana Rose-Ackerman, nuosekliai analizuojanti korupcijos ir valdžios santykio problemas, pabrėžė, kad „korupcijos paskatos egzistuoja dėl to, jog valstybės pareigūnai turi teisę skirstyti ribotą naudą ir uždėti varginančias išlaidas“. Ji taip pat pateikė visiems žinomus receptus, kurių keletą paminėsiu: sumažinti būtinų licencijų, leidimų, sertifikatų skaičių, įteisinti anksčiau neteisėtą veiklą, sumažinti valstybės išlaidas, supaprastinti mokesčius, pertvarkyti reguliavimą, stiprinti konkurenciją. Kiek šių klausimų buvo ar yra Lietuvos politinėje darbotvarkėje?

Tol, kol struktūrinės reformos, taip pat valstybės valdymo aparato reforma, teisėkūros pertvarka bus pakeičiamos baudžiamosiomis parodomosiomis akcijomis, tol apie bet koki, nors ir menkiausią, proveržį kovoje su korupcija net neverta svajoti. ■

Norai ir faktai

Kovos su korupcija planai ir rodikliai

		2014	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2025
Korupcijos suvokimo indekso didėjimas	Tikslas			62 ²	62	65	61	62	63	70
	Faktas	58 ³	59	59	59	60 ⁴				
Lietuvos gyventojų, verslininkų, valstybės tarnautojų, nurodžiusių, kad kyšis padeda spręsti problemas, vidurkio (proc.) mažėjimas	Tikslas					45				33
	Faktas	55	53 ⁵	n. d. ⁶	41	41				
Lietuvos gyventojų, įmonių vadovų, valstybės tarnautojų, davusių kyšius per pastaruosius 5 metus, vidurkio (proc.) mažėjimas	Tikslas					20	12	10	8	10
	Faktas	31	22	n. d.	16	14				

² 2017–2022 m. planas ir faktas nurodytas pagal STT 2020–2022 m. strateginės veiklos planą.

³ 2014 m. faktas ir 2019, 2025 m. planas nurodytas pagal Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 m. programos priedą „Programos įgyvendinimo vertinimo kriterijai ir jų reikšmės“.

⁴ Transparency International. Corruption perception index 2019.

⁵ Visi kiti duomenys pagal Lietuvos korupcijos žemėlapių tyrimus.

⁶ Lietuvos korupcijos žemėlapių tyrimas 2017 m. nebuvo atliktas.

PIKтнаUDŽIAVIMAS TARNYBA

Išsityrnyusios baudžiamojo persekiojimo ribos

Kodėl privataus sektoriaus darbuotojai baudžiami už piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi?

Giedrius DANĖLIUS

Advokatas, advokatų kontoros WINT partneris

Tradiciškai korupcijos teisinė problema laikoma susijusia su viešuoju sektoriumi, valstybės tarnyba.

Formaliai ir Korupcijos prevencijos įstatymas korupcinio pobūdžio nusikalstamomis veikomis laiko kyšininkavimą, prekybą poveikiu, papirkimą, kitas veikas, padarytas viešojo administravimo sektoriuje arba teikiant viešąsias paslaugas siekiant sau ar kitiems asmenims naudos, piktnaudžiavimą tarnybine padėtimi arba įgaliojimų viršijimą, piktnaudžiavimą oficialiais įgaliojimais, tarnybos paslapties atskleidimą ir kitas.

Šis nebaigtinis sąrašas sufleruoja, kad baudžiamasis persekiojimas iš esmės nukreiptas ir prevenciškai gąsdina arba auklėja viešojo sektoriaus darbuotojus ar artimus jiems.

Kada pažeidžiamas viešasis interesas?

Istoriškai taip buvo ne visada – iki 2003 m. gegužės 1 d. galiojęs senasis Baudžiamasis kodeksas numatė baudžiamąją atsakomybę už komercinę papirkimą, nepagrįsto atlyginimo priėmimą, piktnaudžiavimą pasitikėjimu ūkinėje komercinėje arba finansinėje veikloje ar net aplaidumą ūkinėje, komercinėje, finansinėje arba profesinėje veikloje. Tyrimų dėl tokių veikų buvo itin reta (vienas žinomesnių nesėkmingų atvejų – vadinamojoje „Lietuvos kuro“ baudžiamojoje byloje bandyta inkriminuoti piktnaudžiavimą pasitikėjimu ūkinėje veikloje), ir tai, ko gero, nulėmė ne veikų latentiskumas ar priimtinumą (nepavojingumas), o daugiau tyrimo ir tyrėjų kiekybinių (ir kokybinių) išteklių nebuvimas.

Galiojantis Baudžiamasis kodeksas nusikaltimus valstybės tarnybai (kodekse korupcijos kaip nusikaltamos veikos sąvoka neįvartojama) dedikuoja valstybės tarnautojams ir jiems prilygintiems asmenims. Iš pažiūros toks reguliavimas turėjo sumažinti, susiaurinti nusikaltimų valstybės tarnybai taikymą, tačiau taip nenutiko. Ikiteisminio tyrimo praktika atliekant tyrimus dėl nusikaltimų nuosavybei, ypač mokes-

tinėse (vadinamosiose pridėtinės vertės ar kitų mokesčių grobimo) bylose, dažnai realius ar fiktyvius visiškai privačių uždarytų akcinių bendrovių vadovus prilygino valstybės tarnautojams, jie kaltinti ne tik nusikaltimu nuosavybei (sukčiavimu, pasisavinimu ir kt.), bet ir nusikaltimu valstybės tarnybai (dažniausiai piktnaudžiavimu tarnybine padėtimi).

Tačiau tokio traktavimo ydinumą galiausiai 2014 m. pabrėžė Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus plenarinė sesija (taigi visų LAT Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų) dažnai cituojamoje nutartyje dėl didelės vertės svetimo turto pasisavinimo. Tuomet teisėjų plenarinė sesija nurodė, kad sprendžiant, ar asmuo pagal Baudžiamąjį įstatymą laikytinas valstybės tarnautoju prilygintu asmeniui, nepakanka vien tik to, kad toks asmuo formaliai atitiktų įstatyme įvardytus valstybės tarnautojų prilygintus asmens požymius. Be to, turi būti nustatyta, kad tokia asmens veikla susijusi su viešojo intereso užtikrinimu ir šios veiklos nevykdymas ar netinkamas vykdymas (pavyzdžiui, piktnaudžiaujant savo padėtimi, viršijant suteiktus įgaliojimus) reiškia viešojo intereso pažeidimą. Priešingu atveju, kaip pabrėžė plenarinė sesija, bus iškreipta nusikalstamų veikų valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams esmė, taip pat nusikaltimų valstybės tarnybai paskirtis.

Plenarinė sesija atkreipė dėmesį, kad valstybės tarnautojui prilygintas asmuo yra ir kyšininkavimo, piktnaudžiavimo, neteisėto teisių į daiktą įregistravimo, tarnybos pareigų neatlikimo subjektas, o šios veikos priskirtos nusikaltimams ir baudžiamiesiems nusižengimams valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams. Tai reiškia, kad šių nusikalstamų veikų uždraudimu saugoma normali valstybės institucijų veikla, jų ir apskritai valstybės tarnybos autoritetas, viešasis interesas.

Nusikaltimų valstybės tarnybai pavojingumas ir kyla iš to, kad

tokiomis veikomis žala padaroma normaliam valstybės tarnybos funkcionavimui, valstybės institucijų veiklai, jų prestižui, pažeidžiamas viešasis interesas. Valstybės tarnyba yra asmenų profesinė veikla, susijusi su viešojo intereso užtikrinimu; valstybės tarnybos samprata neatskiriama susijusi su valstybės, kaip visos visuomenės organizacijos, paskirtimi užtikrinti žmogaus teises ir laisves, garantuoti viešąjį interesą; valstybės tarnautojais laikytini tie valstybės ar savivaldybių institucijose dirbantys asmenys, kurie priima sprendimus vykdydami viešąjį administravimą ir (ar) teikdami viešąsias paslaugas. Savo funkcijas valstybė taip pat gali tam tikra apimtimi vykdyti per kitas (ne valstybės) institucijas, kurioms pagal įstatymus yra pavesta (patikėta) vykdyti tam tikras valstybės funkcijas arba kurios tam tikromis įstatymuose apibrėžtomis formomis ir būdais dalyvauja

Nusikaltimų valstybės tarnybai pavojingumas ir kyla iš to, kad tokiomis veikomis žala padaroma normaliam valstybės tarnybos funkcionavimui, valstybės institucijų veiklai, jų prestižui.

vykdant valstybės funkcijas – vykdo viešąjį administravimą ir (arba) teikia viešąsias paslaugas.

Tai įvertinęs teismas pabrėžė, kad didmeninė prekyba langų ir durų furnitūra, automobilių remonto ir patalpų nuomos paslaugos (konkrečioje byloje šių įmonių vadovai buvo apkaltinti nusikaltimu valstybės tarnybai) nelaikytinos tokiomis, kurios reikštų viešojo intereso įgyvendinimą, taigi asmenims baudžiamoji byla dėl piktnaudžiavimo tarnyba nutraukta (pirmųjų dviejų instancijų teismai buvo pripažinę kaltais ir dėl nusikaltimo valstybės tarnybai).

Kadangi minėtą nutartį priėmė LAT plenarinė sesija, šis nukrypimas nuo ligotinės praktikos turėjo paveikti (pažaboti) tiek teismų, tiek ir ikiteisminio tyrimo įstaigų pastangas „sukorupcinti“ privačių asmenų, subjektų vadovų padarytas nusikals-

tamas veikas, tarkime, nuosavybei ir kitas. Tačiau taip nenutiko.

Nepaisant gana siauro reguliavimo Baudžiamajame kodekse ir tas nuostatas atitinkančios minėtosios plenarinės sesijos nutarties, netiesiogiai patiriamas išorinis norminis spaudimas dėl korupcijos privačiame sektoriuje persekiojimo.

1999 m. sausio 27 d. Europos Tarybos Baudžiamosios teisės konvencija dėl korupcijos įpareigojo šalis priimti reikiamus teisės aktus ir imtis kitų būtinų priemonių, kad pagal jos nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu būtų laikomi privataus sektoriaus subjektams vadovaujančių ar juose bet kokias pareigas einančių asmenų tyčiniai veiksmai komercinės veiklos metu, kai tie asmenys tiesiogiai arba netiesiogiai prašo arba gauna bet kokią nepagrįstą atlygį ar pažadą dėl tokio atlygio arba kai jie priima pasiūlymą ar pažadą dėl tokio atlygio, skirtą jiems patiems ar

bet kuriam kitam asmeniui, už pažeidžiant savo pareigas atliekamą veiksmą arba neveikimą. Taip pat įpareigojo šalis priimti reikiamus teisės aktus ir imtis kitų būtinų priemonių, kad pagal jos nacionalinę teisę baudžiamuoju nusikaltimu būtų laikomi tyčiniai veiksmai komercinės veiklos metu, kai asmenims, kurie vadovauja privataus sektoriaus subjektams arba juose eina bet kokias pareigas, tiesiogiai ar netiesiogiai yra žadamas, siūlomas ar duodamas bet koks nepagrįstas atlygis, skirtas jiems patiems arba bet kuriam kitam asmeniui, už pažeidžiant savo pareigas atliekamą veiksmą arba neveikimą. Kitaip tariant, konvencija įpareigojo kriminalizuoti pasyvųjį ir aktyvųjį kyšininkavimą privačiame sektoriuje (vis neduoda ramybės klausimas, koks teisinis likimas yra „lentytos mokesčio“, taikomo mažmeninėje prekyboje – aut. past.). ▶

► Panašius reikalavimus kėlė ir 2003 m. liepos 22 d. ES Tarybos pamatinis sprendimas 2003/568/TVR dėl kovos su korupcija privačiame sektoriuje, reikalaujantis, kad valstybės narės imtųsi būtinų priemonių užtikrinti, kad:

- a) žadėjimas, siūlymas ar davimas tiesiogiai arba per tarpininkus asmeniui, kuris, eidamas bet kurias pareigas, vadovauja ar dirba privataus sektoriaus įmonėje, kokio nors nepagrįsto (taigi, nebūtinai neteisėto) atlygio jam pačiam arba bet kuriam trečiajam asmeniui, kad tas asmuo atliktų kokį nors veiksmą arba jo neatliktų pažeisdamas savo pareigas;
- b) prašymas ar priėmimas tiesiogiai arba per tarpininkus kokio nors nepagrįsto atlygio arba priėmimas pažado dėl tokio atlygio sau pačiam ar bet kuriam trečiajam asmeniui, einant bet kurias pareigas vadovaujant ar dirbant privataus sektoriaus įmonėje, kad būtų atliktas arba neatliktas koks nors veiksmas nusižengiant savo pareigoms, būtų laikoma baudžiamuoju nusikaltimu ir tai būtų taikoma darbo veiklai tiek pelno siekiančiose, tiek ir nesiekiančiose įmonėse.

Kuo nusikalto sporto trenerė?

Gal dėl išorinio norminio spaudimo (teismų sprendimuose į tai niekada nereferuojama), o gal dėl inertiškų ikiteisminio tyrimo institucijų ir valstybinio kaltinimo pastangų minėta 2014 m. LAT nutartis netapo vėlesnės teismų praktikos formuotoja ir tai patvirtina įvairių atskirų bylų sprendimų pavyzdžiai.

Tas pats LAT nurodė, kad viešieji interesai, kaip įstatymo saugoma vertybė, gali būti suprantami ir kaip visuomenės suinteresuotumas, kad ne tik valstybės tarnautojai, bet ir

ne padėtimi ar tarnybos įgaliojimų viršijimas.

Visai neseniai kitoje byloje tas pats LAT sporto trenerę prilygino valstybės tarnautojai, nes ji pagal paslaugų sutartį, sudarytą sporto centro ir vaiko mamos, teikė viešąją dviratininko ugdymo paslaugą pradedančiajai ugdytinei – jaunajai dviratininkei, o įvykus nelaimei, nevalstybinės įstaigos sporto trenerė buvo nuteista dėl nusikaltimo valstybės tarnybai.

Piktnaudžiauti tarnyba gali ir didesnis ūkininkas, jei jis drauge su

Ko gero, toliausiai teismas nuėjo valstybės tarnautojui prilygindamas ir laikinai Tytuvėnų piligrimų centro vadovo pareigas ėjusį asmenį.

kiti viešojo ar net privataus sektorių darbuotojai, įgalioti spręsti įvairius visuomenei svarbius klausimus (valstybės tarnautojui prilyginti asmenys), darytų tai nešališkai, teisingai, įstatymų nustatyta tvarka. Žalą viešiesiems interesams (ar grėsmę tokiai žalai atsirasti) gali sukelti ir asmens, turinčio teisę atstovauti privačiam juridiniam asmeniui, piktnaudžiavimas tarnybi-

kitais ūkininkais įsteigia melioracijos statinių naudotojų asociaciją ir paprašo lėšų iš Europos žemės ūkio fondo kaimo plėtrai, jei paramos gavimo ar naudojimo procedūros yra netinkamos (to paties teismo sprendimas 2019 m.).

Jei privačios uždarnosios akcinės bendrovės vadovas deklaruoja siekį steigti naujas darbo vietas neįgaliems asmenims ir šiam siekiui

Nelaimė ar nusikaltimas valstybės tarnybai?

Gaisras Tytuvėnuose.

įgyvendinti gauna paramą, teismas pripažįsta, kad visuomenės interesas šiuo atveju yra padidinti neigiamų asmenų užimtumo galimybes, ir tam tikslui valstybės skirta parama darbdaviams darbo vietoms steigti ir būtent šia savo veiklos apimtimi (privataus) darbdavio veikla buvo susijusi su viešojo intereso tenkinimu, todėl pažeidus paramos gavimo naudojimo taisyklės vadovė buvo pripažinta piktnaudžiaususi tarnyba.

Po 2014 m. LAT tik vieną kartą sukritikavo kaltinimo pastangas išplėsti baudžiamosios atsakomybės už nusikaltimus valstybės tarnybai ribas. 2017 m. teismas nurodė, kad įmonės, kuri teikė patalpų nuomos paslaugas privatiems subjektams, ir remiantis Lietuvos Respublikos pridėtinės vertės mokesčio įstatymo 57 straipsnio 1 dalies nuostatomis, turinčios teisę į PVM atskaitą (teisę į PVM atskaitą turi tik PVM mokėtojai), negalima įvardyti vykdytų veiklą, susijusią su viešojo intereso įgyvendinimu (mokesčių surinkimo srityje), ir šios veiklos nevykdymas ar netinkamas vykdymas nulėmė viešojo intereso pažeidimą. Teismas paaiškino, kad sprendžiant, ar asmens veikla susijusi su viešojo intereso įgyvendinimu, tikslinga įvertinti ne vieną atliktą konkretų veiksmą (minėtoje byloje mokesčių deklaravimą ir sumokėjimą), bet visą įmonės veiklą apskritai. Priešingu atveju kiekvienos įmonės vadovas galėtų būti siejamas su viešojo intereso įgyvendinimu, nes kiekviena įmonė deklaruoja ir moka mokes-

čius, ir tai nepagrįstai išplėstų baudžiamosios atsakomybės taikymą.

Dėmesys finansų sektoriui

Teismams nekyla abejonių dėl advokatų (nesvarbu, ar veikiantiems visiškai privačiai, ar valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos pavedimu), notarų, antstolių, bankroto administratorių prilyginimo valstybės tarnautojams, nes jie verčiasi profesine veikla, teikia viešąsias paslaugas ir pagal teikiamų paslaugų pobūdį bei jų teisinį reikšmingumą laikomi turinčiais tam tikrus įgaliojimus nepavaldiems asmenims ar kitokius administracinius įgaliojimus, susijusius su viešojo administravimo veikla.

Kitoje reikšmingoje byloje kredito unijos ekonomikos skyriaus vadovas nuo pat ikiteisminio tyrimo pradžios gynėsi nesąs valstybės tarnautojas, tačiau teismas nurodė, kad valstybės finansų sistemos stabilumas kaip viena iš valstybės gyvavimo sąlygų yra viešasis interesas, kurį privalo užtikrinti valstybė. Finansinis stabilumas valstybėje priklauso ir nuo bankų (tiek valstybinių, tiek privačių) ar kitų kredito įstaigų veiklos efektyvumo, kuris neatsiejamas nuo tokių įstaigų patikimumo, jų autoriteto, pasitikėjimo jomis. Asmens, turinčio teisę veikti banko ar kredito įstaigos vardu veikos, susijusios su veikimu (neveikimu) priešingai banko ar kredito įstaigos interesams, gali pakenkti jų autoritetui, pakirsti pasi-

tikėjimą šia sistema ir tai vertintina kaip viešojo intereso pažeidimas. Taigi, kredito unijos ekonomikos skyriaus vadovo veiksmai dėl savo reikšmingumo turi įtakos viešiesiems interesams, ir toks asmuo pripažintas kaltu dėl piktnaudžiaavimo valstybės tarnyba.

Ko gero, toliausiai teismas nuėjo valstybės tarnautojui prilygindamas ir laikinai Tytuvėnų piligrimų centro vadovo pareigas ėjusį asmenį, kuris, pasak teismo, turėjo teisę veikti šios įstaigos vardu bei administracinius įgalinimus, pagal Priešgaisrinės saugos įstatymo nuostatas buvo atsakingas už vienuolyno pastato priešgaisrinę būklę, privalėjo užtikrinti priešgaisrinę saugą reglamentuojančių teisės aktų vykdymą objekte, nedelsdamas šalinti nustatytus priešgaisrinės saugos pažeidimus ir nesudaryti savo veiksmais ar neveikimu sąlygų gaisrui kilti ir išsiplėsti, dėl neatsargumo (nusikaltamo nerūpestingumo) netinkamai atliko savo pareigas, dėl ko Lietuvos valstybė ir Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos parapija patyrė didelę žalą, t. y. gaisro metu buvo sugadinti Tytuvėnų bernardinų vienuolyno pastatas ir Tytuvėnų Švč. Mergelės Marijos bažnyčios pastatas ir sunaikinti bei sugadinti Tytuvėnų bernardinų vienuolyno ekspozicijos patalpoje esantys 60 eksponatų. Teisybės dėlei reikia pripažinti, kad piligrimų centro vadovas buvo pripažintas kaltu ne dėl korupcinės veikos, tačiau jo pripažinimas kaltu dėl neatsargaus nusikaltimo valstybės tarnybai leidžia daryti išvadą, kad kyšininkavimo atveju tokio statuso asmuo taip pat būtų traukiamas baudžiamojon atsakomybėn kaip valstybės tarnautojui prilygintas asmuo.

Analizuoti pavyzdžiai parodo, kad baudžiamoji atsakomybė dėl nusikaltimų valstybės tarnybai daugeliu atvejų kyla ir tiems asmenims, kurie niekada nei savęs, nei savo vykdomos veiklos nesiejo su viešuoju sektoriumi ar valstybės tarnyba, todėl jų prilyginimas valstybės tarnautojams būna nemaža staigmena. ■

LIETUVOS SPECIALIOSIOS TARNYBOS

Specialios ir išskirtinės

Kaip dažnai kriminalinės žvalgybos įrankius valdančios tarnybos pačios peržengia įstatymų ir žmogaus teisių ribas?

Dominykas GRIEŽĖ

Pastaruoju metu Valstybės saugumo departamentas (VSD), Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT) ir kitos jėgos žinybos sulaukė didelio žiniasklaidos ir pilietinės visuomenės dėmesio, kuris ne visuomet buvo malonus.

Nors VSD vadovas Darius Jau-niškis balandį buvo paskirtas antrai kadencijai, pasitikėjimas juo ir departamentu susvyravo. Seimo narys Vytautas Bakas prabilo apie galbūt neteisėtai VSD vykdytą tuomet dar kandidato į prezidentus Gitano Nausėdos aplinkos ir diplomato Vygaudo Ušacko sekimą 2018–2019 m. Atsakymų į parlamentaro iškeltus klausimus visuomenė nesulaukė, o prezidentas G. Nausėda pateikė Seimui antrai kadencijai tvirtinti D. Jauniškio kandidatūrą. V. Bako teigimu, informacija rinkta ir žmonės sekti ne siekiant užtikrinti valstybės saugumą, bet aprūpinti suinteresuotus asmenis, o būtent – G. Nausėdą.

Po to, kai paaiškėjo, kad VSD vadovybė galėjo versti vieną savo pareigūną pripažinti, kad jis pranešė apie neteisėtą informacijos rinkimą ir turi pranešėjo statusą, V. Bakas nerinkdamas žodžių kalbėjo, jog tampame panašūs į Rytų kaimynes, kuriose specialiąsias tarnybas galima užsakyti rinkti informaciją apie politikos ar verslo oponentus.

STT taip pat pateko tarp kūjo ir priekalo. Balandžio pabaigoje ši

tarnyba paskelbė sulaikiusi advokatus Giedrių Danėlių, Valdą Rakauską ir Dainių Baroną, taip pat verslininką Antaną Petrošių, įtarus, kad jie surinko privačią informaciją apie STT pareigūną Renatą Martišių ir pasinaudojo ja, siekdami paveikti STT vadovą Žydrūną Bartkų, kad būtų nutrauktas su A. Petrošiumi susijęs ikiteisminis tyrimas. Tačiau kamuolys greitai išsprūdo STT iš rankų – teismas atsisakė leisti suimti advokatus ir verslininką, o STT poveikiu įtariamieji advokatai netrukus viešai pareiškė, kad pats R. Martišius A. Petrošiui pateikė savo susirašinėjimus, iš kurių matyti, jog STT pareigūno veikla gerokai peržengė kovos su korupcija ribas.

Lietuvos specialiųjų tarnybų reputaciją persekioja ir populizmo šešėlis. Visuomenei skambiai pateikiami pradėti tyrimai, žiniasklaida maitinama antrankiais surakintų garsių įtariamųjų vaizdais, įtariamieji laikomi areštinėse, nors didelė dalis šių bylų subliūkšta ar tyliai pralaimimos teisme.

Sekimas – ne vien valstybei ir saugumui

Buvęs Seimo Nacionalinio saugumo ir gynybos komiteto (NSGK) pirmininkas V. Bakas kategoriškas – specialiosios tarnybos nėra atsparios poveikiui iš šalies, tiek šiandien, tiek anksčiau jos pasitarnaudavo ne vien valstybės saugumui ir teisingumui, bet ir privatiems interesams: „Reikėtų sutikti, kad parlamentinė, visuomeninė kontrolė vėluoja. Už šių tarnybų kontrolę

Tampame panašūs į Rytų kaimynes, kuriose specialiąsias tarnybas galima užsakyti rinkti informaciją apie politikos ar verslo oponentus.

atsakingi politikai linkę užmerkti akis į žmogaus teisių pažeidimus, jei šie naudingi pačių aukštųjų politikų interesams.“

Visais laikais atsirasdavo politikų, kurie rinkimuose kovojo ne tik idėjomis, bet ir pažymomis, kurie stengėsi įtraukti specialiąsias tar-

nybas į rinkimų kampanijas, išnaudoti jas prieš konkurentus. Visais laikais atsirasdavo žmonių pačiose specialiosiose tarnybose, kurie viešąjį interesą iškeisdavo į grupinį ar savo asmeninį interesą ir sutikdavo aptarnauti konkrečias politines ar verslo grupes.

Patvirtintas antrai kadencijai.

Visuomenė nėra reikli, politinė kultūra nėra aukšta, todėl negirdomis galima nuleisti daugybę svarbių klausimų? Net NSGK tyrimas nepaaiškino, kodėl be jokio teisinio pagrindo rinkta informacija apie dešimtis niekaip su grėsmėmis nacionaliniam saugumui nesusijusių Lietuvos piliečių: verslininkų, politologų, žurnalistų, visuomenininkų. Liko neaišku, į kieno rankas ši informacija pateko ir kaip buvo panaudota.

„Tų žmonių nuodėmė, kad jie atsidūrė vieno iš kandidatų į prezidentus komandoje arba šalia jos. Pranešėjo, labai patyrusio pareigūno manymu, taip buvo pažeistas esminis žvalgybos veikos principas – politinis neutralumas“, – kalbėjo V. Bakas.

Jo pavišinta medžiaga, gauta iš VSD pareigūno, daugiau skaidrumo Lietuvoje neįnešė – nors pačią medžiagą ir jos atsiradimo aplinkybes teko įvertinti valdžios instituci-

joms, šios, pasak Seimo nario, reagavo abejingai.

„Nei prezidentas, nei Seimas čia problemos nematė, nors Konstitucija ir įstatymai saugo žmonių privatumą, o neteisėtas informacijos rinkimas laikomas nusikaltimu. Seimas legalizavo galimybę žvalgybos tarnyboms be jokio pagrindo rinkti informaciją apie žmones, kurie nors kiek aktyviau dalyvauja politinėje ar visuomeninėje veikloje. Tai, mano nuomone, nepriimtina. Seimas ▶

► neatliko savo pareigos saugoti visuomenę nuo neteisėtų žvalgybos pareigūnų veiksmų, nevykdė parlamentinės priežiūros“, – kalbėjo V. Bakas.

Po šio įvykio susiklostė situacija, kai nei Seimas, nei teismas negali kontroliuoti savo įgaliojimų peržengiančių žvalgybos ar kriminalinės žvalgybos pareigūnų veiksmų. Neseniai paaiškėjo, kad aukštiems VSD pareigūnams pakanka žodžiu duoti nurodymą, ir ant stalo bus padėta išsami tiek vieša, tiek žvalgybos bazėse esanti slapta informacija apie bet kurį Lietuvos pilietį – verslininką, politiką, visuomenininką, – prisidengiant bendro pobūdžio formuluotėmis dėl grėsmių.

Tai gali būti informacija nebūtinai apie nusikalstamas veikas, gali būti duomenys apie jo verslo partnerius, sandorius, sąskaitas bankuose, pinigų srautus. „Normaliu atveju tam, kad gautumei informaciją apie privatų žmogaus gyvenimą, reikia sankcijų, oficialaus tyrimo. Šiuo atveju pakako niekur

nefiksuoto žodinio aukšto VSD pareigūno nurodymo, ir iš duomenų bazių buvo traukiami duomenys apie asmenis, jų aplinką, verslo partnerius, sąskaitas, turtą, interesus. Šie duomenys laikomi komercinėmis paslaptimis. VSD nebūtina paaiškinti, kaip tie duomenys buvo naudojami, kam perduoti“, – teigė V. Bakas.

Kontrolė yra, bet neveiksminga

Lietuvos advokatų tarybos pirmininko pavaduotojas advokatas Mindaugas Kukaitis sutinka, kad specialiųjų tarnybų kontrolė šalyje – neveiksminga ir skylėta, o šios spragos leidžia pareigūnams naudotis padėtimi.

Sulaikytų advokatų G. Danėliaus, V. Rakausko ir D. Barono istorija, kai buvo atskleistas STT agento R. Martišiaus susirašinėjimas, parodė, jog pareigūno apsilankymai pas teisėjus niekam nekelia klausimų. Bet jei taip pas teisėją apsilankytų advokatas, mano M. Kukaitis, vargu ar tai irgi nesulauktų dėmesio.

„Mūsų akimis žiūrint, jie yra tikrai deklaratyvūs, formalūs“, – apie specialiųjų tarnybų veiklos saugiklius kalbėjo M. Kukaitis. Nors, pavyzdžiui, STT darbuotojų veiklą kontroliuoja tiek pati STT, prokurorai, teismų sistema ir, galiausiai, Seimas ir Vyriausybė, anot advokato, nė vienas iš šių saugiklių nėra efektyvus ir iki galo apgalvotas.

„STT deklaruoja, kad pirmoji saugiklių priemonė yra vidinė vadovo patikra – jei pareigūnas padaro prasižengimą, aukštesnis vadovas jį kontroliuoja. Bet kaip žinoti, kad tokia kontrolė egzistuoja, ir kaip ją patikrinti?“ – klausė M. Kukaitis.

Nors STT surinktą medžiagą vertina prokurorai, pastarieji, pasak advokato, mato tik tą dalį duomenų, kurią nusprendžia pateikti STT. „STT sako – mus kontroliuoja prokuroras. Tačiau prokuroras sako, kad palaiko kaltinimą tik toje dalyje, kurioje jam pateikti duomenys. Pavyzdžiui, Danijoje kilo didžiulis skandalas, kai paaiškėjo, kad šimtuose bylų pateikti duome-

nys turėjo didelę paklaidą“, – pasakojo M. Kukaitis.

Tiek jis, tiek jo kolegos yra girdeję atvejų, kai specialiųjų tarnybų darbuotojai, negavę vieno prokuroro leidimo naudoti vienas ar kitas informacijos rinkimo priemones, kreipėsi į kitą prokurorą ir tokį leidimą gavo.

„Turime pavyzdžių, kai prokuroras neleidžia tęsti tyrimo, tačiau STT agentas neatsiskaito, ar tyrimas nutrauktas, duomenys neberenkami. Be to, jei vienas prokuroras nesankcionuoja tyrimo, tai lieka niekur nepažymėta – STT agentas gali nuvažiuoti į kitą miestą, kreiptis į kitą prokurorą ir pasakyti, kad baiminasi informacijos nutekėjimo. Šis prokuroras leidimą jau duos“, – kalbėjo pašnekovas. Neveikia sistema, kuri užkirstų kelią piktnaudžiauti – jei prokuroras atsisako sankcionuoti STT pareigūnų veiksmus, tai niekur neminima, todėl kiti prokurorai to tiesiog nežino.

Tiek galimybė nuo specialiųjų tarnybų veiksmų ir jais padarytos žalos gintis teisme, tiek parlamentinė kontrolė, M. Kukaičio teigimu, taip pat nėra veiksmingos ir pakankamos. Pavyzdžiui, STT pareigūnų veiksmais sukeltą žalą teisme sunku įrodyti, jei pati STT nepripažįs, kad tokia žala padaryta.

Kaip lapės vištidedė

Teisininkas, Seimo narys Stasys Šedbaras atkreipia dėmesį į dar keletą aplinkybių, keliančių klausimų, ar specialiosios tarnybos Lietuvoje gali būti efektyviai ir nešališkai kontroliuojamos. Anot S. Šedbaro, kliūčių dėl nešališkumo kelia tai, kad STT ar VSD parlamentinė kontrolė dažnai patikima žmonėms, atėjusiems iš tų pačių ar artimai susijusių žinybų, o pačioms tarnyboms didelę galią turi vienas žmogus – prezidentas.

„Įstatymų pakanka, jie keičiami, pildomi. Bet, matyt, yra įstatymų įgyvendinimo klausimas. Tam tikra prasme gal ir kontrolės klausimas. VSD, STT politinė atsakomybė tenka prezidentui.

Turime Krašto apsaugos ministerijos Antrąjį operatyvinių tarnybų

departamentą kontržvalgybai arba policijos sistemą, kitas tarnybas. Politinė jų atsakomybė yra ministrui pirmininkui, vidaus reikalų ministrui, jei kas, parlamente kviečiasi, klausinėja, ypač opozicija. O štai čia išlenda yla iš maišo – kai iš Vyriausybės pavaldumo išvedame STT, VSD, prezidentas turbūt neturi tokių efektyvių kontrolės mechanizmų. Be to, prezidento nepasikviesi į Seimą pasiaiškinti, kodėl jis nekontroliuoja, ar jis gali tai daryti“, – kalbėjo S. Šedbaras.

Seimo nario teigimu, parlamentas, Vyriausybė turi ir galimybes, ir pajėgumus prižiūrėti specialiųjų tarnybų darbą. Tačiau kelią užkerta asmenys, patys į valdžią atėję iš specialiųjų tarnybų ar susijusių jėgos žinybų.

„Seime sukurta Kriminalinės žvalgybos kontrolės komisija turėtų kontroliuoti kriminalinę žvalgybą atliekančias institucijas, be to, yra NSGK, kuris taip pat turėtų atlikti parlamentinę kontrolę. Štai čia yra vietos, kur galėtų efektyviai veik-

liuos, ar visgi galvoti truputėlį kitaip. Bet apie tai negalvojama. Tuomet ta kontrolė išeina kaip lapės vištidedė“, – kalbėjo S. Šedbaras. Jo nuomone, teigiamai specialiųjų tarnybų veiklą paveiktų skaidrumo įneštų ir įsteigta ombudsmeno institucija. Pastarąją prieš dvejus metus NSGK siūlė įsteigti VSD.

„Jie (ombudsmenai – red. past.) gal neturi tokio įrankio, pagaliao, kokį turi policija, bet jie ištiria ir garsiai pasako visuomenei, politikams, kas yra blogai. Aš pritarčiau, kad žmogus, kuris būtų gerbiamas, žinomas, politiškai nepriklausomas, imtųsi tokios veiklos, žinoma, nesikišdamas į tarnybų darbą.

Dabar STT vadovas iš Seimo tribūnos apie STT agento susirašinėjimus sako, kad nieko čia neįvyko. O spaudoje paskelbti įrašai akivaizdžiai parodo, kad kažkas vyksta. Tai kur dabar kreiptis? Į NSGK? Jo pirmininkas sako, kad čia irgi nieko tokio. Galbūt ombudsmenas pasakytų, kad ne visai gerai“, – sakė S. Šedbaras.

Jei pareigas vykantis advokatas yra persekiojamas, tai jau pasikėsinimas į demokratines vertybes.

ti parlamentinė kontrolė. Bet ji iki galo neveikia. Aš manau, viena priežastis yra žmonės iš to paties rato. Ankstesnis NSGK vadovas V. Bakas – buvęs policininkas, policijos profsąjungų lyderis, dabar komitetui vadovauja Dainius Gaižauskas, taip pat buvęs policininkas. Savi kontroliuoja savus. Komitete yra įvairių žmonių, bet nuo pirmininko labai daug priklauso, kokį toną užduoda“, – sakė S. Šedbaras.

Jo teigimu, parlamentinė specialiųjų tarnybų kontrolė būtų efektyvi, jei ją vykdytų išmanantys žmonės, tačiau ne vakarykščiai pareigūnai, tikrinantys tuos pačius asmenis, su kuriais ką tik dirbo.

„Valdančioji dauguma po rinkimų turėtų gerai pagalvoti, ar tikrai reikia atiduoti šią kontrolę į rankas tiems žmonėms, kurie vakar buvo pareigūnai ir kurie savus kontro-

Skandalas – ne pirmas ir ne paskutinis

Gali atrodyti, kad STT ir VSD šį pavasarį palietusios istorijos – beprecedenčiai įvykiai, privertę suabejoti šių tarnybų reputacija. Tačiau istorikas, Seimo narys ir ilgametis NSGK narys Arvydas Anušauskas primena, kad per pastaruosius kelis dešimtmečius jau būta nemažai nutikimų, kurie sukeldavo klausimų, ar specialiųjų tarnybų agentai dirba valstybei, ar tenkina siaurus interesus.

„Gal prieš 14 metų iš tikrųjų buvo problemų. Tuomet vyko VSD parlamentinis tyrimas, buvo tokia 11 pažymų istorija – turėta informacija apie galimus korupcinius nusikaltimus, bet tos pažymos pragulėjo tuomečių VSD vadovų stalčiuose. Vėliau buvo keičiami ne tik vadovai, bet ir įstatymai, siekiant, kad VSD išsinarpliotų iš įvairiausių skandalų, ▶

„į kuriuos iki 2008 m. buvo smarkiai įsivėlęs“, – kalbėjo A. Anušauskas.

Tačiau jis taip pat pastebi, kad per pastarąjį dešimtmetį situacija gerokai pasitaisė – dėl pakeistų įstatymų, išaugusių techninių galimybių atsirado daugiau skaidrumo, mažiau landų korupcijai ir neteisėtai veiklai. Dabar vykdant parlamentinę kontrolę galima matyti, kokias sekimo priemones kiekviena institucija naudoja, kiek bylų iškelia, kaip sunaikina nereikalingą informaciją.

„Prieš 12 metų prokuratūra negalėjo matyti, kokias sekimo priemones naudoja teisėsaugos institucijos. Dabar, kaip sakant, mato *online*. Mano galva, kontrolės padaugėjo, situacija nėra pablogėjusi. Politinė įtaka teisėsaugai prieš 10–15 metų buvo gerokai didesnė“, – apibendrina A. Anušauskas.

Plona raudonoji linija

Be specialiųjų tarnybų įtraukimo į politikos ar verslo grupių kovas, yra ir daugiau grėsmių, susijusių su žmogaus teisėmis. Net ir veikdamos ties įstatymų nustatytais ribomis ar vos peržengdamos jas specialiosios tarnybos apriboja piliečių galimybes gintis, suformuoja sau palankią viešąją nuomonę.

„Rungimosi principas sako, kad visos pusės yra lygiavertės. Demokratiškas teisingumas vykdomas tik teisme, todėl labai pavojinga, kai ikiteisminio tyrimo institucija pradeda bylą viešai ir sukuria įspūdį, kad teisingumas jau įvykdytas. Dar pavojingiau, kai trukdoma kitai pusei, gynybai, vykdyti savo darbą. Pasitelkiamas procesinis bauginimas, kai advokatui trukdoma apginti klientą, rinkti įrodymus. Specialiosios tarnybos ir kitos teisėsaugos

institucijos turi priemonių tyrimui praplėsti, bet jos neturi dominuoti prieš gynėją“, – įsitikinęs Lietuvos advokatų tarybos pirmininko pavaduotojas M. Kukaitis.

Kaip pavyzdį advokatas pateikė ir didelio atgarsio sulaukusią istoriją, kai buvo sulaikyti jo kolegos G. Danėlius, V. Rakauskas ir D. Baronas, turintys STT pareigūno R. Martišiaus susirašinėjimo duomenis. Nors iš šių susirašinėjimų matyti, kad STT pareigūnas galėjo veikti ne tiek vedamas noro nustatyti nusikalstamą veiklą, kiek turėdamas ketinimą iš tam tikros rinkos „pravalyti“ konkurentus, advokatų suėmimas sudaro prielaidas, kad šie susirašinėjimo duomenys, galėję padėti advokatų klientui apsiginti teisme, taps kito ikiteisminio tyrimo medžiaga ir taip bus neutralizuoti.

„Jei advokatas turi kokių nors gynybinių įrodymų, tai keliant bylą tuos įrodymus bandoma „užrakinti“, neutralizuoti. Jei pareigas vykdantis advokatas yra persekiojamas, tai jau pasikėsinimas į demokratines vertybes“, – įsitikinęs M. Kukaitis.

Pasak advokato, peržengti nustatytas ribas specialiųjų tyrimų pareigūnai ir gali, ir nevengia to daryti. Ne vienas teisininkas gali papasakoti istoriją, kaip tyrėjai rado būdų apeiti įstatymus ir taisykles.

„Matyti ataskaitose baudžiamojoje byloje, kaip klientas kalbasi su advokatu, klausosi advokato. Vien čia jau būtų advokato ir kliento paslaptis. Tačiau, užuot sunaikinę pokalbį, nes neturi sankcijos, tiesiog parašo, kad klientas kalbėjo su nenustatytu asmeniu“, – vieną tokių pavyzdžių minėjo M. Kukaitis.

Kai kuriuos tokių atvejų, pasak Advokatų tarybos pirmininko pavaduotojo, galima laikyti kurioziškais, vertais vietos kino filme. „Teismas leido klausytis advokato, kuris esą padeda narkotikais prekiavusiais asmenims išvengti baudžiamosios atsakomybės. O pasirodo, kad advokatas tiesiog gina asmenį, kuriam pareikšti įtarimai“, – apie vieną iš tokių kone absurdiškų nutikimų pasakojo M. Kukaitis. ■

Ankstesnis NSGK vadovas V. Bakas – buvęs policininkas, dabar komitetui vadovauja D. Gaizauskas, taip pat buvęs policininkas. Savi kontroliuoja savus.

Sukaupti, išlaikyti, auginti

Investicinis portfelis, leidžiantis ramiai miegoti

Pastarąjį dešimtmetį Lietuvoje augant ekonomikai, auga ir gyventovų finansinė gerovė. Lietuvos statistikos departamento duomenimis, realus darbo užmokestis, atskaičius mokesčius ir įvertinus infliacijos įtaką, praėjusiais metais augo 11,9 %.

Augant gerovei, auga santaupos ir turimo turto vertė. Natūraliai kyla klausimas, ar galima santaupas ir turtą įdarbinti taip, kad pavyktų nusipirkti didelį pirkinį, sukaupti palikimą ar tiesiog anksčiau išeiti į pensiją.

Vieni tik svajoja pradėti, kiti jau bando siekti savo tikslų, patys kurdami investicinius portfelius. Pastarieji turbūt yra patyrę, kad norint pasiekti optimalią grąžą sunkiausia yra pasirinkti tinkamas investicijas. O informacijos srautas apie investicines galimybes yra toks didelis, kad jį gali būti sunku suvaldyti.

Finansinis profesionalumas – geriausia atsvara rinkų svyravimams

Pastaruoju metu rinkos yra nestabilios ir pastebima, kad investuotojams atsiranda baimė, jog uždarbis bus prarastas. Dėti pinigus į vieną krepšelį nėra gera idėja. Dėl šios priežasties investuotojai dažniausiai renka diversifikuoti riziką, įsigydami skirtingų turto klasių: akcijų, skolos vertybinių popierių, žaliavų, nekilnojamojo turto ir kt. Taip turtas apsaugomas nuo svyravimų, o ilguoju laikotarpiu duoda aukštesnę grąžą. Tai yra pirmas žingsnis ramesnio uždarbio link.

Vis dėlto kiekvienas investuotojas turi nusistatęs toleruotinos rizikos lygį, siektiną grąžą ir investavimo laikotarpį. Dėl to portfelio sudėtis turėtų būti pritaikyta individualiai. Neturintiems laiko, išteklių ar žinių, norintiems profesionalo patarimų gali pagelbėti profesionalūs investicinių portfelių valdytojai, padedantys žengti dar vieną žingsnį ramesnio investavimo link.

Karolis Pikūnas | „Orion“ Investicinės bankininkystės skyriaus vadovas

Profesionalus investicinis portfelio valdymas – tai kasdienis investuotojo turto valdymas jo siektinai grąžai uždirbti. Investicinių portfelių valdytojas, remdamasis apibrėžtomis taisyklėmis ir investuotojui pritaikytu strateginiu planu, priima investicinius sprendimus, atneša strateginio aiškumo, sprendimų pagrįstumo, taip pat sumažina investuotojui būdingas emocines rizikas. Be to, valdytojas teikia reguliarias ataskaitas, apibendrinančias rezultatus, ir taip taupo investuotojo laiką.

NAUJIENOS BE BURBULŲ

SPECIALIŲ TYRIMŲ TARNYBA

Ž. Bartkus: „Nuslėpti viešų asmenų suėmimo neįmanoma“

Specialiųjų tyrimų tarnybos (STT) veikla dažnai sulaukia dėmesio, o kiek rečiau – ir kritikos, dėl skambiai pradedamų bylų, reputaciją skandinančių pažymų, asmenų sekimo. Apie tai ir kitas tarnybos veiklos aktualijas su STT direktoriumi **Žydrūnu Bartkumi** kalbėjosi naujienų portalo *Alfa.lt* žurnalistas **Dominykas Griežė**.

■ Teisėsaugos institucijos mėgsta viešai pasigirti apie tyrimus, tačiau itin retai išgirstame apie sėkmingus tyrimus pačiose institucijose. Dažnai siekiama prasižengusiais pareigūnais atsikratyti formaliai dėl kitokių priežasčių. Kiek baudžiamųjų bylų per pastaruosius penkerius metus buvo iškelta STT pareigūnams?

– Reikėtų atskirti teisėsaugos institucijų atliekamus tyrimus dėl jose dirbančių pareigūnų tarnybinių nusižengimų ir ikiteisminius tyrimus, kurie atliekami pareigūnams padarius nusikal-

timą. Tarnybinio nusižengimo tyrimus kiekviena teisėsaugos institucija atlieka pati. STT – tai Saugumo skyriaus funkcija. Per pastaruosius penkerius metus nebuvo pradėtas nė vienas ikiteisminis tyrimas STT pareigūnams.

Jei reikėtų pradėti ikiteisminį tyrimą dėl STT pareigūno, jis būtų perduotas Generalinei prokuratūrai, nes tokį ikiteisminį tyrimą gali pradėti tik generalinis prokuroras arba jo pavaduotojas. Tai papildoma neutralumo ir griežtos STT pareigūnų veiklos teisėtumo kontrolės garantija, numatyta STT įstatyme. ▶

► **Kaip vertinate situaciją, kai STT pagal Korupcijos prevencijos įstatymą patikrina ir teikia pažymą dėl kandidatų į teisėjus arba siekiančius profesinės karjeros teisėjus, patikimumo, tačiau ir esate ta institucija, kuri į tuos pačius teisėjus kreipiasi dėl tam tikrų tyrimo veiksmų sankcionavimo. Ar neižvelgiate pavojaus, kad jūsų institucijos tyrimo veiksmai gali būti ne taip principingai prižiūrimi teismine tvarka?**

– Vykdydama šią funkciją STT surenka ir pateikia informaciją į pareigas skiriančiam ar paskyrusiam asmeniui. Teikiamos informacijos apimtį aiškiai nustato įstatymai. STT tos informacijos nevertina, jokių privalomų sprendimų nepriima ir neteikia rekomendacijų, ar asmuo turėtų būti paskirtas į pareigas, ar ne. Sprendimą priima į pareigas skiriantis asmuo.

Atsakydamas į iškeltą hipotezę dėl taip galbūt atsirandančios STT įtakos teisėjų sprendimams norėčiau pabrėžti, kad STT kriminalinės žvalgybos veikla kontroliuojama taip pat, kaip ir bet kurio kito kriminalinės žvalgybos subjekto – ar tai būtų STT, tirianti korupcinio pobūdžio nusikaltimą, ar, pavyzdžiui, policija, tirianti nužudymą organizuoto nusikalstamumo srityje. Kontrolės sistema visiems vienoda ir ji yra daugiapakopė.

Pirma, tai yra vidaus kontrolė, kurią organizuoja kriminalinės žvalgybos pagrindinių institucijų vadovai. Antra, tai prokuratūros kontrolė, kai, rengdami motyvuotus teikimus, sankcionuodami ar atsisakydami sankcionuoti veiksmus ir gaudami informaciją apie veiksmų atlikimo eigą ir rezultatus, kriminalinės

sudarančios informacijos apsaugą, taip pat STT pareigūnų ir darbuotojų bei jų šeimos narių apsaugą nuo neteisėto poveikio.

► **Kaip vertinate situaciją, kai teisėsaugos pareigūnai tampa teisėjais ir į juos dėl tyrimo veiksmų sankcionavimo kreipiasi buvę kolegos? Ar jums žinoma apie tokios rizikos suvaldymo priemones tiek STT, tiek teismuose?**

– Man nežinoma nė viena situacija, kai teisėjas būtų priėmęs nepagrįstai palankų sprendimą todėl, kad jis pats kažkada dirbo STT. Lygiai taip pat negalėčiau prisiminti ir sprendimo, kurį vertinčiau kaip nepagrįstai nepalankų STT vien dėl to, kad teisėjas anksčiau dirbo kurioje nors kitoje institucijoje.

Teisėju gali tapti bet kuris asmuo, atitinkantis tam keliamus reikalavimus. Teisėjais gali tapti tiek teisėsaugos pareigūnai, tiek prokurorai, advokatai, tiek kiti asmenys, kuriems, be kitų, gali tekti spręsti klausimus ir dėl tyrimo veiksmų sankcionavimo, taip pat dėl kitų procesinių sprendimų įvairiose teisenose, kai kreipiasi (ar asmeniui atstovauja) buvę kolegos. Keblioje interesų konflikto požiūriu situacijoje teisėjas bet kada gali pasinaudoti galimybe nusišalinti.

► **Kaip vertinate vadinamąsias pažymas, kai apie asmenis viešumoje būdavo paskleidžiama neaišku iš kur ir kokiais pagrindais atsiradusi informacija, sukompromituojanti arba pareigūną, arba kandidatą, ir tai, kad asmuo prieš tokias pažymas beveik neturi teisminės gynybos priemonių?**

Sprendimas informuoti asmenį, jei jo atžvilgiu buvo atliekami nevieši tyrimo veiksmai, turėtų ir savo kainą – padarytų esminę neigiamą įtaką kriminalinės žvalgybos veiksmingumui.

žvalgybos subjektų veiklą koordinuoja ir jų veiklos teisėtumą kontroliuoja prokurorai. Trečia, tai teismų kontrolė, kai jie šiuos veiksmus sankcionuoja tik įvertinę teisinį ir faktinį tokių veiksmų atlikimo pagrindą, nagrinėja baudžiamąsias bylas, kuriose, be kitų įrodymų, pateikiami ir kriminalinės žvalgybos metu gauti duomenys – šiuo atveju dar kartą vertinamos tokių duomenų gavimo aplinkybės ir teisėtumas. Galiausiai yra Vyriausybės bei parlamentinė kontrolė, nuolat veikianti Kriminalinės žvalgybos parlamentinės kontrolės komisija.

► **Kaip tarnyboje užkertamas kelias pareigūnams piktnaudžiauti tais atvejais, kai jie turi konkrečios neigiamos informacijos apie teisėją ir į jį kreipiasi sankcijos klausytis ar sekti kitų asmenų?**

– Jau vien tai, kad dėl tyrimo veiksmų sankcionavimo į teismą kreipiasi ne STT, o STT pateiktą informaciją įvertinęs prokuroras, užtikrina efektyvią jūsų paminėtos hipotetinės situacijos atsiradimo praktikoje prevenciją.

O jei vis dėlto tokia situacija iškiltų ir STT gautų teisėjo ar bet kurio kito asmens pranešimą apie tai, tarnyboje yra imuniteto padalinys – Saugumo skyrius, kuris užtikrina STT personalo patikimumą, STT pareigūnų ir darbuotojų tarnybinės veiklos teisėtumą ir tarnybinės etikos normų kontrolę, valstybės ir tarnybos paslaptį

– Reikėtų atskirti du dalykus – informaciją, kurią sprendimų priėmėjams pateikia teisėsaugos ir žvalgybos institucijos, ir viešojoje erdvėje pateikiamas šios informacijos interpretacijas bei iš jų kylančius vadinamuosius pažymų skandalus.

Manau, logiška ir racionalu, kai valstybė, turėdama teisėtai surinktą informaciją, įstatymų nustatyta tvarka ją pasinaudoja kitose institucijose priimdama sprendimą ir taip sumažina arba visiškai eliminuoja galimas rizikas. O dėl STT teikiamos informacijos galiu patvirtinti, kad tiek šios informacijos teikimo, tiek ir atsisakymo ją pateikti teisinis ir faktinis pagrindas visuomet fiksuojamas dokumentuose, tad visada gali būti patikrintas jau aptartais kriminalinės žvalgybos teisėtumo kontrolės būdais.

Visai kitas dalykas – šio proceso ar konkrečių atvejų interpretacijos viešojoje erdvėje. Dažnu atveju tai alternatyvus teisiniui asmens ar asmenų grupės interesų gynimo būdas, siekiant ne paneigti surinktos informacijos turinį, o ginčyti tokios informacijos surinkimo ar pateikimo formą.

► **Kaip vertinate situaciją, kai STT veikia iš karto keliuose svarbiose srityse: pirma, STT kaip teisėsaugos institucija, tačiau, antra, kartu vykdo ir teisėkūros iniciatyvų (teisės aktų projektų) ar pačių teisės aktų antikorupcinį vertinimą. Ar patį STT nesiekia paveikti, kad jos veiklai neparan-**

kios, jos veiklą labiau kontroliuojančios įstatymų nuostatos būtų pašalintos? Trečia, veikla turi ir viešojo administravimo subjekto požymių, pavyzdžiui, įgyvendinant Nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 m. programos priemones? Pagal Viešojo administravimo įstatymą visiems subjektams taikomi informacijos teikimo reikalavimai, bet jūsų institucija tokios informacijos neteikia.

– Tai, kad veiksmingos nusikalstamumo – tiek kalbant apie korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas, tiek apie bet kurios kitos rūšies nusikaltimus – kontrolės prielaida yra baudžiamojo persekiojimo ir prevencinių priemonių derinimas bei viena kitos papildymas, yra visuotinai pripažįstama, taip pat tarptautinėje praktikoje. Lietuvos antikorupcinėje politikoje pasirinktas šių veiklos kryptų derinimo modelis yra veiksmingas, gerai vertinamas tarptautinėje erdvėje.

Kita vertus, tais atvejais, kai rengiami įstatymų projektai, kuriais keičiamas baudžiamojo proceso ar kriminalinės žvalgybos reglamentavimas, teisėsaugos institucijos – tiek STT, tiek visos kitos ikiteisminio tyrimo įstaigos ar pagrindinės kriminalinės žvalgybos institucijos, kurioms visoms taikomos tos pačios taisyklės – įtraukiamos į teisėkūros procesą ir turi galimybę įstatymų leidėjui pateikti savo nuomonę. Tokią darbo tvarką vertiname teigiamai ir tikimės, kad bendradarbiavimas su įstatymų leidėju išliks.

■ Kiek toli kriminalinės žvalgybos veiksmai gali įsibrauti į advokato ir jo kliento bendravimo konfidencialumą?

– Gali, ir tai nėra mano subjektyvi nuomonė. Lietuvos advokatūros įstatymo 46 straipsnyje yra išvardytos advokato veiklos garantijos. Tame pačiame straipsnyje apibrėžta ir advokato profesinė paslaptis – konkretus jos turinys ir jai taikoma apsauga. Tačiau sutinkite, kad įstatymu suteiktos veiklos garantijos, bendravimo konfidencialumas, teisinė neliečiamybė ar panašūs teisiniai institutai nėra skirti apsaugoti vienos ar kitos profesijos atstovams nuo gresiančios baudžiamosios atsakomybės už galbūt daromus nusikaltimus. Ne išimtis ir advokatai.

Suformuota išsami Lietuvos Aukščiausiojo Teismo ir Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika saugo advokato profesinę veiklą, tačiau aiškiai įtvirtina, kad apsauga, nustatyta advokato profesinei veiklai, advokato galbūt rengiamų, daromų ar padarytų nusikalstamų veikų neapima.

■ Kokių tikslų siekiama korupcinius ikiteisminius tyrimus pradėdant garsiai, viešai, pasitelkiant kaukėtus pareigūnus?

– Noriu pabrėžti, kad STT jau daug metų savo veikloje nenaudoja kaukių. O dėl „garsios“ tyrimo pradžios turiu su jumis sutikti – nemaža dalis STT pradėdamų ikiteisminių tyrimų sulaukia didelio visuomenės susidomėjimo. STT tyrimuose dažnai kalbame apie viešus asmenis: politikus, valstybės tarnautojus, advokatus, teisėjus ir kitus valstybei dirbančius asmenis. Neinformuoti apie tokių asmenų sulaikymą ir įtarimų pareiškimą būtų neįmanoma. Tikriausiai sulauktume priekaištų dėl slepiamų viešų asmenų galbūt neteisėtų veiksmų.

■ Ar sutinkate, kad viešas asmens vedimas su antrankiais visuomenėje suformuoja išankstinę nuostatą, jog tas asmuo jau yra kaltas?

– STT pareigūnai paprastai nekonvojuoja sulaikytų asmenų. Dėkojame policijos pareigūnams, kurie tai daro STT atliekamuose ikiteisminiuose tyrimuose. Konvojuojant specialiųjų priemonių, tarp jų ir antrankių, naudojimą reglamentuoja konkretūs teisės aktai, tarp jų ir Konvojavimo taisyklės. Kiekvienu atveju dėl specialiųjų priemonių panaudojimo sprendžia konkretus konvojaus pareigūnas, atsižvelgęs į visas faktines aplinkybes. Svarbu suprasti, kad antrankiai yra ir priemonė, skirta pačiam įtariamajam bei šalia jo esantiems žmonėms apsaugoti.

Norėčiau pabrėžti, kad antrankių panaudojimas, esant pagrindams, jokių būdu neeliminuoja nekaltumo prezumpcijos principo. Kaip ir įtvirtinta Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, asmuo yra nekaltas, kol teismas neįrodo jo kaltės.

■ Ar sutinkate, kad visi asmenys turi žinoti, jog prieš juos buvo naudotos specialiosios klausymosi, sekimo priemonės ir jų trukmė, jeigu jam nebuvo pareikšti įtarimai? Jeigu ne, tai kodėl?

– Su šiuo teiginiu negalima nei sutikti, nei nesutikti, nes tai vertybių ir interesų, kuriuos būtina suderinti demokratinėje visuomenėje, klausimas.

Reikia suprasti, kad sprendimas kiekvienu atveju informuoti asmenį, jei jo atžvilgiu buvo atliekami nevieši tyrimo veiksmai, nors ir vertintinas teigiamai žmogaus teisių apsaugos prasme, turėtų ir savo kainą – padarytų esminę neigiamą įtaką kriminalinės žvalgybos veiksmingumui, taip pat teisėsaugos institucijų galimybėms apsaugoti visuomenę nuo nusikaltimų. Ar ši kaina priimtina, ar ji per didelė – vertybinis ir politinis sprendimas.

Norėtusi atkreipti dėmesį, kad net ir ES institucijų, priėmusių vienus griežčiausių pasaulyje asmens duomenų apsaugai skirtų teisės aktų, požiūriu ši kaina gali būti per didelė. Kaip tik dėl to ES teisė leidžia esmingai riboti tokio pobūdžio teises, kai tai pateisinama visuomenės apsaugos nuo nusikaltimų tikslais.

■ Ar viešo administravimo funkcijas vykdančiose įstaigose, institucijose, organizacijose, asociacijose turi būti visuomenės atstovų organuose, kurie vertina tokio subjekto narių etiką? Jeigu taip, kodėl STT garbės ar drausmės komisijose nėra visuomenės atstovų? Jeigu sutinkate, kad tokie būtų, tai ar sutinkate, kad Lietuvos advokatūra paskirtų savo atstovą?

– Jūsų paminėtas už valstybės pareigūnų (plačiąja prasme) etiką, drausmę, veiklos kontrolę ir t. t. atsakingų komisijų sprendimų objektyvumo užtikrinimo būdas Lietuvoje nėra naujas. Plačiąja prasme didesnę viešumą ir prielaidas visuomeninei kontrolei vertiname teigiamai tiek korupcijos prevencijos, tiek apskritai gero valdymo, viešojo administravimo požiūriu.

Ar šis modelis tinka visoms viešojo sektoriaus institucijoms – įskaitant ir teisėsaugą, ikiteisminio tyrimo įstaigas ir kriminalinės žvalgybos pagrindines institucijas, – kitas klausimas.

Tokio modelio pritaikymas teisėsaugos institucijose būtų naujovė Lietuvoje, nes kol kas tokios praktikos nėra nei ikiteisminio tyrimo įstaigose ar kriminalinės žvalgybos institucijose, nei žvalgybos sistemoje. Manau, kad šiuo metu esamos kontrolės priemonės yra pakankamos ir leidžia visuomenei pateikti pakankamai išsamius ir galutinius atsakymus į dominančius klausimus apie šių institucijų veiklą. ■

ASMENS DUOMENŲ APSAUGA

R. Andrijauskas: „Valstybės asmens duomenų ištekliais galėtų pasinaudoti mokslas“

Technologijoms nesustojant tobulėti, asmens duomenų apsaugos institucijų reikšmė vis labiau auga. Asmens duomenų apsaugos inspekcijos direktorius **Raimondas Andrijauskas** kalbėdamas su IQ apžvalgininku **Gyčiu Kapsevičiumi** pasidalijo nuomone apie institucijos veiklą, visuomenės požiūrį į duomenų apsaugą ir didžiausius iššūkius.

■ Asmens duomenų apsaugos inspekcijos vadovu dirbate jau trečius metus. Kas per tą laiką nuveikta?

– Darbą pradėjau 2018 m. vasarį. Tai buvo pats pasiruošimo įgyvendinti Bendrąjį duomenų apsaugos reglamentą (BDAR), kuris turėjo įsigalioti nuo gegužės 25 d., pikas. Kilo nemažai iššūkių. Visų pirma, reglamentas įpareigojo valstybes nares priimti nacionalinius teisės aktus, kartu su reglamentu įsigaliojo ir vadinamoji Teisėsaugos direktyva, kurioje irgi numatomas asmens duomenų tvarkymas.

Mes spėjome su tuo susitvarkyti. Seime šiek tiek pavėluotai, liepą, šie įstatymai buvo patvirtinti. Pasikeitusios nuostatos nulėmė ir mūsų vidinę veiklą, nes kai kurios procedūros buvo naujos ir priežiūros institucijoms – pakeista skundų nagrinėjimo tvarka, nauji derinimai tarptautiniu lygiu. Teko parengti elgesio kodus, sudėlioti mechanizmus, persikirstyti žmogiškuosius išteklius, nes daugelyje valstybių narių buvo pastebimas protų nutekėjimas, kai iš priežiūros institucijų asmens duomenų apsaugos specialistus išgrabstė verslai.

Taip pat nereikėtų pamiršti neigiamos pirmiausia verslo reakcijos į pasikeitusias taisykles, nes tai reikalavo papildomų finansinių ir žmogiškųjų išteklių. Mums teko tarsi ramintojų vaidmuo, kai konsultacijomis, rekomendacijomis ir per nuolatinius susitikimus buvo atsakinėjama į verslui rūpimus klausimus, kaip reikėtų organizuoti ir įgyvendinti vieną ar kitą teisę, kylančią duomenų apsaugos srityje.

Tai buvo intensyvus švietimo ir darbo su ūkio subjektais bei asmenimis periodas. Turbūt reikėtų pasidžiaugti rezultatais, nes visuomenėje matome, kad gerokai didesnė dalis asmenų žino apie savo teises duomenų apsaugos srityje ir apie BDAR. Dar 2016 m. šis skaičius nesiekė 50 proc., o dabar esame peržengę 70 proc. ribą. Manome, kad tai yra puikūs rezultatai.

Tai buvo įdomus laikotarpis. Pamatėme, kad verslui tinkamai pasiruošti tų dvejų metų nepakako, ir reikėjo jam pagelbėti, jį konsultuoti. Buvo net neformalus sutarimas, jog ne-skirsime to laiko baudoms, o padėsime susitvarkyti, teiksime

2019 m. – 175. Vadinasi, įmonės į tai pasižiūrėjo atsakingai ir suprato, jog priežiūros institucija skirta ne bausti, o padėti. Požiūris į inspekciją pamažu gerėja, o pirminis neigimo efektas išnyko. Dabar jeigu verslas ketina užsiimti nauja veikla, iškart galvojama ir apie asmens duomenų apsaugą.

■ BDAR iš pradžių daug sumaišties sukėlė ne tik versle, bet ir institucijose, kur įvyko net ir gana kuriozinių situacijų. Kaip vertinate padėtį po dvejų metų, ar jau apsipratome su naujais reikalavimais?

– Kuriozinės situacijos turbūt buvo nulemtos didelio šoko, nes už reglamento nesilaikymą buvo galima skirti dideles baudas. Specialistų, gebančių pakonsultuoti asmens duomenų apsaugos temomis, nebuvo daug. BDAR nuostatų aiškinimas buvo paremtas arba kiekvieno iš mūsų asmeniniu suvokimu, arba tiesiog kreipiantis į advokatus ar teisinių konsultacijų įmones, kurios taip pat neturėjo bendros pozicijos. Siekdami apsidrausti, žmonės tam tikrais atvejais net persistengė.

Turbūt geriausiai prisimenamas atvejis Vokietijoje dėl Kalėdų eglutės, ant kurios tradiciškai būdavo galima kabinti norus, tačiau tais metais savivaldybė nusprendė to nedaryti dėl BDAR. Žinoma, tos situacijos buvo sprendžiamos, apie jas reikėjo viešai diskutuoti, ir atvirumas įnešė aiškumo. Kai pastebėta, kad duomenų apsaugos reglamentas nėra toks didelis baubas ir reikėtų ne jo bijoti, o pasikonsultuoti su pareigūnais ir institucijomis, panašių situacijų nebeliko.

■ Ar per pastaruosius metus pasikeitė inspekcijos gaunamų skundų skaičius ir turinys?

– 2018–2019 m. skundų padvigubėjo. Lietuviai dažniausiai skundžiasi dėl tiesioginės rinkodaros – nepageidaujamų pranešimų elektroniniu paštu arba trumposiomis žinutėmis. Kita problema – vaizdo stebėjimo duomenys, kai nesutariama, ar tikrai teisėta tam tikrose vietose filmuoti.

Žinoma, pasitaiko ir sudėtingesnių atvejų, susijusių su informacinėmis sistemomis. Kartais kai kuriose valstybės informacinėse sistemose tvarkomi arba netikslūs duomenys,

Turbūt geriausiai prisimenamas atvejis Vokietijoje dėl Kalėdų eglutės, ant kurios tradiciškai būdavo galima kabinti norus, tačiau tais metais savivaldybė nusprendė to nedaryti dėl BDAR.

nurodymus ir nustatysime pagrįstą laikotarpį, kad įmonės galėtų prisitaikyti prie pakitusių veiklos standartų.

Viena priemonių, skirtų pakitusios veiklos skaidrumui prieš duomenų valdytojus ir institucijas parodyti, buvo naujai atsiradusi pareiga. Jeigu įmonėje ar organizacijoje buvo pastebėtas duomenų saugumo pažeidimas, susijęs su asmens duomenų atskleidimu, konfidencialumo praradimu, įvairiais incidentais, verslas pats apie tai praneša. Bendrovė išanalizuoja incidentą, padarinius asmenims, nurodo, kokių ėmėsi veiksmų, kad užkirstų kelią pažeidimui ateityje.

Matoma akivaizdi tendencija: 2017 m. tokių pranešimų beveik nebūdavo, o 2018 m. jų užfiksuota apie 100,

arba dėl programavimo klaidų jautrūs duomenys, pavyzdžiui, informacija apie sveikatos būklę, kurie persiunčiami ne tiems adresatams.

Situacijos yra bendros, bet kiekvienas atvejis – individualus, nes vieno atsakymo duomenų tvarkymo srityje nėra. Tai labai priklauso ir nuo duomenų valdytojo, ir nuo paties subjekto. Kai kuriais atvejais didelę reikšmę turi ir teisėtas interesas. Pavyzdžiui, vienais atvejais filmuoti tam tikrą erdvę yra tavo teisėtas interesas, kitu atveju tai bus nepagrįsta. Teisėtas interesas galėtų būti, pavyzdžiui, jei jums pakartotinai išdaudžia langą – turbūt būtų pateisinama tą vietą stebėti ir nustatyti pažeidėjus. Kitais atvejais, nesant jokių su ▶

► saugumu susijusių incidentų, o tiesiog užsimanus stebėti erdvę, tai jau būtų nepateisinama.

■ Tobulėjant technologijoms daugiau žiūrime patogumo ir jau esame pripratę įrenginiams atiduoti daug prieigos prie duomenų. Kokių asmens duomenų apsaugos švietimo priemonių šiuo metu reikėtų?

– Per metus parengiame metodinių dokumentų, organizuojame susitikimus su duomenų apsaugos pareigūnais, šviečiame aktualiomis temomis, ruošiamės susitikimus su universitetais.

Bet rinkoje nėra daug organizuojamų mokymų asmens duomenų saugos tema, kuriuose iš esmės būtų aptarti rūpimi klausimai. Į tokius mokymus galėtų susirinkti labiau pažengę specialistai ir gauti jiems aktualią informaciją. Bendriniai klausimai yra tikrai pakankamai apkalbėti, informacijos netrūksta, tačiau tų specifinių, nukreiptų į tam tikrą sritį, galėtų būti ir daugiau.

Kalbamės ir su universitetais. Tam tikra dalis informacijos pateikiama šalia kitų dėstomų dalykų, tačiau atskirai duomenų apsaugai nėra skirta studijų programų. Kiek pastebime, būna tik keli moksliniai darbai, dažniausiai magistriniai, rašomi duomenų apsaugos tematika. Manome, kad jų galėtų būti daugiau.

Mūsų tyrimai atskleidžia labai įdomų dalyką. Visuomenės informavimo priemonėmis labiausiai pasiekiami yra 27–45 metų žmonės. Vadinasi, nepasiekiami patys jauniausi ir vyresnio amžiaus asmenys.

būti sunaikinti. Mes apie tai kalbame ir su Vyriausybe, ir su Sveikatos apsaugos ministerija.

Kitas niuansas, kuris plačiai diskutuojamas ir ES, yra papildomi saugikliai. Asmenys galėtų tarpusavyje keistis informacija naudodamiesi technologijomis su valstybės institucijų įsikišimu. Jis padėtų išvengti papildomo išgaščio. Pespėjimas būtų anoniminis, nerenkant kitų subjektų asmens duomenų. COVID-19 atvejais turi būti patvirtinti – turėjote kontaktą. Tai įmanoma, apie tai kalbama, yra paruoštos gairės.

Neeilinė situacija reikalauja neeilinio požiūrio į ją ir sprendimo būdų. Svarbiausia nepamiršti, kad asmens duomenų apsauga tikrai egzistuoja, ji neužkerta kelio siekti pandemijos suvaldymo tikslų. Tačiau kiekvienu atveju reikėtų išlaikyti pusiausvyrą tarp to, ko mes siekiame, ir pagrindinių žmogaus teisių, neperžengti privatumo ribos ir nebrukti asmenims programėlių arba kitų sprendimų, kai jie to tikrai nenori.

■ Kiek ES turi įtakos vietiniams duomenų apsaugos sričių sprendimams?

– Jei kalbėtume apie pandemiją, dabartinė situacija įgalina valstybes patvirtinti tam tikrus mechanizmus, pavyzdžiui, paskelbti nepaprastąją ar ekstremaliąją padėtį. Visa tai susiję su valstybės saugumu, jos gyvensena, ir ES iš esmės į tai nesikiša. Nacionaliniuose kai kurių valstybių teisės aktuose tam tikrais išskirtiniais atvejais galimi žmogaus teisių apribojimai.

Dirbtinis intelektas pradedamas naudoti ne tik versle, bet ir įvairiose institucijose, todėl natūralu, kad dėl to kyla naujų teisinių klausimų.

Balandį buvome susitikę su Švietimo, mokslo ir sporto ministerijos atstovais. Išreiškėme poreikį, kad mokymosi programose turėtų atsirasti duomenų apsaugos, internetinės higienos pagrindai. Gavome patvirtinimą, kad tai viena sričių, kurioms ministerija pritaria. Dabar rengiame galimas temas, kurias būtų galima įtraukti į mokymosi programą ir pradėti skleisti tą žinutę: kalbėti tiek apie galimas rizikas, tiek apie saugumo reikalavimus ir mokytis, kaip neduoti leidimų prieiti prie tam tikrų asmens duomenų.

■ Pastaruoju metu daug kalbų sukėlė pasiūlymai kovojant su COVID-19 virusu sekti gyventojus. Apskritai tikslas galbūt ir geras, tačiau platesniame kontekste kelia daug klausimų. Kokia jūsų pozicija?

– Visų pirma, šios priemonės turėtų būti aiškios ir skaidrios. Reikėtų atsižvelgti į du aspektus. Pirmas, kai asmenims yra privaloma saviizoliuotis, ir valstybė sudaro sąlygas tai daryti arba sukuria alternatyva asmeniui pačiam pasirinkti, kaip laikytis reikalavimų. Tokiu atveju kaip ir būtų galima tai pateisinti. Vėlgį turėtume akcentuoti tokių priemonių laikinumą – kai tik baigsis epidemija, tai neturėtų būti tęsiama. Kitas dalykas – surinkti duomenis vėliau turėtų

ES atkreipti dėmesį tuomet, kai pagal nacionalinę teisę leidžiamos priemonės yra pernelyg ribojančios arba matoma grėsmė, kad bus paneigtos pagrindinės ES veikimo sutartyje įtvirtintos teisės. Galima prisiminti situaciją Vengrijoje, kai buvo nuspręsta apriboti tam tikrų BDAR teisių įgyvendinimą.

Europos Komisija nuolat bendrauja su vietos valdžia, domisi, kokiais būdais, kodėl priimami sprendimai ir panašiai.

■ JAV konfliktai dėl „Huawei“, Lietuvos institucijų rekomendacijos dėl „Yandex.Taxi“ ar tas pats BDAR, apribojęs prieigą prie kai kurių ne ES internetinių išteklių, gerai parodo, kad globaliame pasaulyje dėl duomenų saugumo susikerta ne tik verslas ir institucijos, tačiau ir skirtingos ideologijos. Ar galimas dar didesnis regioninis susiskaldymas dėl asmens duomenų apsaugos aspektų?

– BDAR buvo turbūt tas pirmasis žingsnis, kurį reikėjo žengti, tačiau niekas nedrįso. ES pirmoji ėmėsi šios iniciatyvos, juk seniausios žmogaus teisės kilusios iš Europos. Pastebime, kad BDAR pavyzdžiu pradėjo sekti kai kurios JAV valstijos, taip pat Kanada, Australija, Brazilija, Naujoji Zelandija, Japonija. Tai plinta. Galbūt nereikia tikėtis, kad tai plis žaibišku greičiu, bet poveikis jaučiamas.

Kas mato, ką mato kameros?

Dėl „Yandex“ ar „Huawei“ turime kalbėti ne tiek apie bendroves, kiek apie už jų slypinčias valstybes, su kurių vykdoma politika ir interesais jos turbūt glaudžiai susijusios. Šios įmonės pačios kuria technologijas, jų rankose sutelkti nemenki ištekliai, todėl valstybėms galbūt sudėtinga priimti bendrus sprendimus. O ir tiesių teiginių apie problemas nėra, tik pasvarstymai, tam tikri išvestiniai duomenys. Tačiau tuomet, kai veikiama kitos šalies jurisdikcijoje ir su kitos valstybės žinia, išsireikaulauti papildomų teisinių priemonių, net ir nustačius pažeidimus, būtų sudėtinga.

Turime kalbėti apie tas rizikas, apie tai, kad galima tuos duomenis surinkti ir panaudoti netinkamai. Geriausia vadovautis aktualiausiomis Krašto apsaugos ministerijos, Nacionalinio kibernetinio saugumo centro rekomendacijomis. Jose aiškiai pasakoma, kurių valstybių arba bendrovių produktai gali būti skirti netinkamiems tikslams. Reikėtų į tai žiūrėti atsakingai, nes tokios informacijos kompetentingos institucijos neplatina be reikalo.

Bet vėlgį, jeigu asmenys patys sutinka perduoti duomenis, o dažniausiai tai vyksta neperskaičius sąlygų, tiesiog paspaudžiant „sutinku“, būna labai sunku pagrįsti pažeidimus, nes faktiškai pats asmuo su tuo sutiko.

■ Kokius ateities iššūkius asmens duomenų apsaugos srityje matytumėte artimiausiu metu?

– Skaitmeninimo srityje matome, kad aktualiausias šiuo metu yra dirbtinio intelekto įdiegimas. Čia vėl kyla nacio-

nalinio reguliavimo klausimų, kaip tam tikrus sprendimus reikėtų apibrėžti, kaip reguliuoti jų naudojimą, kokie tai sektoriai galėtų būti. Matome, kad dirbtinis intelektas pradedamas naudoti ne tik versle, bet ir įvairiose institucijose, pavyzdžiui, policijoje, teisėsaukoje, ir natūralu, kad dėl to kyla klausimų.

Kita veiklos sritis – įvairūs moksliniai ir socialiniai tyrimai. BDAR leidžia naudoti asmens duomenis moksliniams tyrimams, tačiau šiuo atveju pasigendama detalesnio nacionalinio reguliavimo. Suprantama, kad mokslas ir jo pažanga yra valstybės konkurencingumui aktualus klausimas, tačiau būtina tinkamai reglamentuoti šią veiklą. Galų gale pati valstybė yra didžiulė asmens duomenų valdytoja, kurios ištekliais būtų galima pasinaudoti vykdant mokslinius tyrimus. Prisidėti prie bendro gėrio yra iššūkis, kurį artimiausiu metu reikėtų spręsti, nes atsiliksime, jeigu jį atidėsime. ■

R. Andrijauskas

- Gimė 1987 m.
- 2009 m. Mykolo Romerio universitete įgijo teisės bakalauro laipsnį, o 2011 m. tapo teisės magistru.
- 2008–2012 m. buvo Neįgalumo ir darbingumo nustatymo tarnybos prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos Vilniaus 4-ojo teritorinio skyriaus vyriausiasis specialistas.
- Nuo 2012 m. ėjo įvairias pareigas Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos Teisės skyriuje, nuo 2014 m. – skyriaus vedėjas.
- 2018 m. paskirtas Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos direktoriumi.

MOKESTINIŲ GINČŲ KOMISIJA

Mokestinio teisingumo labirintai

Kokių padarinių tikėtis, jeigu bus įgyvendinta siūloma mokestinių ginčų nagrinėjimo pertvarka?

Dr. Aistė MEDELIENĖ

Advokatė, advokatų profesinės bendrijos
WALLESS partnerė

1998 m. kuriantis administraciniams (specializuotiems) teisams buvo (ir tebėra) skelbiama, kad jų paskirtis – ginti asmens teises nuo neteisėtų valdžios institucijų ir pareigūnų veiksmų bei sprendimų. Kadangi valstybė priima sprendimus labai specializuotais klausimais, nuspręsta sukurti ir specializuotas ginčų nagrinėjimo neteismines institucijas. Tai atrodė logiška ir racionalu.

1998 m. pabaigoje įkurta Mokestinių ginčų komisija (MGK) sėkmingai skynėsi kelią ir ilgainiui dėl profesionalumo, neformalaus ir platesnio požiūrio į specifinį mokestinį reguliavimą užsitarnavo autoritetą tiek ginčo šalių, tiek teismų akyse. MGK koncepcijos pagrindas – greitas, neformalus, nebrangus mokestinių ginčų nagrinėjimas, vykdomas savo srities profesionalų. Tiesa, „kriziniais“ 2009-aisiais tuometė Saulėlydžio komisija buvo pasiryžusi MGK uždaryti ar bent jau sujungti su tuomete Vyriausiąja administracinių ginčų komisija, bet planai liko planais, o MGK dirbo toliau.

Šiandien matome kitokias tendencijas – stiprinti MGK padėtį. Tačiau MGK (su Lietuvos administracinių ginčų komisija (LAGK), bet jos padėties dėl temos specifikos ir apimties toliau neanalizuosime) stiprinimas susijęs su daug platesnio masto reformomis. Seime įregistruotu Mokesčių administravimo įstatymo (MAĮ) pakeitimu Nr. CIP-4255 ir Administracinių bylų teisenos įstatymo (ABTĮ) pakeitimu Nr. XIP-4251 Teisingumo ministerija (TM) siūlo ne tik sustiprinti MGK pozicijas mokestiniuose ginčiuose, bet ir apriboti mokesčių mokėtojų teisę į vėlesnę apeliaciją mokestiniuose ginčiuose. Pažiūrėkime, kokius padarinius galėtų sukelti siūlomi pakeitimai.

Siūlomi mokestinių ginčų nagrinėjimo pakeitimai

Ikiteisminio ginčų nagrinėjimo etape numatomi trys pakeitimai.

Pirma, nuo 2021 m. mokestiniai ginčai privalomai būtų nagrinėjami ne Valstybinėje mokesčių inspek-

cijoje (VMI) ar Muitinės departamente (MD), o būtent MGK. Iki šiol MAĮ numatė, kad mokestiniams ginčams privalomas ikiteisminis nagrinėjimas, o po vietos mokesčių administratoriaus sprendimo privaloma skųstis centriniam mokesčių administratoriui. Šio etapo neliktų. Tai racionali iniciatyva, nes ginčo nagrinėjimas VMI nėra panašus į ginčo nagrinėjimą apskritai. VMI nagrinėjimas – tai tiesiog savo (ar struktūrinio padalinio) pozicijos ir sprendimo administracinę peržiūra.

Antra, MAĮ būtų įtvirtinta, kad MGK yra nepriklausoma institucija, tačiau papildomų garantijų ir reikalavimų jos nariams nesiūloma įtvirtinti (išskyrus Baudžiamojo kodekso (BK) papildymą, draudžiantį daryti jiems įtaką). Sutikime, kad vien deklaracija MAĮ, jog MGK yra nepriklausoma (nekeičiant komisijos narių atrankos ir skyrimo procedūrų, nenumatant kitų jų veiklos garantijų), nei padidins, nei sumažins jos nepriklausomumą.

Trečia, MGK įgytų teisę kreiptis į LVAT dėl norminių administracinių aktų teisėtumo.

Apskritai idėjos ikiteisminiam mokestinių ginčų nagrinėjimui tobulinti tikrai progresyvos, racionalios, tik gal kiek neišgrynintos, konkrečiais pasiūlymais nerealizuotos, todėl ir minimalios.

Didžiausias pokytis siūlomas teisminėje mokestinio ginčo dalyje.

Pirma, siūloma riboti teisę teikti naujus įrodymus net pirmosios instancijos teismui. Toks ribojimas aiškinamas operatyvesnio ir efektyvesnio proceso pirmosios instancijos teisme siekiu.

Antra, pirmosios instancijos teismui nebūtų galima reikšti ir naujų reikalavimų (siekiant sąžiningo proceso), nebent jie neatsiejamai susiję su jau pareikštais. Be to, rašytiniam procesui suteikiamas prioritetas prieš žodinį.

Trečia, svarbiausias pokytis – ribota apeliacija byloje, kuriose ginčas išnagrinėtas ir priimtas pirmosios instancijos teismo sprendimas, jeigu prieš tai buvo privalomas ikiteisminis nagrinėjimas (taigi, vi-

suose mokestiniuose ginčiuose, nes juose MGK turėtų tapti privalomu ginčo nagrinėjimo etapu). Numatomi trys galimi apeliacijos pagrindai: 1) jeigu ginčo klausimu suformuota aiški ir nuosekli LVAT praktika, nuo kurios nukrypo pirmosios instancijos teismas, priimdamas apeliaciniu skundu skundžiamą sprendimą; 2) jeigu pirmosios instancijos teismo sprendime padaryta akivaizdi teisės taikymo klaida; 3) jeigu būtina užtikrinti vienodos administracinių teismų praktikos formavimą.

Priėmus pakeitimus, mokestiniai ginčai dauguma atvejų būtų sutrumpinami dviem etapais (tai savaime nėra nei gerai, nei blogai). Galima džiaugtis greitu teisingumu. Bet ar tikrai tai džiugins?

Apie Konstituciją ir asmens teisę į teisminę gynybą

Konstitucinė teisė į teisminę gynybą yra vienas teisinės valstybės pamatų. Konstitucinis Teismas (KT) savo praktikoje pripažįsta, kad tokia teisė iš esmės reikalauja dviejų teisminių tos pačios bylos nagrinėjimo etapų: kad būtų užtikrinta galimybė ištaisyti galimas klaidas (plačiau žr. KT 2019-03-01 nutarimą). Tai gi, ribojant teisę į apeliaciją, kartu

te teigia iniciatoriai, „siekiant, kad tokie (komisijų ikiteisimine tvarka išnagrinėti – aut. past.) ginčai būtų išnagrinėti greičiau, efektyviau ir su mažesnėmis sąnaudomis, tuo pačiu mažinant administracinių teismų darbo krūvį ir tokiu būdu sudarant prielaidas kitas teismuose esančias bylas nagrinėti greičiau bei kokybiškiau, didesnę dėmesį skirti sudėtingoms byloms“.

Ar tai suderinama su Konstitucija? Ar mokestiniai ginčai su valstybe jos institucijose yra ta paprastesnė bylų kategorija, kuriai reikėtų skirti mažiau dėmesio? Seimo kanceliarijos Teisės departamento nuomone, tai galbūt prieštarauja teisinės valstybės principui ir riboja asmenų konstitucines teises. Bet ką gi tai reiškia? O gal tikrai MGK galėtų būti prilyginama teismui? Ar jai suteiktos galios, reikalavimai ir garantijos būtų pakankamos taip prilyginti?

Tikslų ir rezultatų viraižai

Tai, kad MGK tampa privaloma mokestinius ginčus nagrinėjanti institucija – sveikintinas ir seniai siūlytas pokytis. Ši institucija yra kur kas labiau nepriklausoma nei VMI ar MD, kai jos „nagrinėja mokestinius ginčus“.

Tai racionali iniciatyva, nes ginčo nagrinėjimas VMI nėra panašus į ginčo nagrinėjimą apskritai.

ribojama asmens konstitucinė teisė kreiptis į teismą. Dar daugiau, teismai, vadovaujantis Konstitucija, turėtų būti steigiami įstatymu ir turėtų priklausyti Lietuvos teismų sistemai (su visais iš to kylančiais padariniais).

TM, kuri inicijavo atitinkamus MAĮ ir ABTĮ pakeitimus, idėja ta, kad komisijos (MGK ir LAGK) yra labai panašios į teismus, todėl jos galėtų tapti „pirmosios instancijos teismu“, pirmosios instancijos teismas – „apeliacinės instancijos teismu“, o ribota apeliacija – „kasacijos analogu“.

Taigi, TM nuomone, šiais atvejais teisminė apeliacija nėra visais atvejais būtina. Kaip aiškinamajame raš-

MGK dar 2010 m. įrodė Europai, kad ji veikia panašiai kaip teismas. Dėl to buvo pripažinta institucija, kuri prilyginama teismui, siekiant kreiptis į Europos Sąjungos Teisingumo Teismą (ESTT) prejudicinio sprendimo (nors panaši ispaniška įstaiga tokio pripažinimo visai neseniai nesulaukė, tad riba tikrai plonytė). Jau tada, beveik 10 metų iki minties į MAĮ įrašyti, kad MGK yra „nepriklausoma“, ji buvo pripažinta nepriklausoma ESTT. Iš esmės šis *de facto* ar *de jure* pripažinimas leidžia MGK nei daugiau, nei mažiau, o tik kreiptis į ESTT pačiai ir išsiaiškinti ES teisės aiškinimo klausimus (tuo ji sėkmingai keliskart pasinaudojo). Tačiau ar tai paverstų MGK teismu ▶

►ir Lietuvos teisinėje sistemoje? Paanalizuokime kelis teismui būdingus požymius, svarbius efektyviai ginti asmenų teises, kaip to reikalauja Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija (EŽTK) ir Konstitucija.

MGK nariais gali būti paskirti tiek teisininkai, tiek ekonomistai. Tokie išsilavinimo reikalavimai MAĮ lieka. MGK nariai priimami ir skiriami vykdomosios valdžios pusiau reglamentuota procedūra: pagal kažkokią tvarką su jais pasikalba neaišku iš ko sudaryta komisija ir nusprendžia vadovaudamasi nežinia kokiais kriterijais. Tiesa, LAGK nariams kartu teikiamas įstatymo pakeitimo projektas numato amžiaus cenzą, atitinkantį teisėjams taikomą cenzą (65 metai), o MGK nariams – ne. Tiesa, kovo pradžioje TM pasiūlė pakeisti MAĮ projektą – pakoreguoti MGK narių skyrimo procedūrą ir numatyti pretendams amžiaus cenzą (65 metai), pailginti patirties reikalavimą nuo 3 iki 5 metų, taip pat numatyti, kad MGK narių skyrimu rūpinasi išimtinai TM, o ne TM kartu su Finansų ministerija (dėl to ši iškėlė nemažai klausimų, dauguma jų prasideda „kodėl?“). Be to, numatyta, kad pretendentai turėtų laikyti egzaminą (kažkas panašaus į pretendentų į teisėjus egzaminą, be to, jį išlaikiusieji nuo pretendentų į MGK egzamino laikymo atleidžiami kaip ir mokslų daktarai). Akivaizdu, kad TM bandymai keisti MGK narių skyrimo tvarką susiję su noru kaip įmanoma labiau priartinti MGK statusą prie teismo, tačiau finansų ir ekonomikos išsilavinimas, kurį turinčiam asmeniui vis dar siūloma galimybė tapti MGK nariu, neturi nieko bendro su teisminės valdžios funkcija, kurią Lietuvoje vykdo teismai ir kuriai prilyginti *de facto* siūloma MGK. Aiškumo dėlei reikėtų pridurti, kad toks MGK narių išsilavinimas (ne tik teisinis, bet ir ekonominis) buvo originaliai įtvirtintas MAĮ būtent tam, kad ten dirbantys nariai galėtų labiau suprasti mokesčių mokėtojus ir jų ekonominius su mokesčiais susijusius interesus, elgesį, tam, kad MGK būtų priartinta

prie visuomenės, nes toks buvo jos įkūrimo tikslas. Ir ji gana sėkmingai veikė 20 metų, dirbant ne vienam ekonominių išsilavinimą turinčiam nariui. Susidaro įspūdis, kad idėja ir tikslas pasimetė vien todėl, kad mokestiniai ginčai būtų sėkmingai inkorporuoti į administracinių ginčų sistemą. Tik dėl ko?

Toks gana nemažas MGK nariams ir teisėjams keliamų reikalavimų skirtumas kelia klausimus dėl jų profesinės kompetencijos ir nepriklausomumo. Net ir siūlomas MAĮ patobulinimas šios problemos nesprendžia. Nereikia būti dideliu konstitucinės teisės specialistu, kad pastebėtum, jog MGK narių nepriklausomumo negina nei Konstitucija, nei pats MAĮ. Siūlomos BK pataisos, kuriose numatyta baudžiamoji atsakomybė už trukdymą nepriklausomos ikiteisminės institucijos nariui atlikti su bylos nagrinėjimu susijusias pareigas, nėra pakankama MGK narių veiklos nepriklausomumo garantija. MGK nariai nesaisotomi priesaikos (tiesa, turėtų būti nepriekaištingos reputacijos), jie neturi imuniteto nuo valstybės institucijų persekiojimo. Komisijos nariai gali būti atleidžiami iš pareigų, jeigu šiurkščiai pažeidžia darbo pareigas,

norminio akto teisėtumo. Priežastis paprasta – MGK nėra ir netaptų teismu nacionalinės teisės požiūriu (kad ir ką sako ESTT, Konstitucija aiškiai apibrėžia, kas gali inicijuoti konstitucingumo bylą KT). Šiuo aspektu įdomu, ar, pavyzdžiui, prašymas kreiptis į KT, pateiktas pirmosios instancijos teismui byloje, kur yra priimtas MGK sprendimas, pagal naująjį reguliavimą būtų naujas prašymas ginče, ar susijęs su reikalavimu panaikinti apskaičiuotus mokesčius?

Antra, MGK negali ir negalėtų apklausti liudytojų, kurių parodymai yra viena iš įrodinėjimo priemonių pagal Administracinių bylų teisenos įstatymą (ABTĮ). Taip asmeniui ribojama teisė remtis liudytojų parodymais kaip savo poziciją pagrindžiančiu įrodymu. Tačiau VMI plačiai naudoja šią įrodinėjimo priemonę, kuri, nesuteikus teisės asmens pasikviesti ir apklausti, tampa vertinga VMI pozicijos privilegija. Proceso teisės ar žmogaus teisių ekspertai galėtų pakomentuoti, kiek toks ribojimas nulemia teisę į teisingą teismą (ar MGK etape ši teisė neturi būti garantuota?).

Trečia, MGK neturi galimybių įtraukti į bylos nagrinėjimą tre-

Nereikia būti dideliu konstitucinės teisės specialistu, kad pastebėtum, jog MGK narių nepriklausomumo negina nei Konstitucija, nei pats MAĮ.

nors to iki šiol niekada nebuvo, tačiau pagrindas, sutikime, „guminis“.

Ne mažiau svarbu ir tai, kaip MGK dirba ir ar mokestinio ginčo nagrinėjimo proceso MGK metu užtikrinamos visos visų asmenų konstitucinės teisės, kaip reikalaujama iš teismo proceso.

Pirma, MGK, net ir priėmus pakeitimus, turėtų taikyti teisės aktą, nors ir galvotų, kad jis prieštarauja Konstitucijai. Ji neturi ir neturėtų teisės inicijuoti bylos KT dėl teisės akto konstitucingumo. Keista, nes pataisomis siūloma leisti jai paklausti LVAT dėl administracinio

čiuosius suinteresuotus asmenis (o teisėjas privalo, nustatęs, kad tokie egzistuoja). Tokiu atveju trečiųjų asmenų teisėti interesai MGK etape neginami: nors MGK sprendimas galėtų turėti įtakos jų teisėms ir pareigoms (pavyzdžiui, mokestį išskaičiuojantys asmenys arba gyventojai, kurie neretai dalijasi viena mokestine prievole), jie negali pasisakyti nagrinėjant bylą, negali apskųsti MGK sprendimo (nes nedalyvauja procese), negali ir inicijuoti proceso atnaujinimo (nors pasisakymas dėl neįtrauktų į procesą asmenų, kuriems sprendimas gali turėti įtakos,

Siūloma, kad mokestinių ginčų VMI nenagrinėtų.

pagal ABTĮ yra absoliutus pirmosios instancijos teismo sprendimo negaliojimo pagrindas, pagrindas atnaujinti procesą ir panaikinti teismo sprendimą). Taigi, tretieji asmenys, kai jau jų teisėms ir pareigoms įtaką sprendimas padarys, galės bandyti jį nugincyti toje pačioje MGK, visiškai naujame atskirame procese, nors ji jau kartą pasisakiusi dėl tos pačios mokestinės prievolės, tų pačių aplinkybių ir teisės normų.

Ketvirta, akcentuojama, kad MGK procesas nekainuoja ir yra paprastesnis, tačiau paradoksalu, kad MGK bylinėtis gali būti brangiau nei teisme, nes bylai pasibaigus MGK niekas nekompensuos mokesčių mokėtojo bylinėjimosi išlaidų. Jeigu mokesčių mokėtojas laimėtų bylą MGK ir VMI skųsti nepalankaus sprendimo negalėtų (nes ginčas vyko dėl fakto klausimų), nes jos teisę riboja įstatymas,

tai bylinėjimosi išlaidos taip ir lieka neteisingai apmokestinto asmens asmeniniu reikalu.

Įdomi, nors ir ne itin reikšminga smulkmena: lieka neaišku, kodėl pirmosios instancijos teismo sprendimui apskūsti gali būti skirta 30 dienų, o MGK sprendimui paliekamos tos pačios 20 dienų? Jeigu jau TM norėtų MGK priartinti prie pirmosios instancijos teismo, matyt, logiška būtų suvienodinti ir tokią detalę, kaip skundo pateikimo terminas.

Taigi, kyla natūralus klausimas, ar reguliavimo pokyčių autoriai siekė sustiprinti MGK kaip mokestinių ginčų nagrinėjimo proceso dalyvę ir maksimaliai ją priartinti prie pirmosios instancijos teismo, apgalvodami ir įvertindami visas tokio jos naujo statuso detales ir ypatumus (vėlesni bandymai „tobulinti“ MAĮ projektą lyg ir sufleruoja, kad taip, tik nela-

bai vykusiai, praleidžiant ne mažiau svarbius nei MGK narių skyrimo tvarka probleminius klausimus), ar tiesiog mechaniškai sutrumpinti teisminių mokestinių ginčų nagrinėjimą vienu etapu? O gal ne patys mokestiniai ginčai labiausiai kliūva TM, nes, sutikime, jie dažniausiai ir yra sudėtingi klausimai (bylos), kuriems kaip tik siekiama atlaisvinti daugiau teismo dėmesio. Taigi, akivaizdu, kad sisteminiam požiūriui įgyvendinti būtų reikalinga platesnė viso proceso analizė ir tobulinimas, kuris, stebint procesą iš šalies, panašus į pasiūlymų ydų maskavimą, o ne sprendimą iš esmės.

Ribota apeliacija. Ką tai reiškia?

Siūlomi ribotos apeliacijos pagrindai išties labai riboti: arba teismų praktikos nėra ir reikia ją suformuoti, arba yra ir nuo jos nukrypo pirmosios ▶

► instancijos teismas, arba padaryta „akivaizdi teisės taikymo klaida“, kad ir kas tai būtų. Pažvelkime į šiuos pagrindus per mokestinių ginčų nagrinėjimo praktiką, kurią pagal ABTĮ turėtų formuoti LVAT. Kiek LVAT sprendimų yra jau susiformavusi bendra praktika? O kiek kartų LVAT savo praktiką jau yra keitęs arba tiesiog taikęs tą, kuri ne pagal taikomą normą, o tinkamesnę pagal aplinkybes? Siūlomam reguliavimui išgaliojus, LVAT peržiūrėti ir keisti ar sukalibruoti „jau suformuotą“ savo praktiką gali tiesiog neturėti progos, nes, viena kartą ją suformavus, apeliacija taptų nebegalima. Kyla abejonė, ar apskritai LVAT būtų suteikta galimybė formuoti praktiką mokestinėse bylose, nes priimant apeliacinį skundą vertinimas, praktika susiformavo ar ne, gali būti labai subjektyvus. Paradoksas, sutikime.

Įdomu ir tai, kad apeliacinio skundo priimtinumą klausimas – trijų teisėjų kolegijos rankose (ir niekas negali jos sprendimo apskųsti). Vienas apeliacijos pagrindų – „akivaizdi teisės taikymo klaida“. Ar trijų teisėjų kolegija, sprendama apeliacinio skundo priėmimo klausimą, išnagrinėtų ir ginčą iš esmės? Nes tik tada būtų galima nustatyti, ar toje konkrečioje situacijoje iš tiesų padaryta teisės taikymo klaidų. Tiesa, bet kokios klaidos nebus pagrindas priimti apeliacinį skundą – klaida turėtų būti akivaizdi (kad nagrinėti nereikėtų, matyt). O kas, jeigu klaida yra, asmenų teisės į teisingą teismą pažeistos, bet klaida „neakivaizdi“? Ar toks sprendimas liktų teisingumo įvykdymu? Taigi, klausimų daugiau nei atsakymų. O pagrindas greičiausiai beveik neįgyvendinamas, nes pirmosios instancijos (apygardos!) teisme dirbantys teisėjai tikrai gana profesionalūs ir, matyt, akivaizdžių teisės taikymo klaidų nelabai daro.

Grįžkime prie to, ko siekta. TM teigia, kad siūlomais pakeitimais siekiama greitesnio teismo proceso, nes aiškinamajame rašte nurodoma, jog administracinių teismų darbą apsunkina didelis bylų skaičius, kuriose keliamas žalos atlyginimo klausimas dėl netinkamų įkalinimo sąlygų.

Iniciatoriai baiminasi, kad dėl LVAT teisėjų krūvių išilgėjęs teismo procesas gali būti pagrindu konstatuoti EŽTK pažeidimus ir reikalauti žalos iš valstybės (greičiausiai turima omeny – dėl proceso trukmės). Pastebėta, kad gerai su darbu tvarkosi ikiteisminės institucijos, ir dėl to nuspręsta padidinti krūvį joms, o sumažinti jį LVAT. Na, šiek tiek ir VAAT, nes nebereikėtų analizuoti naujų įrodymų ir reikalavimų, galbūt daugiau pareiškėjų neprieštaraus rašytiniam nagrinėjimui. Susidaro įspūdis, kad nedegančios automobilio salono lemputės problemą siūloma spręsti išimant iš priekinių žibintų, ir važiuojam toliau. Vakare per rūką.

Kaip tai paveikia mokestinius ginčus? Stebint dabartines tenden-

cijas, akivaizdu, kad apribojus apeliaciją didžioji dauguma mokestinių bylų baigsis taip ir nesuformavus praktikos (pirmosios instancijos teismo sprendimu, kuris pagal ABTĮ tos praktikos neformuoja, ir kitose analogiškose bylose formaliai nebūtina ja vadovautis). MGK, nors ir turinti teismo bruožų ir profesionali, bet, deja, nei dabar, nei įdiegus tai, kas siūloma, visaverčiu teismu netaptų, nebūtų pajėgi užtikrinti visų proceso šalių teisių ir garantijų. Pagal tai, kaip procesą siūloma sudėlioti nuo 2021 m. (jeigu Seimas pritars), ji lieka puiki ikiteisminė specializuota institucija, kuri, kaip ir buvo siekta ją įkuriant, ir greitai, ir mažiau formaliai, ir profesionaliai nagrinėja specifinius vienos rūšies administracinius gin-

čius – mokestinius ginčus, išgrynina ir palengvina procesą (t. y. sumažina krūvį) teismams, jeigu jis toliau tęsiasi. Todėl kyla conceptualus klausimas – ar verta ją daryti panašią į teismą, o galbūt jos vieta ir funkcija yra tokia, kokios ir reikia?

Be to, jeigu jau mokesčių mokėtojas pasiryžęs savo teises ir poziciją ginti iki pabaigos, tai, apeliacijos ribojimo atveju, jis turės labai rimtą pagrindą savo ginčą perkelti Europos Žmogaus Teisių Teismui (EŽTT) vien dėl to, kad taip ir neturėjo teisės į teisingą bylos nagrinėjimą (EŽTK 6 str.).

Vietoj išvadų

Mokestinėse bylose (kaip ir mokesčiuose teisiniuose santykiuose) neabejotinai svarbus teisinis tikru-

mas ir aiškumas. Todėl vienoda ir nuosekli teismų praktika tokio pobūdžio bylose – vienas iš teisės normų turinio aiškinimo šaltinių, taip pat viena pačių ginčų prevencijos priemonių. Jos kokybės reikšmė, matyt, neginčytina. Atsižvelgiant į TM projektų aiškinamajame rašte išdėstytus administracinių teismų veikloje kylančius iššūkius ir į tai,

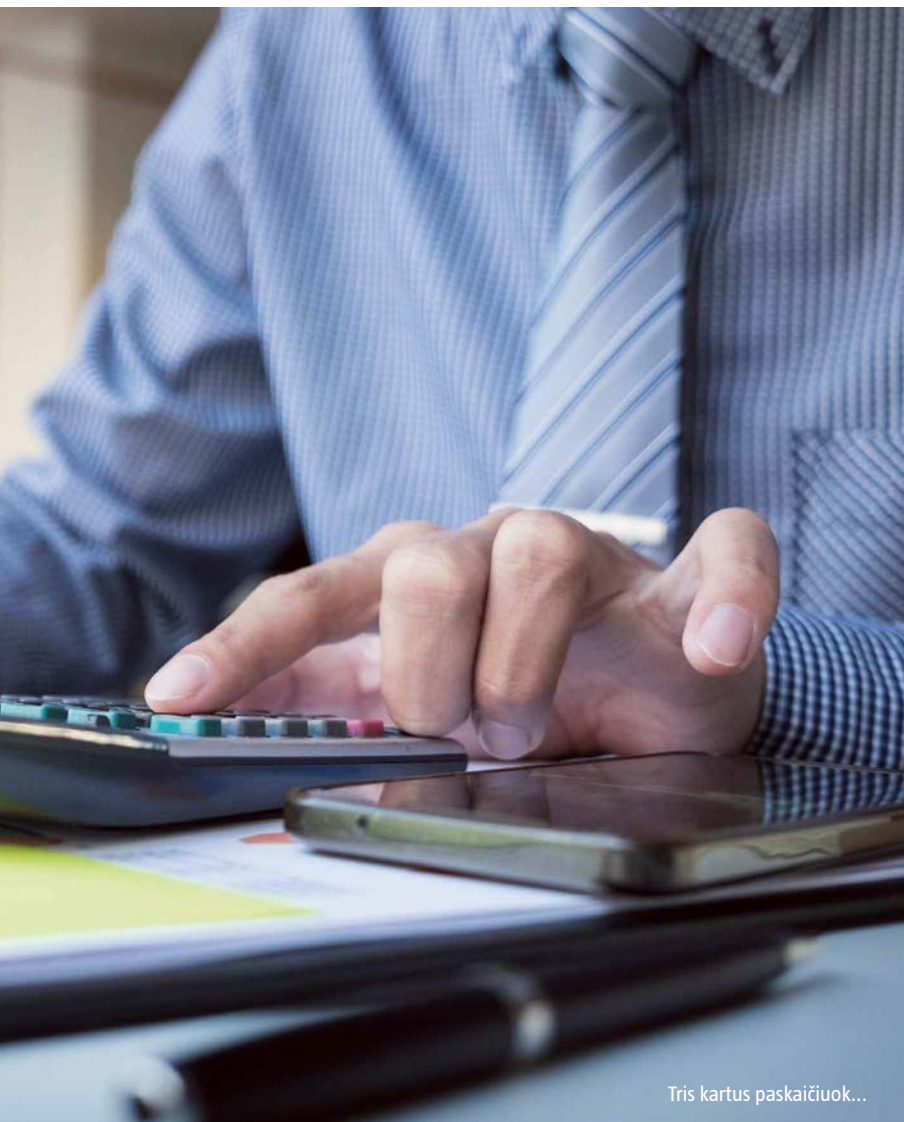

Stebint dabartines tendencijas, akivaizdu, kad apribojus apeliaciją didžioji dauguma mokestinių bylų baigsis taip ir nesuformavus praktikos.

kad ikiteisminiame etape panaikinus vieną instanciją (skundo nagrinėjimą centriniame mokesčių administratoriuje), mokestinių ginčų

rimo be rezultato. Išties, sudėtingais tarpdisciplininiais klausimais vien mokesčių teisės normų taikymas gali turėti gana keistų ir nenusipėjamų padarinių vykdant civilines sutartis, darbo teisiniams santykiams ar baudžiamajai atsakomybei atsirasti. Tai kodėl gi vėl neapsvarsčius galimybes bendrais pagrindais įtvirtinti kasaciją administracinėse bylose?

Suprantama, kad TM keliama sudėtinga užduotis sureguliuoti skundų srautą administraciniuose teismuose dėl vienos kategorijų bylų nepelnytai „nenukraudžiant“ kitų, kurios iš esmės smarkiai neapkrauna teismų darbu. Todėl tokia užduotis gali būti įgyvendinama konsultuojantis ne tik su teismais, bet ir su kitais visuomenės nariais, atliekant LVAT praktikos tyrimus įvairiais aspektais ir pasiūlant sprendimą, kuris spręs visas problemas, o ne tokį, kuris, spręsdamas vienas problemas, sukurs kitų. Labai nesinorėtų, kad Lietuva nuskambėtų kaip neužtikrinanti efektyvios teisės į teisingą teismą EŽTT sprendimuose. O bendra ir nuosekli mokestinių bylų praktika (kuriai galėtų užtikrinti kasacija) kaip tik ir galėtų nuimti krūvį nuo administracinių teismų mokestinėse bylose, nes sudėtingų probleminių situacijų aiškinimas ir normų joms taikymas būtų aiškesnis. Todėl, nors kasacijos įvedimas ir galėtų pareikalauti papildomų išteklių pradžioje, ilgainiui tokia investicija galėtų atsipirkti kelerioje. ■

Tris kartus paskaičiuok...

Freepik nuotr.

UAB akcijų perleidimo sandoriai – be notarų

Justina NEDZINSKAITĖ,
„Orion“ Finansų skyriaus vadovė

„Orion Securities“, teikdama akcininkų apskaitos paslaugas daugiau nei 200 uždaryjusių akcinių bendrovių (toliau – UAB) Lietuvoje, pastebi, kad teisiniai reikalavimai atliekant akcijų sandorius ne visuomet gerai žinomi įmonių vadovams.

Dažnas nežino, kad UAB akcijų paketo perleidimą galima įregistruoti ir nesikreipiant į notarą. Žinodamas alternatyvas, įmonės vadovas gali ne tik sutaupyti nemažai pinigų, bet ir paspartinti procesus.

Bendrovė sutartimi gali perduoti akcininkų asmeninių vertybinių popierių sąskaitų tvarkymą sąskaitų tvarkytojui. Sąskaitų tvarkytojas – juridinis asmuo, pagal LR finansinių priemonių rinkų įstatymą turintis teisę atidaryti ir tvarkyti finansinių priemonių savininkų asmenines sąskaitas („Orion Securities“, teikdama akcininkų apskaitos paslaugas, veikia kaip sąskaitų tvarkytojas). Sąskaitų tvarkytojo veiklą reguliuoja ir prižiūri Lietuvos bankas.

KAIP UAB AKCIJŲ SANDORIAI ĮREGISTRUOJAMI BE NOTARŲ?

Bendrovė pati negali registruoti stambių sandorių, kai parduodama 25 proc. ar daugiau UAB akcijų arba akcijų pardavimo kaina yra didesnė kaip 14 500 eurų. Tokie sandoriai registruojami pas notarą arba sąskaitų tvarkytoją.

Taigi, pagal Lietuvos įstatymus UAB sandorio notarinė forma nebūtina. Kas keičiasi įregistruojant sandorį, perdavus bendrovės akcininkų apskaitą oficialiam sąskaitų tvarkytojui, pavyzdžiui, finansų maklerio įmonei?

1. Sąskaitų tvarkytojas, kuriam bendrovė perduoda tvarkyti akcininkų apskaitą, kartu perima iš bendrovės ir akcijų perleidimo tvarkymo procesą. Nuosavybė į akcijas tokiu atveju keičiama sąskaitų tvarkytojo tvarkomose vertybinių popierių sąskaitose.

2. Sąskaitų tvarkytojas atlieka notaro funkciją tikrinti asmens tapatybės duomenų tikrumą ir akcijų perleidimo sąlygų

atitiktį privalomiems įstatymų reikalavimams. Tai ypač patogu užsienio bendrovėms, nes sąskaitų tvarkytojas bendrauja, priima ir ruošia dokumentus anglų kalba.

3. Sąskaitų tvarkytojas, įtraukęs į apskaitą UAB sandorį, pateikia akcininkams išrašus iš asmeninių vertybinių popierių sąskaitų (pirminius nuosavybės teises į akcijas įrodymus), bendrovei – aktualų akcininkų sąrašą. Prievolė apie akcininkų pasikeitimą pranešti Registrų centrui išlieka bendrovei, nes sąskaitų tvarkytojas šia informacija nesidalija su trečiaisiais asmenimis.

AR SKIRIASI SĄSKAITŲ TVARKYTOJO IR NOTARO UAB AKCIJŲ SANDORIO REGISTRAVIMO ĮKAINIAI?

Dažnu atveju sąskaitų tvarkytojo sandorio registravimo mokestis yra fiksuotas, o notaro – procentinis, todėl didėja proporcingai sandorio sumai. Akcininkų apskaitos perdavimas sąskaitų tvarkytojui naudingas tada, kai registruojamas didelės vertės ir apimties sandoris, taip pat įmonių grupei, dažnai atliekančiai įvairius sandorius.

UAB akcininkų apskaitos perdavimo sąskaitų tvarkytojui pranašumai

- Bendrovės akcininkų nuosavybės tvarkymas perduodamas profesionalams.
- Sąskaitų tvarkytojas konsultuoja bendrovę dėl visų sandorių ir vertybinių popierių įvykių.
- Sąskaitų tvarkytojas priima dokumentus anglų kalba, nereikia notariškai tvirtinto vertimo.
- Pagal pageidavimą akcijų pirkėjai ir pardavėjai gali sandorio užbaigimą įvykdyti pas sąskaitų tvarkytoją.
- Sąskaitų tvarkytojas tikrina sandorio dokumentus ir nurodo, kas taisytina.
- Sąskaitų tvarkytojas į apskaitą įtraukia ne tik akcijų paketo pirkimo–pardavimo, bet ir įvairius kitus sandorius (dovanojimo, paveldėjimo, opcionų, mainų) bei vertybinių popierių įvykius (bendrovės pavadinimo, akcijų nominaliosios vertės keitimas, akcijų skaičiaus mažinimas arba didinimas, įstatinio kapitalo keitimas, naujos emisijos akcijų užskaitymas esamiems ar naujiems akcininkams).
- Galimas UAB akcijų emisijos įregistravimas „Nasdaq CSD“ suteikiant tarptautinį ISIN kodą.

Daugiau informacijos – orion.lt

su Rimvydu
Paleckiu

Kiekvieną darbo dieną

16.30

19.30

23.00

KONKURENCIJA

Ką gina konkurencijos prievaizdai?

Ar įmonės visuomet turi realią teisę reikalauti Konkurencijos tarybos tyrimo?

Prof. habil. dr. Vilenas VADAPALAS

Advokatų profesinės bendrijos EUROLEX advokatas,
buvęs ES Bendrojo Teismo teisėjas

Pagal Konkurencijos įstatymą įmonė turi teisę reikalauti Konkurencijos tarybos tyrimo, kai pagrįstai įtaria, kad jos interesai yra pažeisti dėl kartelių, piktnaudžiavimo dominuojančia padėtimi ir kitų nesažiningos konkurencijos veiksmų. Ar ši teisė, reikalauti tyrimo šiandien, yra reali ir veiksminga, kai Konkurencijos įstatymas numato net 8 pagrindus Konkurencijos tarybai atsisakyti pradėti tyrimą ar jau vykdomą tyrimą nutraukti?

Septyni pagrindai apibrėžti pačiame įstatyme: kai pažeidimas yra mažareikšmis ir nedarantis esminės žalos arba jį tirti nepriklauso Konkurencijos tarybos kompetencijai, ar dėl jo jau priimtas sprendimas, arba suėjo senatis, pareiškėjas laiku nepateikė reikalingų duomenų ir kt. Be to, Konkurencijos taryba gali nutraukti tyrimą, įpareigojusi pažeidėjus nutraukti konkurenciją ribojančius veiksmus ir taip pašalinti konkurencijos trukdžius.

Atrodytų, kad to pakanka Konkurencijos tarybai, kurios tyrimai dažnai yra sudėtingi ir reikalauja daug imlaus darbo, apsaugoti nuo nereikšmingų ar nesažiningų konkurentų nepagrįstų skundų tyrimų. Tačiau Konkurencijos taryba tyrimą dar gali atsisakyti pradėti, o pradėtą – nutraukti, kai įmonės pareiškimo tyrimas neatitinka Konkurencijos tarybos veiklos prioritetų. Problema yra tai, kad Konkurencijos įstatymas leidžia pačiai Konkurencijos tarybai nustatyti, skelbti ir taikyti savo veiklos prioritetus.

Svarbu pažeidimo mastas

ES Bendrojo Teismo, kuris sprendžia bylas dėl Europos Komisijos (EK) sprendimų dėl konkurencijos teisės pažeidimų ES vidaus rinkoje, praktikoje tokie konkurencijos bylų tyrimo prioritetai nežinomi. EK tik ribotais atvejais gali atsisakyti nagrinėti skundą. Visų pirma reikalaujama, kad įmonė aiškiai nurodytų aplinkybes, liudijančias, kad ją tiesiogiai palietė įtariamas kartelis, piktnaudžiavimas dominuojančia padėtimi, kitų įmonių koncentraci-

ja ar valstybės pagalba, iškreipianti konkurenciją. Esminė sąlyga EK pradėti tyrimą – turi būti nustatytas vadinamasis pakankamas ES interesas bylai kelti EK. EK taip pat gali atsisakyti nagrinėti skundą tuo pagrindu, kad valstybės narės konkurencijos institucija jau nagrinėja ar nagrinėjo šią bylą.

Per mano kaip ES Bendrojo Teismo teisėjo praktikos metus teko nagrinėti bylas, kuriose įmonės skųsdavo EK sprendimus atsisakyti nagrinėti ar nagrinėti iš esmės jų skundus. Pažeidimo mastas paprastai leisdavo spręsti, ar byloje yra šis požymis, neleidžiantis EK atsisakyti tirti bylą. Apskritai nebuvo neaiškumų, kada EK galėjo atsisakyti pradėti tirti skundą. O dėl „prioriteto“ sąvokos – tai yra pirmenybės kam nors suteikimas laiko atžvilgiu.

ES Bendrajame Teisme taip pat teko spręsti, ar EK galėjo atiduoti prioritetą kurių nors bylų tyrimams, nes dėl to procedūra kitose bylose pernelyg užtrukdavo. Per tą laiką EK praktikoje taikomų būdų dydžiai galėjo smarkiai išaugti. Atsakymas paprastas – EK laisva spręsti, kuriai bylai nagrinėti teikti pirmenybę, tačiau tai nepateisina pernelyg ilgos tyrimo procedūros. Pavyzdys – Nyderlandų alaus gamintojų, alaus kainas derinusių ar sutartinai didinusių, taip pat besidalijusių klientais, kartelis. Šio kartelio bylose Teismas nustatė, kad nuo EK atliktų patikrinimų šiose įmonėse iki kaltinimų joms pareiškimo dienos praėjo 65 mėnesiai. Vien tik dėl to Teismas nusprendė sumažinti EK paskirtas baudas. EK taip pat gali nutarti skirti pirmenybę tam, kad būtų užtikrinta sąžininga konkurencija konkrečiame ekonomikos sektoriuje. Pavyzdžiui, EK 2009–2017 m. skyrė ypatingą dėmesį kontrolei farmacijos pramonėje ir prekyboje.

Lietuvos atveju nustatomi prioritetai yra visiškai kitos kategorijos. Konkurencijos taryba dar 2012 m. patvirtino Veiklos prioriteto įgyvendinimo principų aprašą, kuriame įtvirtino tris pagrindinius

principus, kuriais ji turi vadovautis sprendama, ar gali atsisakyti nagrinėti įmonės pateiktą skundą.

Tačiau lieka neaišku, ar įmonės reikalavimas atlikti tyrimą atitiks kurį nors iš šių trijų Konkurencijos tarybos aprašytų principų: 1) ar tyrimas turės „įtaką veiksmingai konkurencijai ir vartotojų gerovei“, 2) tyrimo „strateginei reikšmei“ ir 3) Konkurencijos tarybos „racionaliam išteklių naudojimui“.

Tiesa, aprašas pateikia vienuolika situacijų, kurios „paprastai“ turi patekti į Konkurencijos tarybos veiklos prioritetus. Tačiau ar įmonė gali būti tikra, kad pažeidimas, kurį ji reikalauja tirti, „paprastai“ yra toks, kai „tiesiogiai apribojamos ūkio subjektų galimybės veikti atitinkamoje rinkoje ją uždarančiomis, stumiant iš jos ar ją pasidalinančiomis“, ar įmonės reikalaujamas tyrimas atitiks „konkreto tyrimo tikslus

bei tikimybę juos pasiekti“, „tyrimui atlikti reikalingą laiką, taip pat būtinus bei turimus žmogiškuosius ir finansinius išteklius“, „ar dėl tyrimui atlikti reikalingų Konkurencijos tarybos išteklių dydžio nebus pakenkta kitiems tyrimams ir Konkurencijos tarybos strateginiuose planuose numatytiems uždaviniais vykdyti ir t. t.“?

„Greitasis kurjeris“ prieš Lietuvos pašta

Teismų praktika dėl prioritetų aprašo taikymo šios teisinės miglos nepaprastai. Pavyzdžiui, Konkurencijos taryba atsisakė pradėti tyrimą pagal UAB „Greitasis kurjeris“ reikalavimą nustatyti, kad Lietuvos paštas piktnaudžiauja dominuojančia padėtimi ribodamas „Greitojo kurjerio“ prieigą prie Lietuvos pašto valdomo esminio išteklio – Pasaulinės pašto sąjungos pasaulinio ▶

Ar verta bylinėtis dėl patirtos žalos atlyginimo, kai teismo sprendimas palieka galioti Konkurencijos tarybos nutarimą, jog nesąžiningos konkurencijos veiksmai neverti jos tyrimo?

Atrodo, garbinga konkurencija.

► pašto tinklo. Taryba nutarė, kad tyrimas neturėtų strateginės reikšmės ir prieštarautų racionalaus išteklių naudojimo principui, nes pareiškėja taip pat kreipėsi į kitą instituciją – Ginčų tarp pašto paslaugos teikėjų nagrinėjimo komisiją.

„Greitasis kurjeris“, apskundęs Konkurencijos tarybos nutarimą Vilniaus apygardos administraciniam teismui, nurodė, kad ši komisija nevertins, ar buvo pažeistas Konkurencijos įstatymas, ir jame numatytos sankcijos neskirs. Komisijos sprendimas bus privalomas tik ginčo šalims ir neišspręs susidariusios situacijos visame pašto sektoriuje. Nors Ginčų komisija vėliau įpareigojo Lietuvos paštą sudaryti reikalaujamą sutartį, joje Lietuvos paštas siūlė numatyti baudą, jei „Greitasis kurjeris“ perkamas paslaugas iš Lietuvos pašto parduotų už mažesnę kainą nei nustatyta Lietuvos pašto. Tai leistų įtarti, kad Lietuvos paštas sudaro susitarimus, kuriuose fiksuoja kainas, ribojančias konkurenciją rinkoje.

Teismas atmetė „Greitojo kurjerio“ skundą ir nurodė, jog Konkurencijos taryba pagrįstai nusprendė, kad pareiškėjo keliami reikalavimai gali būti patenkinti Ginčų komisijoje. Teismas nurodė, kad Konkurencijos tarybai gali pakakti įvertinti tyrimą pagal vieną iš principų, kad galėtų priimti sprendimą dėl tyrimo atlikimo tikslingumo ar apimtį. Šiuo atveju Konkurencijos taryba tyrimą atlikti atsisakė vadovaudamasi strateginės reikšmės principu.

Taigi, šioje byloje prieigos prie tinklų ribojimo tyrimas neturėjo strateginės reikšmės, nes įmonės pagrindinius individualius reikalavimus galėjo patenkinti kita institucija. Todėl galimas bendras poveikis konkurencijai nenagrinėtas.

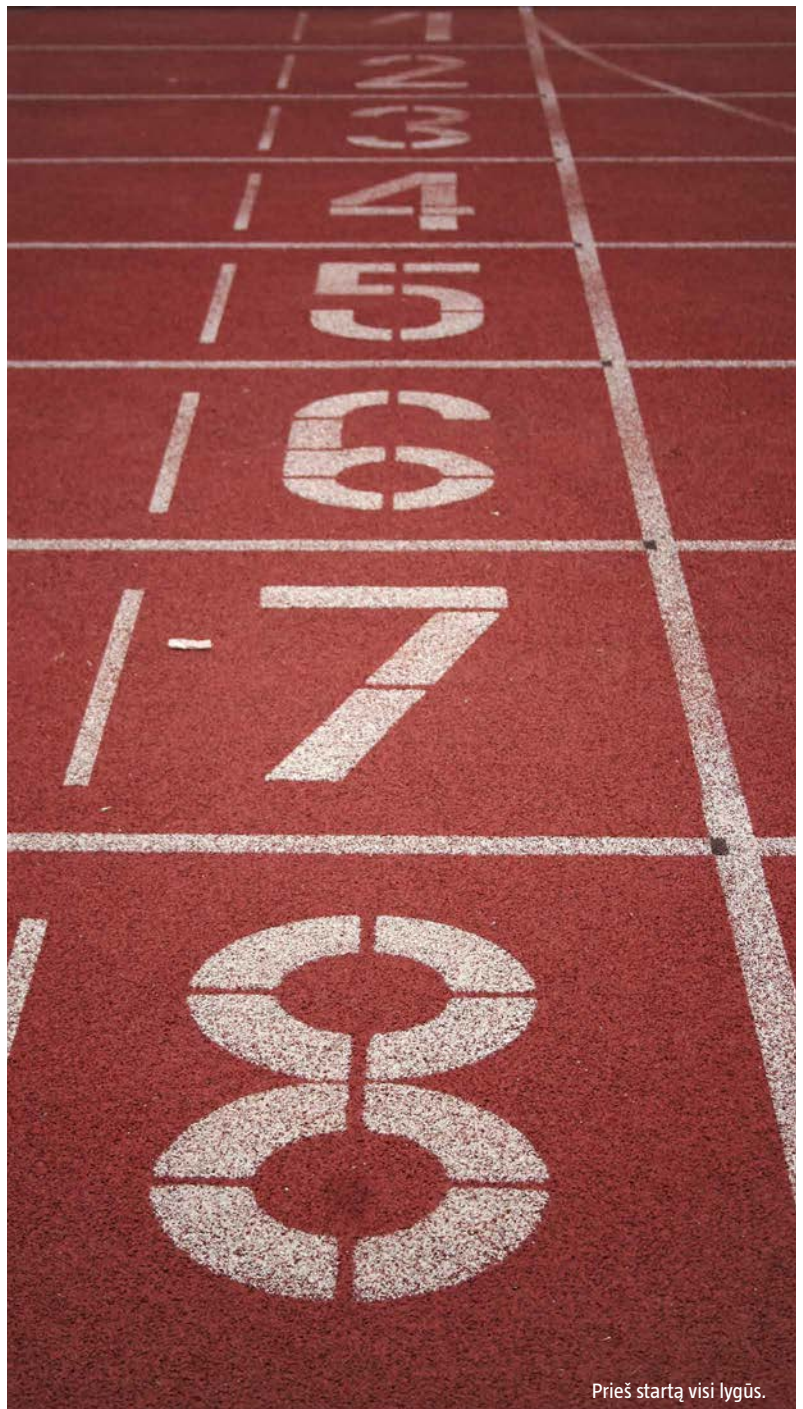
Kitoje analogiškoje byloje atsitiko priešingai – atsisakymas suteikti konkrečiai įmonei prieigą prie tinklų buvo nepakankamas tyrimui pradėti, nes ši įmonė yra vienintelis rinkoje privatus paslaugų teikėjas.

Konkrečios taryba nutarė nepradėti tyrimo dėl Šakių rajono

savivaldybės atsisakymo sudaryti galimybę nuotekas iš centralizuoto nuotekų nuvedimo tinklo nuvesti iki pareiškėjo įmonės „A. R. valymo įrenginiai“ valymo įrenginių. Todėl įmonė nebegalėjo teikti nuotekų tvarkymo paslaugų savivaldybės teritorijoje. Taryba, atsisakiusi tai tirti, nurodė, kad nuotekų valymo paslaugas, kai nuotekos surenkamos centralizuotais nuotekų surinkimo tinklais, gali teikti tik viešieji

subjektai (tai bendra taisyklė), o privačių ūkio subjektų veikimas šiame sektoriuje yra išimtis.

Vis dėlto Vilniaus apygardos administracinis teismas Konkurencijos tarybos nutarimą atsisakyti pradėti tyrimą panaikino ir įpareigojo ją ištirti, ar savivaldybės sprendimas suteikia privilegijas, ar diskriminuoja atskirus ūkio subjektus. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šį sprendimą pa-

Prieš startą visi lygūs.

naikino ir nurodė, kad „siekiama tyrimu iš esmės būtų sprendžiamas subjektyvaus pobūdžio ginčas tarp pareiškėjo ir savivaldybės dėl galimybės veikti nagrinėjamame nuotekų tvarkymo sektoriuje, juo nebūtų atverta konkurencija šių paslaugų teikimo sferoje, šio tyrimo išvadomis negalėtų pasinaudoti kiti ūkio subjektai, taip pat pagrįstai nusprendė, kad galimas tyrimas neatitiktų Konkurencijos tarybos veiklos prioriteto – reikšmingai prisidėti prie veiksmingos konkurencijos apsaugos ir taip užtikrinti kuo didesnę vartotojų gerovę, o galimam tyrimui reikalingi ištekliai būtų neproporcingi tikėtiniems tyrimo rezultatams“.

Kiek trunka penki mėnesiai?

Lietuvos teismų praktikoje kartais nurodoma, jog Konkurencijos tarybos patvirtintas aprašas nustato, kad nutarimas nepradėti tyrimo ar jį nutraukti nereikia, jog Konkurencijos įstatymas nebuvo pažeistas ir kad toks nutarimas neužkerta kelio pareiškėjui kreiptis į teismą. Tačiau ar verta bylinėtis dėl patirtos žalos atlyginimo, kai teismo sprendimas palieka galioti Konkurencijos tarybos nutarimą, jog nukentėjusios įmonės įtariamas kartelis ar kitokie nesąžiningos konkurencijos veiksmai neverti jos tyrimo? Kaip pati įmonė surinks pažeidimą ir žalą patvirtinančius įrodymus, jeigu nebuvo atliktas joks oficialus tyrimas?

Bet kuriuo atveju negali būti jokių prioritetų, leidžiančių atsisakyti tirti įmonių susijungimą (koncentraciją), galintį iškreipti konkurenciją. Jeigu, kaip numato įstatymas, koncentracijoje dalyvaujančių ūkio subjektų bendrosios pajamos ir jų bendrųjų pajamų suma yra didesnė nei 20 mln. eurų ir bent dviejų iš jų bendrosios pajamos Lietuvoje paskutiniaisiais metais yra didesnės negu 2 mln. eurų, tokia koncentracija gali iškreipti konkurenciją visoje Lietuvos rinkoje ir apie ją visada būtina pranešti Konkurencijos tarybai ir gauti jos leidimą koncentracijai vykdyti.

Konkurencijos taryba turi baigti tyrimą ne vėliau kaip per penkis mėnesius nuo jo pradžios, tačiau tyrimo terminą gali pratęsti dar trims mėnesiams. Pratęsimų skaičius neribojamas. Atrodytų, kad penkių mėnesių pakanka tyrimo prioritetui nustatyti. Tačiau, pavyzdžiui, Konkurencijos taryba 2014 m. nesant tyrimo prioriteto nutraukė 2009 m. pradėtą tyrimą dėl „Viasat World Limited“ ir „Viasat AS“ veiksmų.

Jei kartelis ar piktnaudžiavimas dominavimu yra tokio masto, kad galėtų pateisinti skundą EK, toks skundas galėtų būti veiksmingas nukentėjusios įmonės teisėms apginti.

Konkurencijos taryba tyrė, ar nebuvo piktnaudžiaujama dominuojančia padėtimi, dėl ko taip pat galėjo būti paveikta ES valstybių narių tarpusavio prekyba. 2016 m. nutrauktas tyrimas dėl akcinės bendrovės „Akmenės cementas“ ir „HeidelbergCement Northern Europe AB“ veiksmų, įtariant, kad vykdyta įmonių koncentracija, apie kurią nebuvo pranešta Konkurencijos tarybai, ir sudarytas kartelis, taip pat galintis paveikti ES valstybių narių tarpusavio prekybą. Nuo tyrimo pradžios iki jo nutraukimo praėjo daugiau nei 25 mėnesiai.

Pamoka „Lietuvos geležinkeliams“

Konkurencijos tarybos nustatyti savo veiklos prioritetai bandomi pateisinti Direktyva (ES) 2019/1, kuria siekiama įgalinti veiksmingai veikti valstybių narių konkurencijos institucijas užtikrinant ES vidaus rinkos veikimą. Beje, šią direktyvą reikės perkelti į Lietuvos teisę iki 2021 m. vasario 4 d. Pagal ją nacionalinės konkurencijos priežiūros institucijos gali nustatyti prioritetines užduotis tirti kartelius ir piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi, jei šie pažeidimai gali paveikti ES valstybių narių tarpusavio prekybą. Tokius pažeidimus tiesiogiai draudžia Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (SESV) 101 ir 102 straipsniai. Todėl, reikalui esant, jos galėtų atimesti tam tik-

rus mažiau reikšmingus skundus, jei to reikėtų šioms svarbiausioms užduotims vykdyti.

Akivaizdu, kad ES valstybių narių konkurencijos institucijų prioritetai, kurie bus leidžiami pagal šią direktyvą, turi kitą paskirtį ir turinį, negu yra nustatyti Lietuvoje. Kaip matėme, dėl savo prioriteto nebuvimo Konkurencijos taryba netgi nutraukdavo tyrimą dėl įtariamų pažeidimų, galinčių paveikti

konkurenciją ne tik Lietuvoje, bet ir ES vidaus rinkoje. Priešingai, pagal šią direktyvą ES valstybės narės „bent užtikrina, kad nacionalinės konkurencijos institucijos turėtų pakankamą skaičių kvalifikuotų darbuotojų ir pakankamai finansinių, techninių ir technologinių išteklių, kurie yra būtini, kad jos galėtų veiksmingai atlikti savo pareigas ir veiksmingai vykdyti savo įgaliojimus, susijusius su SESV 101 ir 102 straipsnių taikymu“.

Netikrumas, su kuriuo nukentėjusios įmonės susiduria, svarstydamos, ar reikalauti Konkurencijos tarybos tyrimo, neretai kelia joms abejonių, ar tai verta daryti. Tačiau jei kartelis ar piktnaudžiavimas dominavimu yra tokio masto, kad galėtų pateisinti skundą EK, toks skundas galėtų būti veiksmingas nukentėjusios įmonės teisėms apginti.

Gali būti, kad todėl AB „Orlen Lietuva“ tiesiogiai kreipėsi į EK dėl to, kad AB „Lietuvos geležinkeliai“ išardė viešosios geležinkelių infrastruktūros ruožą, jungiantį Lietuvą ir Latviją, tad įmonei „Orlen“ teko krovinius į Latviją vežti gerokai ilgesniu maršrutu. 2017 m. EK kvalifikavo šiuos veiksmus kaip piktnaudžiavimą dominuojančia padėtimi, galintį paveikti prekybą tarp ES valstybių narių, paskyrė „Lietuvos geležinkeliams“ 27,873 mln. eurų baudą ir įpareigojo šį ruožą atstatyti. ■

Vienoje valtyje

Įsteigėte kelias UAB ir manote, kad konkurencijos teisė jums netaikoma? Atskyrėte veiklą nuo turto ir manote, kad jūsų turtas apsaugotas? Įsteigėte kelias įmones, tačiau paskyrėte tuos pačius vadovus? Šio straipsnio įžvalgos kaip tik jums.

**Henrikas
CELENCEVIČIUS**

**dr. Zigmas
GARALEVIČIUS**

**dr. Raimundas
MOISEJEVAS**

Lietuvos advokatūros Konkurencijos teisės komiteto nariai

Steigiamam juridiniam asmeniui paprastai pasirenkama ribota atsakomybė. Tačiau praktikoje verslo savininkai gali susidurti su atvejais, kai jų atskiriems ribotos atsakomybės juridiniams asmenims priskiriami kitų įmonių veiksmai ir taikomos pasekmės (pavyzdžiui, baudos).

Konkurencijos teisės taisyklės skatina atskirus ūkio subjektus savarankiškai konkuruoti rinkoje ir nustato ūkio subjektų tarpusavio bendradarbiavimo apribojimus. Konkurencijos teisėje „ūkio subjekto“ sąvoka suprantama kaip reiškian-

ti ekonominį vienetą, net jei teisiškai požiūriu šį ekonominį vienetą sudaro keletas fizinių ar juridinių asmenų.

Dažnai manoma, kad įmonių grupei priklausančios įmonės (ūkio subjektai) yra atskiros (atskiri ūkio subjektai). Tačiau esant tam tikroms aplinkybėms pagal Konkurencijos įstatymą įmonių grupė gali būti laikoma vienu ekonominiu vienetu. Kuriais atvejais? Tada, kai viena įmonė *de jure* ar *de facto* daro lemiamą įtaką kitos bendrovės komercinei politikai, siekia bendro tikslo, nekonkuruoja. Arba kitaip tariant,

jei įmonė neturi teisinio, organizacinio ir ekonominio savarankiškumo savo veikloje.

Konkurencijos taryba vertina įmonių priklausomybę ir galimybes rinkoje veikti savarankiškai. Šis vertinimas atliekamas kiekvienu atveju atskirai, atsižvelgiant į visas ekonomines bei teises įmonių ekonominio veikimo sąlygas, *in concreto* (lot. konkrečiai, apčiuopiamai). Žaidimo taisyklių rinkoje nustatymas (poveikis įmonės kainų politikai, gamybos veiklai, pardavimo tikslams, pinigų srautams, atsargų ir rinkodaros aspektams ir t. t.)

reiškė lemiamą kontroliuojančio asmens įtaką kitai įmonei priimant sprendimus, atitinkamai ir bendrų veiksmų ir pasekmių taikymą visai įmonių grupei. Taigi, vienos grupės įmonės, savarankiškai nenustatančios savo elgesio rinkoje, galėjo būti pripažintos vienu ekonominiu vienetu. Toks vertinimo modelis apibūdintas „vieningo ekonominio vieneto“ (VEV) doktrina.

Konkurencijos priežiūros institucijų praktikoje buvo priimta, kad patronuojančiosios įmonės ir pavaldžiosios įmonės susitarimai (arba suderinti veiksmai, kai pastaroji įmonė negali pasirinkti) pagal konkurencijos taisykles buvo vertinami kaip draudžiamų susitarimų išimtis. Patronuojančiosios ir pavaldžiosios įmonės sudarytas susitarimas paprastai reiškia vidaus užduočių paskirstymą, o ne konkurencijos priežiūros institucijų persekiojamą nepriklausomų konkuruojančių įmonių susitarimą.

Ką reiškia teisinis bei ekonominis savarankiškumas? Kadangi „ekonominis savarankiškumas“ yra labai plati sąvoka, VEV konstatuoti gali būti reikšmingi elementai, pavyzdžiui, ar patronuojančioji įmonė gali turėti lemiamą įtaką pavaldžiosios įmonės sprendimams, taip pat tai, kad ji šią savo galią realiai naudoja pastarosios įmonės atžvilgiu (organizaciniu požiūriu, teisiškai, ekonomiškai – susiejimas kapitalu, o galbūt yra paskirtas tas pats asmuo vadovauti abiejose įmonėse, ar yra privalomi nurodymai, kuriuos kontroliuojanti įmonė duoda kitai, ir t. t.).

Ne tik ES, bet ir JAV teismų praktikoje pripažinta, kad vidinis „susitarimas“, sudarytas įmonių grupėje, siekiant įgyvendinti vienos įmonės politiką, nesukelia antimonopolinių pavojų, priešingai nei antikonkurencinį susitarimą sudarant nesusijusiems, t. y. savarankiškiems ekonominiu požiūriu, subjektams, kai laikoma, kad rinkta netenka savarankiškų sprendimų priėmimo centrų (pavyzdžiui, JAV aukščiausiojo teismo byla *Cooperweld Corp. v. Independence Tube Corp.*).

Kas komanduoja,
tas ir atsakingiausias.

Vienos grupės įmonės, savarankiškai nenustatančios savo elgesio rinkoje, galėjo būti pripažintos vienu ekonominiu vienetu.

Konkurencijos teisėje tebediskutuojama dėl VEV apibrėžimo ribų ir taikymo. Ar teko girdėti iš verslo kolegų ar advokato, kad VEV pasitelkta ir vertinant konkurencijos teisės draudžiamus veiksmus ar pažeidimus?

Žaidimo taisyklės keičiasi

Iki 2019 m. mūsų šalies praktikoje buvo žinomi du trys tokie atvejai. Visais kitais dešimtėmis skaičiuojamais atvejais buvo nusistovėjusi tvarka, kad neigiamos pasekmės (atsakomybė, baudos) taikomos konkrečiai tyrime dalyvavusiai įmonei.

Tačiau nuo 2019 m. Konkurencijos taryba reikšmingu mastu pakeitė atsakomybės taikymo praktiką: dėl vienos įmonės veiksmų (inkriminuojamų pažeidimų) taikydama neigiamas pasekmes ir kitoms įmonėms, kurios su ta įmone sudarė VEV. Pabrėžtina, kad VEV taikymo susijusių įmonių atsakomybei efektas yra matematiškai ženklus. Kaip ir apskaičiuojant mokesčius, apskaičiavimo bazės padidinimas tiesiogiai proporcingas padidėjusiai taikomų piniginių sankcijų sumai. Nesinorėtų pabrėžti skaičių argumento, tačiau, viena vertus, verslo

kalboje skaičiais apibūdinami bene visi pagrindiniai sėkmingos veiklos rodikliai, kita vertus,ėjimas VEV užtikrina, kad bauda už konkurencijos teisės pažeidimą bus paskirta mokiai įmonei...

Reikia akcentuoti, kad konceptualiai VEV taikymą įmonių atsakomybės kontekste toliau plėtos Konkurencijos tarybos bei teismų praktika. Nežinoma galutinė teismų nuomonė šiuo klausimu, nes konkrečios bylos dar vyksta. Visgi šiuo laikotarpiu Lietuvos advokatūros Konkurencijos teisės komiteto nariai objektyviai diskutuoja tokių teisinės praktikos pasikeitimų „už“ ir „prieš“ argumentus. Viena, dabar jau aišku, kad verslas turėtų žinoti, jog nebepadės įprasti verslo modeliai, skirti turto apsaugai nuo kreditorių. Nepadės tiek dėl ypatingo kreditoriaus statuso, tiek ir dėl konkurencijos „žaidimo“ specifikos, kuri pagrįsta platesniu, t. y. ne tik teisiniu, bet ir ekonominiu, organizacinių santykių vertinimu. Tačiau 2019 m. Konkurencijos teisės taikymo praktikos pasikeitimai jau dabar aiškiai sako, kad Lietuvos verslas negali būti tikras, kiek figūrų praras konkurencinio žaidimo lentoje poėjimo VEV. ■

TEISĖKŪROS AUDITAS

A. Dulkys: „Viskam reikalingas saikas, matas ir protingumo principas“

Lietuvos teisėkūra pasižymi intensyvumu, bet ne efektyvumu, įsitikinęs buvęs valstybės kontrolierius **dr. Arūnas Dulkys**. IQ apžvalgininkei **Kotrynei Tamkutei** jis sakė, jog visiems reikėtų suvokti, kad teisės aktai – tai ne šiaip tekstai, o krašto turtas, turintis nešti naudą.

■ **Teisės aktus, sprendimus dėl valstybės ateities Seimo nariai dažnai linkę priimti skubos ir ypatingos skubos tvarka net nesant karantinui. Ar būtų galima tokią praktiką vertinti kaip ydingą?**

– Teisės aktų gausa ir įstatymų priėmimas, svarstant skubos, o dažnai ir ypatingos skubos tvarka, tikrai nesudaro tinkamų sąlygų išsamiai įvertinti Seimui pateiktus įstatymų projektus. Įstatymai kaip vaikai, negalima tik rodyti iniciatyvos ir mėgautis jų kūrimu – būtina teisės aktų stebėseną, teisinio reguliavimo stebėseną. Kaip ir atsakingi tėvai vaikų nepaleidžia vienių.

2018 m. suskaičiavome, jog per vienus veiklos metus Seimui pateikiama apie 700 įstatymų projektų, o tai yra 2–4 kartus daugiau, nei pateikiama kaimynių parlamentams. Pavyzdžiui, Estijos parlamentui per vienus metus pateikiama vidutiniškai 200 įstatymų projektų, Latvijos – 417. Galime sutikti su tuo, kad valstybės mažesnės, bet imkime 10 kartų didesnę kaimynę Lenkiją – ten 338.

Lietuvos teisėkūra pasižymi intensyvumu, bet ne efektyvumu. Tikriausiai ne veltui XVIII a. filosofas ir švietėjas Voltaire'as teigė, kad įstatymų gausa kaip ir gydytojų gausa yra ligos ir neįgalumo požymis. Tik įsivaizduokite – aukš-

čiausiosios audito institucijos (AAI) auditas parodė, kad Lietuvoje net apie pusę visų 2008–2016 m. priimtų įstatymų sudarė įstatymai, svarstyti skubos ar ypatingos skubos tvarka. Liūdna, bet tuo Lietuva išsiskiria iš kitų Europos valstybių. Pavyzdžiui, šalyse, į kurias mums orientuotis kreipia valstybės pažangos strategija „Lietuva 2030“, t. y. Suomijoje, Švedijoje, taip pat Jungtinėje Karalystėje, Lenkijoje, taikant šią tvarką priimama ne daugiau kaip 5 proc. įstatymų. Kaimynėje Estijoje – apie 10 proc., o štai Lietuvoje – net apie 50 proc. įstatymų.

Atkreipčiau dėmesį ir į tai, kad dar 2014 m. Valstybių prieš korupciją grupei (GRECO) atliekant vertinimą pastebėta, jog Lietuvoje pernelyg dažnas skubos procedūrų taikymas priimant teisės aktus gali pakenkti įvairių teisės aktų priėmimo proceso etapų viešumui ir sumažinti viso proceso skaidrumą. Esame išradingi ir savo argumentais. Mėgstame prisidengti „aukštesniais autoritetais“. Kaip antai Vyriausybės siūlymai svarstyti įstatymų projektus skubos ir ypatingos skubos tvarka net 67 proc. atvejų buvo motyvuojami Lietuvos vėlavimu perkelti ES teisę į nacionalinę teisę, kitaip tariant – gal ir nieko tokio, juk „Briuselis liepia...“. Galime kukliai pasidžiaugti, nes po AAI audito teiktos rekomendacijos, kad įstatymams parengti ir jiems išleisti būtų skiriama pakankamai laiko, o skubos ir ypatingos skubos tvarka taikoma tik išimtiniais atvejais, kai to reikalauja nenumatytos ypatingos socialinės, ekonominės ar politinės šalies gyvenimo aplinkybės, ir Seimo statute nustatyti aiškius bei konkrečius kriterijus, pagal kuriuos būtų galima siūlyti Seimui įstatymų projektus svarstyti taikant skubos ar ypatingos skubos tvarką, buvo įgyvendinta, ir 2019 m. lapkritį Statutas tokiais kriterijais buvo papildytas.

Dabar Seimo statute numatyta, kad įstatymų projektų svarstymo skubos tvarka procedūra gali būti taikoma tik ypatingais atvejais, kai dėl susidariusių politinių, socialinių, ekonominių ar kitų aplinkybių būtina skubiai nustatyti naują ar pakeisti galiojantį teisinį reglamentavimą, siekiant užtikrinti svarbius visuomenės ir valstybės interesus, apsaugoti kitas konstitucines vertybes. O ypatingos skubos tvarka – tik tais atvejais, kai būtina nedelsiant užtikrinti gyvybiškai svarbius visuomenės ir valstybės interesus.

narius taip pat skatiname skubėti, skaičiuodami, kiek kartų kuris politikas įsijungė mikrofoną, tačiau iš akiračio paleidžiamie svarbesnius teisėkūros kokybės dalykus.

■ Teisės aktus, įstatymus svarbu ne tik tinkamai paruošti, bet ir sekti, kaip jie įgyvendinami, užtikrinti realų jų poveikio vertinimą. Ar Lietuvoje tam skiriama pakankamai dėmesio? Ką reikėtų daryti, kad teisės aktai būtų efektyviai peržiūrimi, vertinami ir, esant poreikiui, keičiami?

– Atsakingos ir kokybiškos teisėkūros nebus tol, kol nebus vykdomas sistemingas poveikio vertinimas, kai aiškiai apibrėžiamos problemos, nustatomi tikslai, taip pat galimos problemų sprendimo ir tikslų pasiekimo alternatyvos ir įvertinamas jų poveikis.

Johnas Locke'as, XVII a. politinis veikėjas ir filosofas, politikus kvietė: leiskite mažai įstatymų, tačiau sekite, kad jų būtų laikomasi. Antai Lietuvoje teisėkūros principai įpareigoja rengiant teisės aktus įvertinti numatomo teisinio reguliavimo poveikį ir visas galimas numatomo teisinio reguliavimo alternatyvas, siekiant įsitikinti esamo teisinio reguliavimo reikalingumu ir tinkamumu, atlikti teisinio reguliavimo stebėseną ir visuose teisėkūros etapuose konsultuotis su visuomene ir taip toliau, ir panašiai.

Svarbu tai, kad nekokybiški teisės aktai ne tik didina administracinę našta, bet ir į „tuščią eiga“, nekuriant naudos valstybei ir visuomenei, įsuka viešojo valdymo institucijų veiklos mastą, sudaro prielaidas korupcijai, kaip ir valstybės biudžeto lėšas panaudoti neefektyviai, taip pat dar daugybei kitų neigiamų reiškinių visuomenės gyvenime atsirasti ir kita.

Didelis trūkumas yra ir tai, jog nesiimama pakankamų veiksmų, kad būtų įvertinta, ar galiojantys teisės aktai vis dar tinkami teisinio reguliavimo tikslams pasiekti. Tačiau valstybės institucijos, planuodamos teisinio reguliavimo stebėseną, nevertina teisinio reguliavimo aktualumo ir problemiško, kaip to reikalauja Teisėkūros pagrindų įstatymas.

Vėlgį audito rezultatai rodo, kad stebėsenai atlikti dažniausiai buvo atrenkami tokie teisės aktai, kurie nesusiję su Vyriausybės prioritetais bei kitais strateginiais valstybės tikslais ir aktualių visuomeninių santykių, tokių kaip sveika-

Įstatymai kaip vaikai, negalima tik rodyti iniciatyvos ir mėgautis jų kūrimu – būtina teisės aktų stebėseną, teisinio reguliavimo stebėseną.

■ Vis dėlto kuriais atvejais įstatymai turėtų būti priimami skubos tvarka, o kuriais geriau to vengti?

– Tokios tvarkos, kuri protingai ir pagrįstai taikoma, reikia, nes tai leidžia Seimui operatyviai reaguoti į situacijas, pagrįstai reikalaujančias greitų sprendimų. Tačiau dar kartą akcentuoju, kad viskam reikalingas saikas, matas ir protingumo principas. Pernelyg dažnas skubos procedūrų taikymas kenkia ne tik teisės aktų priėmimo proceso etapų viešumui, reikšmingai sumažina viso proceso skaidrumą. Ydingiausia tai, kad suprastėja ir teisės akto kokybė. Pripažinkime, kad kažkuria prasme mes, žiniasklaida ir piliečiai, parlamento

tos apsauga, švietimas, reguliavimu. Pati stebėseną vykdoma fragmentiškai. Štai Lietuvoje galioja daugiau nei 84 tūkst. teisės aktų, o per trejus metus (2014–2016 m.) valstybės institucijos atliko tik 47-iuose, arba 0,06 proc., teisės aktuose nustatyto teisinio reguliavimo stebėseną. Akis bado Teisės instituto vertinimas: „Beveik visais atvejais teisinio reguliavimo stebėseną atliekama tik formaliai, bet ne siekiant išsiaiškinti tikrąjį, realų teisės akto poveikį.“ Jeigu remtis skaičiais – tokią stebėseną atliko tik 11 proc. valstybės institucijų, kurioms pavesta ją atlikti, ir nė viena savivaldybė, nė viena iš 60 savivaldybių.

► Todėl kas galėtų paneigti niūrią prielaidą, kad tokia apimtimi ir taip nekokybiškai atliktos teisinio reguliavimo stebėsenos rezultatai nesudaro prielaidų identifikuoti keistą, nebeaktualų ar perteklinį reguliavimą, ir dėl to lieka galioti teisės aktai, dėl kurių kyla neigiamų padarinių ekonomikai, valstybės finansams, viešajam administravimui, verslui, tiesioginėms užsienio investicijoms, socialinei aplinkai, asmenims ar jų grupėms.

Teisėkūra skęsta nuodėmėse, nes valstybės tarnyba yra silpna, ji veikia nepalankioje politinėje aplinkoje: politiniame ketverių metų cikle praktikoje tik dveji metai yra realaus darbo. Pirmieji metai po rinkimų skiriami „įsivažiuoti“, o paskutiniai – darbas siekiant „išlikti“. Veikia ir politinė švytuoklė – „po blogų“ ateina „geresni“, ir viską reikia iš naujo „perdaryti“, nes iki tol viskas buvo blogai. Negana to, tokia

Alkoholio kontrolės įstatymas nuo 1995 m. keistas 56 kartus, daugeliui džiaugsmą ir virpulį keliantis Viešųjų pirkimų įstatymas – 37 kartus.

Manau, skaičiai iškalbingi, kaip ir jais iliustruojamas negebėjimas tinkamai pasirengti ir priimti kokybiškus teisės aktus.

■ Kokių problemų apskritai kelia nekokybiška teisėkūra gyventojams, verslui? Galbūt matote priemonių, kurios padėtų to išvengti?

– Pažiūrėkim į skaičius. Kai 2018 m. AAI atliko auditą „Teisėkūros procesas“, 32 proc. Lietuvos gyventojų, 18 proc. įmonių vadovų ir 17 proc. valstybės tarnautojų tiesiogiai išsakė nuomonę, jog netobuli įstatymai, teisinio reguliavimo spragos yra labai rimta problema.

Teisės aktai kuriami „vagių visuomenei“ – supersmulkmenišką reglamentavimą stabdo ir dar labiau suvelia bet kurį procesą.

tarnyba dažniausiai gauna išteklius ir kompetencijomis nepadengtų funkcijų. Be to, mūsų visuomenei būdingas visuotinis nepasitikėjimas: teisės aktai kuriami „vagių visuomenei“ – *supersmulkmenišką reglamentavimą stabdo ir dar labiau suvelia bet kurį procesą.*

■ Kita vertus, ar dažnas įstatymų keitimas, apeliuojant į būtinybę atsinaujinti, yra savaiminis gėris?

– Jūsų klausime jau yra reikšminė frazė „dažnas įstatymų keitimas“. Prieš 2000 metų valstybės veikėjas ir istorikas Talcitas įspėjo, kad daugiausia įstatymų išleidžiama, kai valstybėje yra sumaištis. Anot jo, kuo valstybė arčiau žlugimo, tuo daugiau joje išleidžiama įstatymų. Deja, Lietuvos teisėkūroje ir jos dalyvių sąmonėje dominuoja kiekybiniai, o ne kokybiniai rodikliai. Veikla teisėkūros srityje yra hiperaktyvi, darbotvarkė – itin intensyvi, registruojama ir priimama labai daug teisės aktų projektų. Iš esmės Seimą galėtume vadinti ne „parlamentinės kontrolės“, o tik „teisėkūros parlamentu“.

Tik pagalvokime, jau minėjau, kad, teisės aktų registro 2018 m. pradžioje duomenimis, Lietuvoje galioja 84 tūkst. teisės aktų, iš jų – 8 tūkst. įstatymų, 32 tūkst. Vyriausybės nutarimų ir 44 tūkst. ministrų įsakymų. Tačiau iš galiojančių 8 tūkst. įstatymų tik 22 proc. sudaro pirminiai, originalūs įstatymai, kuriems kuriamos koncepcijos, aiškinamieji raštai, o visa kita milžiniška balasto masė, 78 proc., yra pirminių įstatymų pakeitimai, priimami siekiant taisyti ir tobulinti praktiniame gyvenime paaiškėjusias spragas.

Todėl Lietuva priskirtina prie mažai originalių įstatymų priimančių šalių, nes, palyginti su kitomis ES valstybėmis, per vienus metus vidutiniškai priimama daugiausia įstatymų, tačiau mažiausiai originalių (sukuriančių iš esmės kokybiškai naują teisinį reguliavimą).

Per teisėkūros auditą nustatyta, kad kai kurie įstatymai buvo keisti dešimtis ar net šimtus sykių. Valstybės tarnybos įstatymas nuo 1999 m. keistas 108 kartus, Gyventojų pajamų mokesčio įstatymas nuo 2020 m. keistas 72 kartus,

Tikriausiai galėtume išplėtoti ilgą diskusiją apie prastos, nekokybiškos teisėkūros suponuojamą negatyvią visuomenės reakciją ir nepakankamą atskirų jos grupių satisfakciją. Tačiau čia būsiu konkretus. Manau, kad kokybiški teisės aktai yra tada, kai visuomenė, jos grupės, nesvarbu, ar tai mūsų senjorai, ar biudžeto liūto dalį sunesąnčios verslo įmonės, tiki teisės aktuose nustatytomis taisyklėmis, jas supranta ir jaučia jų turiniu kuriamą naudą. Čia vėliau paralelę su Kelių eismo taisyklėmis – jos juk varžo mūsų laisvus pasirinkimus, bet mes jų laikomės. Kodėl? Todėl, kad labai aiškiai suvokiame jų naudą.

Išnaudokime konsultavimosi su visuomene galimybes dar ikiparlamentiniame teisėkūros etape. Kaip antai XVIII a. filosofas Jeanas Jacques’as Rousseau rašė: išmintingas politikas pradeda ne nuo įstatymų leidimo, o nuo išsiaiškinimo dėl jų tinkamumo konkrečiai visuomenei. Priemonė kokybei pakelti – klausime ir į teisėkūros procesus įtraukime realius atitinkama veikla užsiimančius verslus, jų asociacijas, juk niekas kitas geriau neišmano srities specifikos, kaip kasdien aplinkoje veikiantys ir su labai realiais gyvenimo iššūkiais susiduriantys žmonės.

Reikia kuo plačiau konsultuotis, nevengti sudėtingų klausimų, nebijoti keisti savo nuostatų, diskutuoti, kalbėtis ir bendrai rasti sprendimus. Uždari, kabinetiniai sprendimai realiame gyvenime yra ne tik netvarūs, bet neretai ir žalingi. Kyla retorinis klausimas, ar mes konsultuojamės su visuomene, ar su ja tik atliekame bandymus?

■ Viešumo ir skaidrumo stoka yra dažnai įvardijami iššūkiai, kai kalba sukasi apie teisėkūros procesus. Turint galvoje jūsų patirtį, ar keičiasi valstybės institucijų požiūris į šias problemas, ir kaip į tai žvelgia visuomenė?

– Esu įsitikinęs, kad į teisėkūros procesą per mažai įtraukiame visuomenę, trūksta viešumo ir skaidrumo. Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija 2015–2025 m.

programos nuostatose pabrėžta, jog teisėkūros procese yra didelė korupcijos pasireiškimo galimybė. O Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje konstatuota, kad įstatymų projektui turi būti taikomi aukščiausi aiškumo ir skaidrumo reikalavimai.

Lietuvoje nustatyta, kad teisėkūros atvirumui, skaidrumui ir koncentruotumui užtikrinti turėtų būti naudojama teisės aktų informacinė sistema. Todėl dar 2013 m. įdiegta nauja Seimo kanceliarijos teisės aktų informacinė sistema, kurioje privalo būti paskelbti su teisėkūros procesu susiję dokumentai: teisėkūros iniciatyvos, teisės aktų projektai ir jų lydimieji dokumentai, teisinio reguliavimo stebėsenos dokumentai ir kita. Bet pažiūrėkime, kokia reali to išraiška: 2014–2016 m. ministerijos nepaskelbė 98 proc. teisėkūros iniciatyvų, 65 proc. teisinio reguliavimo stebėsenos pažymų, 39 proc. teisinio reguliavimo stebėsenos planų.

Šioje sistemoje kaip ir sudaryta galimybė visiems asmenims pateikti siūlymus dėl paskelbtų teisės aktų projektų, tačiau ja pasinaudota retai. Visuomenė pateikė siūlymus tik dėl 8 proc. paskelbtų ministerijų rengtų įstatymų projektų. Įstatymų projektų rengimo etape nepakankamai konsultuojantis, lieka neįvertinti visuomenės lūkesčiai ir neišnaudojama galimybė formuoti palankų visuomenės požiūrį į teisinio reguliavimo pokyčius. Konsultacijos persikelia į Seimą, o dėl to ilgėja įstatymų projektų leidybos procesas ir didinamas parlamento ir jo komitetų ar komisijų darbo krūvis.

Nors prieš 2500 metų filosofas Herakleitas įspėjo, jog už kiekvieną įstatymą žmonės turi kautis lyg už savo miesto sienas, deja, tenka pripažinti, kad mūsų šalies visuomenė yra pilietiškai pasyvi ir menkai naudojasi savo teisėmis bei galimybėmis dalyvauti teisėkūros procese. Dalis mūsų savo energija, laiku ir kitais ištekliais neprisidedame prie bendrų reikalų sprendimo arba vengiame prisidėti prie krašto įstatymų kaip viešųjų gėrybių kūrimo.

Negerai, kad teisinio reguliavimo stebėsenos etape ministerijos su visuomene konsultuojasi retai. Štai dalis ES valstybių, pavyzdžiui, Danija, Jungtinė Karalystė, Prancūzija, Suomija, Vokietija, yra nusistačiusios konsultavimosi su visuomene mechanizmą: numatyti atvejai, kada privaloma konsultuotis, nurodyta, kad konsultacijos turi būti planuojamos, apibrėžti galimi konsultavimosi būdai ir jų taikymas.

■ Už įstatymų priėmimą, teisėkūrą Lietuvoje nėra atsakingas tik Seimas ir jo nariai. Ar galima kelti klausimą dėl teisėkūros problemų valdžios institucijose, valstybės tarnautojų lygmeniu? Kiek efektyvi valstybės tarnybos reforma padėtų šią problemą spręsti?

– Man liūdna, kad mūsų valstybėje trūksta ir sutarimo, ir suvokimo, kokia svarbi yra individo, bendruomenės ir valstybės pusiausvyrą. Didelė politikų dalis paprastai nežino, kas yra viešosios gėrybės, nemato ryšio tarp verslo sektoriaus efektyvumo ir gero viešojo sektoriaus funkcionavimo.

Valstybei svarbu turėti tokius politikus ir tokius valstybės tarnautojus, kurie suvoktų, jog teisės aktai – tai ne šiaip tekstai, o mūsų krašto turtas, kuris turi nešti naudą,

nes jam sukurti naudojami riboti mūsų visų ištekliai. Nusišalinimas politikais ir valstybės tarnautojais sukelia politinę apatiją, žmonės nustoja gilintis į viešojo sektoriaus ir valstybės problemų šaknis, nusišalina nuo viešųjų reikalų. Valstybės valdymas vogčiomis ar valdymas užtemdant visus procesus kiekybe nėra leistinas. Jis yra didelė viešoji blogybė. Visa tai mažina viešųjų gėrybių valstybėje kiekį ir paskatina viešųjų blogybių – prastų ir amoralinių valdžios sprendimų – plitimą.

Anot Erazmo Roterdamiečio, karalių ausys nepakenčia tiesos, todėl valdovai vengia išminčių ir, pridurčiau nuo savęs, auditorių. Neabejoju, jei gyventojai gautų žinią, jog Seimas pradeda įgyvendinti AAI rekomendacijas, visuomenės nuomonės apklausų rezultatai tai netrukus parodytų. ■

A. Dulkys

- 1992 m. – Lietuvos banko Vilniaus skyriaus kasininkas, iki 1996 m. – komercinių bankų kasos operacijų padalinių kasininkas, viršininko padėjėjas, vedėjas, viršininkas.
- 1996–1998 m. – valstybės įmonės Lietuvos monetų kalyklos valdybos narys, vėliau – valdybos pirmininkas.
- 1996–2004 m. – Lietuvos banko Kasos departamento direktorius.
- 2004–2005 m. – Lietuvos banko valdybos pirmininko konsultantas.
- 2006–2007 m. – Lietuvos Respublikos Seimo pirmininko patarėjas ekonomikos klausimais.
- 2007–2015 m. – Valstybės kontrolės 8-ojo audito departamento direktorius.
- 2011–2015 m. – Vilniaus universiteto Ekonomikos fakulteto Teorinės ekonomikos katedros lektorius.
- Nuo 2015 m. iki 2020 m. gegužės vadovavo Lietuvos Respublikos valstybės kontrolei.

TEISĖKŪROS PROCESAS

Nuolatinis iššūkis valstybei ir visuomenei

Kas Lietuvoje kuria teisės normas, kurios reguliuoja visuomeninius santykius ir nustato visuomenės elgesio taisykles atskirose santykių grupėse?

Edmundas BUDVYTIS

Advokatų kontoros „Budvytis, Čivilis ir partneriai“ advokatas, Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos narys

Vertinant iš šalies, atrodo aišku ir, ko gero, paprasta – įstatymus Lietuvoje kuria ir leidžia Lietuvos Respublikos Seimas. Ar tikrai taip aišku ir ypač paprasta? Tam, kad atsakytume į šiuos klausimus, turime atskleisti teisinių sąvokų ir teisėkūros proceso esmę. Kad suprastume, kaip veikia mūsų šalies teisėkūros procesas, mums nereikės daugybės sąvokų esmės. Pradžioje aptarkime esmines šio proceso sąvokas ir vienodai jas traktuokime visos diskusijos metu. Su kitomis susipažinsime nagrinėdami teisėkūros procesą, jo tikslus, subjektus ir kitas aplinkybes, kurios turi vienokią ar kitokią įtaką šiam valstybingumo kūrimo procesui.

Pradėdami diskusiją apie teisėkūros procesą turime vienodai suprasti, ko siekiama, kas yra to proceso rezultatas ir kaip priimtose teisės normos įgyvendinamos. Arba pasakykime kitaip – kaip veikia teisėkūros procesas, kas yra jo rezultatas?

Mūsų šalies Konstitucijoje aiškiai nustatytos trys valdžios šakos: įstatymų leidžiamoji, vykdomoji ir teisminė. Konstitucijos 67 straipsnis nustato, kad Seimas leidžia įstatymus, ratifikuoja ir denonsuoja Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis. Konstitucijos 94 straipsnis nustato, kad Vyriausybė vykdo įstatymus ir Seimo nutarimus dėl įstatymų įgyvendinimo. Konstitucijos 109 straipsnis nustato, kad teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai. Atrodytų, viskas pasakyta aiškiai, tačiau padiskutuokime, ar sąvokos „įstatymas“ ir „teisė“ savo turiniu yra adekvačios ir tolygios?

Egzotiški teisės aktai

Klasikinė valstybės ir teisės teorija konceptualiai teigia, kad įstatymus klasikine jų supratimo prasme leidžia šalies parlamentas. Nesvarbu, kaip ši institucija vadinasi, bet tai yra (ar bent turėtų būti) šalies piliečių (atskiris atvejais gyventojų) koncentruota valios išraiška, kaip turi būti reguliuojami visuomeniniai santykiai. Kadangi tai klasikinė demokratijos realizavimo forma, ji galioja ir realiai veikia parlamentinėse valstybėse.

Mūsų diskusijos atveju tai turėtų reikšti, kad veikia ir Lietuvoje. Priimdamas įstatymus Seimas naudoja praktiką priimamų įstatymų įgyvendinimo tvarką nustatyti vykdomosios valdžios institucijoms. Tokia institucija yra šalies Vyriausybė. Teisininkų bendruomenė, ir ne tik ji, pastebi, kad Vyriausybės aktai, nustatantys Seimo patvirtinto įstatymo įgyvendinimo tvarką, neretai revizuoja įstatymą arba iškreipia įstatymo leidėjo siekį. Geriausiu tokios situacijos pavyzdžiu galėtų būti Lietuvos Respublikos piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymas, priimtas 1997 m. liepos 1 d., ir Vyriausybės 1997 m. rugsėjo 29 d. Nutarimas Nr. 1057 „Dėl LR piliečių nuosavybės teisių į išlikusį nekilnojamąjį turtą atkūrimo įstatymo įgyvendinimo tvarkos ir sąlygų“. Kai kurios Vyriausybės nutarimo nuostatos sukelia daugiau painiavos dėl įstatymo įgyvendinimo, nei suteikia aiškumo, kaip tai daryti.

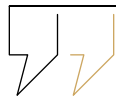
Teisėkūros procese egzotiškai atrodo vykdomosios valdžios atstovų vienasmeniai administraciniai aktai. Turbūt klasikiniu tokios situacijos pavyzdžiu galėtų būti atitinkamos šakos ministro įsakymu patvirtintos žemės sklypų naudojimo tvarkos, kitos šakos ministro įsakymu patvirtinti statybos techniniai reglamentai ir pan. Šios normos yra privalomos atitinkamų santykių subjektams jų veikloje. Teisininkai praktikai žino, kad neretas atvejis, kai statybos techninis reglamentas nulemia subjekto privačios nuosavybės teisinį santykį. Ir tai daro vykdomosios valdžios atstovas vienasmeniu administraciniu aktu. Manau, kad šiuo aspektu gali būti užduotas klausimas, ar tokios formos teisės norma leistina daryti įtaką privačios nuosavybės esmei?

Kieno žodis paskutinis?

Lietuvai tapus visateise ES nare, buvo ratifikuota Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, kuri taikoma nacionaliniu lygiu. Šios aplinkybės mūsų šalies piliečiams atvėrė galimybes savo teises ginti Europos Žmogaus

Teisių Teisme (EŽTT). Be to, Lietuvai tapus ES nare, ES direktyvos turi būti perkeltos į nacionalinę teisę. Tai padarius, jos reguliuoja atitinkamus visuomeninius santykius, kitais žodžiais tariant, tampa mūsų nacionaline teise.

Lietuvos procesiniai kodeksai nustato, kad bendros kompetencijos teismų sistemoje aukščiausia teisminė instancija yra Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (LAT), o administracinių teismų sistemoje – Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas (LVAT), kurių verdiktai, kaip įprasta, baigiasi formuluote „...yra galutinis ir neskundžiamas“. Tačiau jeigu asmuo mano, kad atitinkamame ginče buvo pažeistos jo teisės, kurias gina konvencija, jis gali kreiptis į EŽTT. Jeigu šis nustato tokį asmens teisių pažeidimą, valstybei atsiranda atitinkamos prievolės, arba nacionalinis teismas turi grįžti prie bylos, nors ir paskutinis verdiktas toje byloje baigėsi formuluote „...yra galutinis ir neskundžiamas“.

Teisėkūros procese egzotiškai atrodo vykdomosios valdžios atstovų vienasmeniai administraciniai aktai.

Esant atitinkamoms sąlygoms, LVAT turi teisę kreiptis į kompetentingą ES teisminę instituciją ir prašyti prejudicinio sprendimo ES teisės aktų aiškinimo ar galiojimo klausimu arba į EŽTT su prašymu pateikti konsultacinę išvadą dėl principinių klausimų, susijusių su Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijoje ar jos protokoluose apibrėžtų teisių ir laisvių aiškinimu ar taikymu.

Gauti ES teisminių institucijų prejudiciniai sprendimai ar konsultacinės išvados dėl pateiktos ginčo ar situacijos vertinimo daugiau ar mažiau atsispindi nacionalinių teismų sprendimuose. Lietuvos civilinio proceso kodeksas ir Administracinių bylų teisenos įstatymas nustato, kad LAT ir LVAT formuoja teisminę praktiką. Galutiniai ir įsiteisėję teismų sprendimai yra formuojamos teisminės praktikos išraiška. Aukštesnės instancijos teismo suformuo-

ta teisminė praktika iš esmės tampa privaloma žemesnės instancijos teismams. Žinoma, tam turi būti pagrindinė sąlyga – bylų, kuriose sprendimai (nuosprendžiai) grindžiami suformuota teismine praktika, faktinės aplinkybės (*ratio decidendi*) maksimaliai turi būti identiškos aplinkybėms tų bylų, kurių pagrindu suformuota teisminė praktika. Teisminės praktikos formavimo institutą galima suprasti kaip įstatymo leidėjo patvirtintos normos esmės platesnį atskleidimą ir taikymą konkrečios bylos konkrečioms aplinkybėms. Taip formuojamą teisminę praktiką būtų galima laikyti atitinkamos teisės normos kūrimo tęsinu.

Administracinių bylų teisenos įstatymas nustato, kad prašyti administracinio teismo pradėti tyrimą, ar norminis administracinis aktas (ar jo dalis) atitinka įstatymą ar Vyriausybės norminį teisės aktą, turi teisę bendrosios kompetencijos teismai ir daug subjektų, kai tame teisme nagrinėjama konkreti byla dėl jų

teisių pažeidimo. Administracinis teismas, išnagrinėjęs tokį prašymą, priima sprendimą, kuriuo nustato kad atitinkamas administracinis aktas yra teisėtas, arba pripažįsta, kad atitinkamas norminis administracinis aktas (ar jo dalis) prieštarauja įstatymui ar Vyriausybės norminiam teisės aktui.

Po tokio teismo sprendimo atitinkamo administracinio norminio akto taikyti nebegalima. Iki teismo sprendimo toks administracinis norminis aktas buvo norma, kuri reguliavo atitinkamą visuomeninį santykį ir buvo privaloma atitinkamam subjektų ratui. Po administracinio teismo sprendimo formaliai norma nustoja galioti, nors ją priėmęs subjektas tuo klausimu nėra išreiškęs pozicijos.

Teismai ir jų vaidmuo

Tam, kad mūsų polemika būtų visapusiška, turime sugrįžti prie Konstitucijos 102 straipsnio, kuris nustato ▶

►Konstitucinio Teismo funkciją ir kompetenciją. Šiuo aspektu Konstitucija imperatyviai nustato, kad „Konstitucinis Teismas sprendžia, ar įstatymai ir kiti Seimo aktai neprieštarauja Konstitucijai, o Respublikos Prezidento ir Vyriausybės aktai neprieštarauja Konstitucijai arba įstatymams“.

Teisininkų bendruomenė, ir ne tik teisininkai, žino, kad per 30 Lietuvos valstybės nepriklausomybės metų Konstitucinis Teismas yra nustatęs, jog nemažai teisinių normų, kurias savo laiku priėmė Seimas, prieštarauja šalies Konstitucijai. Galioja bendras principas, kad negalioja teisės norma, kuri prieštarauja Konstitucijai. Procedūriškai tai atrodo taip: Seimas priėmė įstatymą, o Konstitucinis Teismas jį pripažino prieštaraujančiu Konstitucijai, t. y. formaliai panaikino. Jeigu normos negalima taikyti, jos nėra. Ar teisėkūros proceso klaidų taisymas nėra to teisėkūros proceso sudedamoji dalis? O klaidas taiso Konstitucinis Teismas, LAT ir LVAT. Taip teismai tampa netiesioginiais teisėkūros subjektais.

Jeigu sutiksime, kad teisėkūros procesas nėra tik įstatymų priėmimas Seime, galime daryti prielaidą, jog šis procesas yra daugiasluoksnis, jame dalyvauja subjektai nuo vietos savivaldos iki ES institucijų. Klasikinė valstybės ir teisės teorija teigia, kad šalies teisės normos turi istorinių, kultūrinių tos šalies plėtros bruožų. Ar toks teisėkūros procesas, kuriame dalyvauja ir ES institucijos, ilgainiui to nepanaikins?.. Einant globalizacijos keliu ar tai būtų teisinga?

Grėsmė autoritetui

Kalbant apie mūsų šalies teisėkūros procesą norėtusi iškelti priimamų teisės normų stabilumo klausimą. Niekas nesiginčys, kad teisės normų galiojimo atžvilgiu stabilumas yra viena didžiausių vertybių. Ar visada ši vertybė yra saugoma ir puoselėjama mūsų teisėkūros procese?

Šiuo aspektu geru pavyzdžiu gali būti anksčiau paminėti Piliėčių nuosavybės teisį i išlikusį nekilnojamą-

Tiesiai – greičiau, aplink – geriau.

Pasidomėjus naujų redakcijų priėmimo datomis, galima pamatyti, kad tarp naujų redakcijų yra 3–4 mėnesių tarpai.

jį turtą atkūrimo įstatymas ir įstatymo įgyvendinimo tvarką bei sąlygas nustatantis Vyriausybės nutarimas. Įstatymas turi 30, o Vyriausybės nutarimas – 24 naujas redakcijas. Kiek kiekviena nauja redakcija turi pakeistų normų, net neskaičiavau.

Pasidomėjus naujų redakcijų priėmimo datomis, galima pamatyti, kad tarp naujų redakcijų yra 3–4 mėnesių tarpai. Tokia situacija besąlygiškai kelia sumaištį teisės normų taikymo procesui, sumenkina teisėkūros subjektų ir teismų autoritetą. Ar teismas gali atrodyti solidžiai, kai identiškose bylose, kurios nagrinėjamos tame pačiame teisme, bet pasiekusios skirtingą nagrinėjimo stadiją, taiko kitokias normas... Tokį reiškinį suprasti ir pateisinti sudėtinga.

Šia publicistinio pobūdžio nuomone apie Lietuvos teisėkūros

procesą nepretenduoju i nekvestionuojamą tiesą ar i išvadas. Norėjau paanalizuoti, kas vis dėlto nustato mūsų visuomeninio, socialinio gyvenimo taisykles. Ir norėjau tai padaryti paprastai ir pragmatiškai apžvelgdamas tų taisyklių atsiradimo procesą.

Teisėkūros procesą vertinant plačiai, jo subjektai yra visų valdžios šakų institucijos. Dar daugiau – mūsų teisėkūros procesui įtakos turi ir atitinkamos ES institucijos. Darydamas šias prielaidas kviečiu kolegas teisininkus, politologus, istorikus ir visuomeniškai aktyvius asmenis diskutuoti ir kelti teisėkūros proceso problemas. O jų tikrai yra nemažai. Nuo to, kaip bus sureguliuotas šalies tvarkymas, priklausys, kaip kiekvienas iš mūsų gyvensime. Dėl to verta padiskutuoti ir pasiginčyti. ■

ADVOKATŲ GARBĖS TEISMAS

Politinės įtakos smagračiai

Visuomenės atstovai advokatų, antstolių, notarų garbės teismuose – būtinybė ar nesusipratimas?

Valdemaras BUŽINSKAS

Advokatų tarybos narys

Lietuvos Valstybės Taryba 1918 m. lapkričio 26 d. priimdama Laikinąją Lietuvos teismų ir jų darbo sutvarkymo įstatymą suteikė pradžią Lietuvos advokatūrai kurtis. Per šimtmetį Lietuvos advokatūra, kaip vienintelė advokatų organizacija, ne kartą buvo valdžios objektu, kurį buvo norima kontroliuoti arba bent jau jam daryti įtaką.

1990 m. Jungtinių Tautų kongrese „Dėl nusikaltimų prevencijos ir elgesio su teisės pažeidėjais“ buvo patvirtinti Advokatų vaidmens pagrindiniai principai, kurie draudžia valdžios ir valdymo institucijoms kištis į advokatų profesinę veiklą, akcentuoja advokatų bei jų savivaldos institucijų nepriklausomumą ir numato tik bendradarbiavimo pagrindu pagrįstus santykius su valdžios ir valdymo institucijomis. Analogiškos nuostatos įtvirtintos ir Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacijose, Europos Parlamento rezoliucijoje.

Advokatūros įstatymas taip pat aiškiai įtvirtina advokatų nepriklausomumą. Tik nepriklausoma savivalda yra pajėgi užtikrinti kiekvieno ir visų advokatų nepriklausomumą, efektyviai ginti asmenis ir atstovauti jiems teisme. Tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu pripažįstama, kad bet koks valdžios kišimasis į advokatų susivienijimų veiklą yra negalimas, nes neišvengiamai kėsinaisi į advokatų nepriklausomumą, kuris yra būtinas kliento interesų apsaugai.

Nors advokatūros savivaldos organizavimas įvairiose šalyse skiriasi, jų universalus veikimo pripažinimas, kaip ir Lietuvoje, yra pagrįstas Advokatūros savarankiškumo ir nepriklausomumo principais. Lietuvos Konstitucinio Teismo doktrinoje asociacijų nepriklausomumas ir teisinis statusas aiškinamas jų autonomija viešosios valdžios atžvilgiu ir organizacinės struktūros savarankiškumu, savo aktais (įstatais, statutais ir pan.) reglamentuoti savo vidaus tvarką. Nepriklausomumas, *inter alia*, reiškia Advokatūros, kaip institucijos, ir advokato, kaip atskiro subjekto, nepavaldumą ir valstybėje įtvirtintą advokato profesinės veiklos sistemą, sudarančią sąlygas profesionaliai ir ►

► nevaržomai vykdyti savo funkcijas nepriklausomai nuo valstybės.

Demokratinėje teisinėje valstybėje Lietuvos advokatūra yra svarbus teisingumo sistemos elementas ir teisės stabilumo garantas, todėl geras advokato vardas ir profesinis prestižas yra neatšiejama advokato veiklai keliamų reikalavimų dalis. Advokato elgesys negali kelti abejonų dėl asmeninės garbės, sąžiningumo ir garbingumo, nes šios tradicinės dorybės yra tapusios advokato profesine ir žmogiškąja pareiga, o jų nepaisymas sukelia visuomenės nepasitikėjimą, griaua advokatūros, kaip žmogaus teisių, laisvių ir teisėtų interesų gynbos institucijos, pagrindą.

Teisiškai vertinant advokato veiksmus būtina atsižvelgti į specifinę advokatūros padėtį ir jos vaidmenį valstybės teisinėje sistemoje. Advokato profesijai taikomi didesni elgesio, moralės ir etikos standartai bei specialūs reikalavimai, nustatyti įstatymuose ir profesinės etikos taisyklėse. Griežtas advokato profesinei etikai keliamų reikalavimų laikymasis yra svarbus visuomenės pasitikėjimui, teisės ginamų vertybių apsaugai, pagarbai advokato vardui išlaikyti.

Todėl labai svarbu, kad Advokatūros nepriklausomumas būtų apsaugotas tiek nuo valdžios, tiek nuo bet kurios kitos įtakos. Būtent Advokatūra laikoma tuo advokatų skydu nuo viešosios valdžios galimo advokato persekiojimo už profesinę veiklą ir etiką.

Penki ir visi advokatai

Pagal Advokatūros įstatymą advokatui už šio įstatymo ir Lietuvos advokatų etikos kodekso reikalavimų bei advokato veiklos pažeidimus gali būti keliami drausmės byla. Sprendimą iškelti drausmės bylą priima Lietuvos advokatūra arba teisingumo ministras. Advokatūros įstatyme nustatyta, kad drausminės nuobaudas advokatams skiria Advokatų garbės teismas (vienas iš Lietuvos advokatūros organų).

Advokatų garbės teismą visuomet sudarė ir šiuo metu sudaro tik advokatai – iš viso penki nariai. Tris išrenka visuotinis advokatų susirinkimas, o du narius iš advokatų skiria teisingumo ministras. Garbės teismo nariais skiriami autoritetą ir pasitikėjimą už-

sitarnavę ir ne mažesni kaip 10 metų stažą turintys advokatai. Jau vien tai, kad teisingumo ministras ir turi teisę iškelti drausmės bylą, ir skiria du garbės teismo narius, yra ženklus valstybės įsikišimas į advokatūros nepriklausomumą, bet kadangi paskiriami nepriklausomi advokatai, intervencija laikytina minimalia ir toleruotina.

Šioje vietoje norėtusi pabrėžti Advokatų garbės teismo svarbą ir atsakomybę. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (LAT) konstatavo, kad teisės aktuose nustatyta tiek advokatų patraukimo drausminėn atsakomybėn procedūra, tiek šioje procedūroje dalyvaujantys subjektai, tiek kriterijai, į kuriuos, priimdamas sprendimą dėl drausminės atsakomybės taikymo advokatui, turi atsižvelgti advokato drausmės bylą nagrinėjantis Advokatų garbės teismas. Advokatūros įstatymas nustato galimybę Advokatų garbės teismo sprendimus apskųsti teismui, bet nenustato teismo teisės pakeisti paskirtą drausminę nuobau-

vertinimu, viena pagrindinių prielaidų užtikrinant nuoseklumą – kad drausminę atsakomybę visais atvejais taikytų viena institucija (organas), užtikrinanti nuoseklios drausminės atsakomybės taikymo politikos formavimą. Įstatymų leidėjui šią funkciją pavedus advokatų savivaldą įgyvendinančios institucijos organui – Advokatų garbės teismui, būtent jam tenka pareiga ir atsakomybė formuoti advokatų drausminės atsakomybės standartus.

2014–2018 m. Advokatūroje ištirti 1492 atvejai, kai buvo sprendžiamas klausimas dėl drausmės bylos iškėlimo advokatui ar advokato padėjėjui, o iškelta ir Advokatų garbės teisme nagrinėtos 212 drausmės bylos.

Nuo 2015 iki 2018 m. Advokatų garbės teismas pasiūlė Advokatų tarybai 12 advokatų išbraukti iš advokatų sąrašų (Advokatų taryba vadovaudamasi šiuo siūlymu minėtus advokatus pašalino iš advokatų bendruomenės), 5 advokatų padėjėjus išbraukė iš advokatų padėjėjų sąrašų, 59 advokatams

Brandžioje vakarietiškoje teisinėje kultūroje ir tradicijoje tokie teisinės sistemos pertvarkymai sukeltų šoką.

da. Teismas vykdo ne drausminės atsakomybės taikymo advokatams, o ginčų nagrinėjimo ir pažeistų teisių gynimo funkciją. Todėl teismas, nagrinėdamas ginčą dėl Advokatų garbės teismo sprendimo, kuriuo advokatui paskirta drausminė nuobauda, turi įvertinti skundžiamo sprendimo pagrįstumą ir teisėtumą, o nustatęs, kad sprendimas yra nepagrįstas ir (arba) neteisėtas, negali nuspręsti dėl drausminės atsakomybės taikymo advokatui ir paskirti jam vieną iš Advokatūros įstatymo numatytų drausminių nuobaudų arba pakeisti skundžiamą Advokatų garbės teismo sprendimą paskiriant advokatui kitokią, nei paskirta Advokatų garbės teismo sprendimu, drausminę nuobaudą.

Viena esminių drausminės atsakomybės taikymo sąlygų yra nuoseklumas, kuris reikalauja, kad už analogiškus ar panašius pažeidimus visiems būtų taikomos tokios pačios drausminės priemonės. Teisėjų kolegijos

ar advokatų padėjėjams paskyrė kitas nuobaudas (pastabas, papeikimus ir viešai skelbiamus papeikimus).

Tai rodo, kad Advokatų garbės teismas per metus iš advokatų bendruomenės pašalina vidutiniškai po 4 advokatus bei advokatų padėjėjus ir skiria beveik po 15 kitų realių drausminių nuobaudų. Siekiant palyginti pabrėžtina, kad 2018 m. Teisėjų etikos ir drausmės komisija gavo 314 pareiškimų, prašymų, skundų ir kitų dokumentų. Teisėjams buvo iškeltos 2 drausmės bylos, kuriose Teisėjų garbės teismas apsiribojo tik drausmės bylos svarstymu ir neskyrė jokios drausminės nuobaudos. 2018 m. dėl prokurorų etikos kodekso pažeidimų kreiptasi 22 kartus, iš kurių 5 atvejai buvo tirti ir nustatyti tik 2 pažeidimai. Šie teisėjų ir prokurorų etikos pažeidimų nagrinėjimo duomenys patvirtina, kad Lietuvos advokatūra akivaizdžiai griežčiau nei teisėjai ir prokurorai vertina savo bendruomenės narių elgesį.

Pavyzdys – Baltarusija?

Nors per pastarąjį šimtmetį susiklostė tam tikros tradicijos, Teisingumo ministerija pateikė savo iniciatyva parengtą Advokatūros įstatymo pakeitimo projektą, kuriuo siekiama pakeisti Advokatų garbės teismo sudėtį ir formavimo tvarką.

Vyriausybė patvirtino įstatymo projektą, kuriuo tris Garbės teismo narius rinks visuotinis advokatų susirinkimas iš advokatų tarpo, o po vieną – iš visuomenės – skirs teisingumo ministras ir Aukščiausiojo Teismo pirmininkas.

Lietuvos advokatūra Seimui pateikė įrodymus ir argumentus, kad Europoje net 24 valstybėse advokatų drausmės bylos patikėtos spręsti išimtinai advokatams, o tik penkiose advokatų drausmės bylas sprendžia advokatai su kitais asmenimis.

Tačiau ypač svarbu pabrėžti, kad Švedija ir Suomija į advokatų drausmės bylą svarstymą įtraukė ne advokatus (autoritetingus šalies teisininkus, teisės mokslininkus) savo, o Albanijoje, Baltarusijoje ir Rusijoje tai padaryta valdžios institucijų iniciatyva.

Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetas pakeitė įstatymo projektą, kuriuo šiuo metu siūloma Seimui pakeisti šimtmetes tradicijas ir Advokatų garbės teismą sudaryti iš septynių visuotiniame advokatų susirinkime išrinktų narių: penki nariai renkami iš advokatų, o du nariai renkami iš šešių teisingumo ministro pasiūlytų visuomenės atstovų. Visuomenės atstovai privalės turėti aukštąjį universitetinį išsilavinimą (tačiau nebūtinai teisinį).

Tikslas ir pasekmės?

Vyriausybė nusprendė visuomenės atstovus vienu metu įvesti tiek į Advokatų garbės teismą, tiek į Notarų garbės teismą, tiek į Antstolių garbės teismą. Šiais projektais siekiama suvienodinti nesulyginamas profesijas.

Teisės profesorius, teisėtyrininkas konstitucionalistas Egidijus Šileikis pabrėžė, jog brandžioje vakarietiškoje teisinėje kultūroje ir tradicijoje, pavyzdžiui, JAV, tokie teisinės sistemos pertvarkymai sukeltų šoką. E. Šileikis akcentavo, kad, nors įstatymų leidėjas turi nuožiūros laisvę (diskreciją)

pasirinkti ir nustatyti visuomenės atstovų įtraukimo į teisėjų, prokurorų, taip pat antstolių ir kitų įgaliotų asmenų, kurie vykdo sąlygiškai laisvasias („valstybės kontroliuojamas“) teisinės profesijas, savivaldą formas ir apimtį, tokia nuožiūros laisvė nėra neribota, ją saisto konstituciniai principai ir kiti jiems prilygintini konstituciniai reikalavimai.

Be to, pasak profesoriaus, kyla rimtų proporcingumo principu grindžiamų abejonių, ar visuomenės atstovai, kurie pagal projektą gali būti įtraukti į garbės teismą net neturėdami teisinio išsilavinimo ar negebėdami tinkamai suvokti profesinių pareigų, gali turėti sprendžiamojo balso teisę priimant sprendimus ne tik etikos, bet ir profesinės veiklos klausimais.

E. Šileikis daro dar gilesnę išvagę, jog išeina taip, kad Lietuvos antstolių rūmai (taip pat Lietuvos advokatūra ir Notarų rūmai) konstituciškai negalės veiksmingai ginti savo profesinio nepriklausomumo, kurį turi ir veiksmingai gali ginti kitos asociacijos, pavyzdžiui, fotomenininkų, šachmatininkų, golfo žaidėjų ir kitos, įsteigtos ir veikiančios pagal bendrąją Asociacijų įstatymą.

Savo išvadose profesorius E. Šileikis pabrėžia, kad, jei valstybės biudžeto lėšomis finansuojami teismai ir prokuratūra, kaip valstybės institucijos, teisiškai labiau „nutolę“ nuo visuomenės nei savarankišką profesinę veiklą vykdančios ir savo rizika kontaras steigiantys bei išlaikantys antstoliai (taip pat notari, advokatai), tai visuomenės atstovai turėtų būti didesne apimtimi įtraukti į Teisėjų garbės teismą ir prokurorų profesinės veiklos (ne tik etikos) pažeidimus tiriančią komisiją, kurios sprendimai saistytų generalinį prokurorą. To neužtikrinus, sunku įtikinamai pateisinti, kodėl antstoliai (taip pat notari, advokatai) turėtų būti labiau visuomenės atstovų „įtakojami“ („kontroliuojami“) būtent jurisdikcinėms institucijoms priskirtinų universalių garbės teismų lygmenyje, o ne išimtinai pretendentų atranką atliekančios ar tik etikos pažeidimus (profesinio vardo diskreditavimą) nagrinėjančios antstolių institucijos kontekste.

Nėra jokio teisinio pagrindo daryti besąlygines paraleles tarp advokato, notaro, antstolio ir teisėjo bei prokuroro profesijų, nes teismas ar prokuratūra – valstybės institucija, o Antstolių rūmai, Notarų rūmai ar Lietuvos advokatūra yra asociacijos. Be to, teisėjai ir prokurorai gauna valstybės jiems mokamą atlyginimą (net valstybines pensijas sulaukus pensinio amžiaus ir dėl to netekus įgaliojimų), socialines garantijas, bet viso to neturi nei advokatai, nei antstoliai, nei notari.

Kalbant apie šiuo metu egzistuojančią tiek teisėjų, tiek prokurorų drausmės bylų statistiką, žinant, kad jų drausmės organų sudėtyse jau yra visuomenės atstovų, duomenų sulyginimas su advokatų bendruomenės drausmės organų duomenimis patvirtina, kad visuomenės narius įtraukti į Advokatų garbės teismo sudėtį nėra jokio poreikio.

Teisės profesorius Vytautas Nekrošius socialiniuose tinkluose vertindamas situaciją buvo dar kategoriškesnis: teisminė valdžia yra valstybės valdžios dalis. Galimybė visuomenei vykdyti netiesioginę šios valdžios veiklos skaidrumo priežiūrą demokratinėse valstybėse deklaruojama jau nuo XIX a. Tai atliekama pirmiausia per bylų nagrinėjimo viešumo principą, teisminės valdžios formavimo atvirumą ir pan. Svarbu tai, kad teisėjai nėra laisvųjų profesijų atstovai, todėl jų savivaldai keliama visai kiti uždaviniai. Kaip jau minėjau – teismai yra valstybinė valdžia, kurią neperžengdamas jos nepriklausomumo ribų gali kontroliuoti suvereną, t. y. Tautą. Advokatai, notari ir antstoliai yra laisvųjų profesijų (valstybės reguliuojamų, bet tiesiogiai nekontroliuojamų) atstovai, kurių nepriklausomumą turi užtikrinti ir ginti jų savivaldos, kurios šią funkciją galės atlikti efektyviai tik tokiu atveju, jeigu įstatymų lygmeniu bus garantuotas jų nepriklausomumas nuo politinės valdžios. Kadangi visos šios profesijos nerealizuoja valstybinės valdžios, tai ir Tautos kontrolės teisės nėra ir būti negali. Projektu realybėje yra kuriamas tikrų tikriausias politinės įtakos mechanizmas, kuris gali iš esmės susilpninti šių profesijų nepriklausomumą ir sumažinti nepriklausomumą nuo valdžios. ■

XXI A. ADVOKATAS

Neužtenka būti tokiu pačiu teisininku!

Jei šiandien turi darbo, kurį vertina ir už kurį moka, vadinasi, šį tą anksčiau padarei tinkamai. Bet ar tokia dabartis veda į tokią pačią ateitį?

dr. Tomas BAGDANSKIS

Advokatų profesinės bendrijos „iLaw“ vadovaujantysis partneris

Kozminskio ir Varšuvos universitetų profesorius Krzysztof Obłój pateikė paprastą veiklos formulę, tereikia atsakyti į tris klausimus. Ko nedaryti, ką anksčiau darei? Ką daryti taip pat? Ką daryti naujai arba kitaip?

„Atlik savo darbą taip, kad tave rekomenduotų, įgyk reputaciją, o tada jau sėkmė garantuota.“ Ši koncepcija labai gerai veikė XX a. Veikia ir šiandien, bet jau ne taip. Gyvename aplinkoje, kuri pasižymi nepastovumu, netikrumu, sudėtingumu, dviprasmiškumu. Pastaraisiais metais visa teisiųjų paslaugų rinka smarkiai pasikeitė: klientai organizuoja teisiųjų paslaugų teikėjų konkursus, klientų lojalumas krenta, paslaugos perkamos užsienyje, paprastesnius teisinius darbus atlieka apmokyti ne teisininkai, IT priemonės ir dirbtinis intelektas jau čia. Be to, dėl išaugusio informacijos pasiekiamumo, turinio rinkodaros ir profesionaliai išnaudodami socialinius tinklus klientai dažnai gali žinoti beveik tiek pat apie teisinės problemas, kiek ir jų advokatai. Tokioje aplinkoje vietos lieka tik teisininkams, siūlantiems tikrai unikalias išvalgas, generuojančias vertę. Deja, bet universitetai dar dažnai koncentruojasi tik į teisinės žinias, bet ne į tai, kaip reikės su tomis žiniomis veikti rinkoje.

Advokatų profesinė veikla tradiciškai buvo atskirta nuo komercinės veiklos. Advokatai nelaikyti verslo žmonėmis. Jų veiklą reglamentuoja specialūs teisės aktai ir etikos taisyklės. Tačiau keičiantis socialinei ekonominei aplinkai, tobulinant naujas technologijas, didėjant advokatų skaičiui, jų veikla tampa vis labiau panašesnė į verslininko.

Advokatai susiduria su augančia konkurencija, pati advokato veikla nebegarantuoja pajamų, todėl jie savo praktikoje vis plačiau taiko rinkodaros žinias. Profesinė sėkmė priklauso jau ne nuo žinių, bet nuo santykių su klientais, profesionalų reputacijos bendruomenėje, kitos vertės kūrimo: nuo konkrečios kliento suformuluotos teisinės problemos sprendėjo (techninio pata-

rėjo) statuso pereinama prie tapimo kliento verslo partneriu, kuris pasako, kaip strategiškai veikti ir kaip tą strategiją įgyvendinti.

Negali tapti kliento partneriu, jei neišmanai jo veiklos specifikos. Su baudžiamąja teise dirbantys advokatai susiduria su kiek mažesniais pokyčiais, bet laikai kinta, ramiai gyventi nieko nekeičiant neišeis. Bet kuriuo atveju turi galvoti, ko reikia klientui, koks tas klientas, kaip geriau patenkinti jo poreikius, o ne tai, ką aš moku ir galiu padaryti.

Vienos savybės nepakanka

Kas jūs iš tikrųjų esate ir kaip tai padeda jūsų profesinėje veikloje?

Jei esate geras „pardavėjas“ (natūraliai patinka ir sekasi parduoti paslaugas) arba turite savybių, padedančių lengvai užmegzti santykius, puiku!

Jei pardavimai nėra artimi jūsų širdžiai, bet mokate valdyti esamus santykius, gavę šansą susitikti su klientu sukuriate pasitikėjimą ir ryšį, išlaikote klientą, puiku!

Jei esate teisės ekspertas, puiku!

Tačiau šiuolaikinė realybė yra tokia: vieno „puiku“ gali nepakakti. Patarimas: pažinti save ir ugdyti visas šias sritis. Puikus teisininkas nėra garantuotas, kad turės daug klientų ir daug darbo, reikia kitų kompetencijų. Puikus teisininkas yra daugiau nei puikus teisininkas.

Kompetencija gali būti apibrėžiama kaip žinių, sugebėjimų, savybių, įgūdžių ir nuostatų visuma, kuri reikalinga individui efektyviai dirbti konkrečioje darbinėje aplinkoje. Tai gali būti dalykinė, socialinė ir konceptualioji kompetencija.

Dalykinė kompetencija – tai darbinės veiklos srities specialiosios žinios ir sugebėjimai, procesų, rinkos ir konkurentų išmanymas. Socialinė kompetencija gali būti apibrėžiama mokėjimu bendrauti ir dirbti su žmonėmis. Tai individo savybės ir sugebėjimas adaptuotis socialinėje aplinkoje. Konceptualioji kompetencija apima sisteminį mąstymą, gebėjimą modeliuoti situacijas, pasitelkiant įvairias žinias ir patirtį, aiškų vykstančių procesų suvokimą.

Socialinė ir konceptualioji kompetencija yra bendrosios kompetencijos, kurios šios dienos kontekste tampa būtinos teisininkui.

Svarbi kompetencija – žinių valdymas

Kokių kitų kompetencijų reikia teisininkui? Jų sąrašas nėra baigtinis. Geriausia mokytis, ko trūksta ir kas patinka. Sričių – begalė.

Pavyzdžiui, žinių valdymas. Ši kompetencija – tiek gebėjimas perimti kitų žinias ir patirtį, tiek dalytis savo žiniomis ir patirtimi, palaikyti kitus jų tobulėjimo kelyje. Žinių valdymas yra vienas svarbiausių konkurencinių pranašumų profesinių veiklų srityje. Žinių valdymo kompetenciją turintis asmuo pajėgus nuspręsti, kurios žinios yra vertingos, kurios – ne. Jis sudaro efektyvius žinių perdavimo kanalus, sukuria socialinės sąveikos kontekstą, apibrėžiantį, kaip bus panaudojamos žinios specifinėse situacijose, taip pat suformuoja procesus, dėl kurių naujos žinios yra sukuriamos, įteisinamos ir išplatintos organizacijoje. Šią kompetenciją turintis teisininkas perima kitų žinias ir patirtį; dalijasi su kitais savo žiniomis

mi.“ Morgano McCallo, Michaelio M. Lombardo ir Roberto A. Eichingerio parengta aukšto efektyvumo vadovų anketinė apklausa atskleidė, kaip iš tikrųjų mokomasi: 70 proc. – iš sunkaus darbo; 20 proc. – iš santykių su žmonėmis (daugiausia vadovų), 10 proc. – kursuose ir skaitant.

M. M. Lombardo ir R. A. Eichingeris 70:20:10 modelio loginį pagrindą apibrėžė knygoje „The Career Architect Development Planner“ („Karjeros architekto plėtros planuotojas“): „Vystymasis paprastai prasideda nuo dabartinių ar būsimų poreikių suvokimo ir motyvacijos ką nors su tuo daryti. Poreikis vystytis gali kilti iš grįžtamojo ryšio, klaidos, stebint kitų žmonių reakcijas, tinkamai neatliktos užduoties ar žinių jai atlikti trūkumo – kitaip tariant, iš patirties. Šansai yra tokie, kad vystymosi lygis sieks apie 70 proc. iš darbinės patirties, dirbant su užduotimis ir problemomis; apie 20 proc. – iš grįžtamojo ryšio ir būtinybės dirbti matant gerus ir blogus pavyzdžius; o 10 proc. – iš kursų ir skaitymo.“ Kaip sakoma, teorinės žinios yra geriausia paskata įgyti praktinių gebėjimų.

Advokatai susiduria su didėjančia konkurencija, pati advokato veikla nebegarantuoja pajamų, todėl jie savo praktikoje vis plačiau taiko rinkodaros žinias.

ir patirtimi (*mentoringas*); konsultuoja kitus dalykiniais klausimais; moko ir palaiko kitus jų profesinio tobulėjimo metu (*coachingas*).

2018 m. JAV atlikti advokatų kontorų partnerių tyrimai rodo, kad daugiausia mokymų srityje investuojama į verslo administravimą. Beveik du trečdaliai naujų advokatų kontorų partnerių (65,9 proc.) teigė, kad yra mokęsi verslo administravimo, palyginti su 62,9 proc. 2017 m. ir 57,3 proc. 2015-aisiais.

Kaip mokytis efektyviausiai? Taiichi Ohno, vienas „Lean“ sistemos kūrėjų, teigė: „Žinios yra tai, ką galite nusipirkti už pinigų. Išmintis – tai, ką įgyjate daryda-

Teisė ir technologijos

Kiti iššūkiai ir galimybės, su kuriais neišvengiamai susiduriame, yra technologijos. Turime ir naują *Legaltech* terminą. Tai yra naudojant programinę įrangą ir technologijas siekti, kad kasdienės operacijos būtų paprastesnės ir padėtų patenkinti klientų poreikius.

Legaltech apima šiuos programinės įrangos sprendimus ir technologijas: *Workflow software tools* (darbui skirti programinės įrangos įrankiai) – tai sistemos, leidžiančios teisininkams skaitmeninti ir automatizuoti savo darbo eigą; *Artificial Intelligence* (dirbtinis intelektas) – tai algoritmai, kurie ▶

Teisė ir verslas – neišskiriami?

►daro sistemas protingas, naudojami skaičiuoti, duomenims apdoroti ir automatiškai pagrįsti; *Analytics & big data software tools* (analizės ir didelių duomenų kiekių apdorojimo programinės įrangos įrankiai) – tai įrankiai, kurie palengvina įmonės duomenų rūšiavimą, kad būtų galima nustatyti modelius, tendencijas, ryšius, koreliacijas ir anomalijas, kurias kitu atveju būtų sunku pamatyti dėl ypač didelio duomenų kiekio; *Customer experience solutions* (klientų patirties valdymas) – tai programos, kurios leidžia įmonėms suprasti klientų patirtį naudojantis jų teikiamomis paslaugomis ir atitinkamai jas tobulinti; *Cloud technology* (debesų kompiuterija) – tai interneto paslaugų visuma, jungianti įvairiuose serveriuose esančius informacijos išteklius ir programinę įrangą, sudaranti sąlygas jais naudotis nuomos ar kitais pagrindais visiems; kitus įrankius.

Minėtos technologijos gali būti naudojamos keliomis kryptimis: padėti teisininkams efektyviau dirbti, padėti klientams patenkinti savo poreikius sprendžiant teisinius

Kiti iššūkiai ir galimybės, su kuriomis neišvengiamai susiduriame, yra technologijos.

klausimus, taip pat tai gali būti naujo teisiųjų paslaugų teikimo kaip verslo modelio pradžia: pavyzdžiui, atsiranda platformų, kurios padeda advokatų kontoroms ar patiems klientams pasirinkti teisininkus, turinčius geriausią patirtį konkrečioje situacijoje.

Delta ir T

Kalbant apie XXI a. pradžios teisininko profesijos kompetencijos modelį, jį sudaro trys kompetencijų sritys (lygiakraštis trikampis – Delta modelis), turinčios lemiamą reikšmę šių dienų profesionalių teisininkų sėkmei: teisinės žinios ir gebėjimai, technologijų išmanymas (informacinės technologijos, duomenų analizė ir apsauga, el. būdu teikiamos paslaugos, projektų valdymas, bazinės vadybos žinios) bei asmeninio efektyvumo igūdžiai (santykių valdymas, komunikacijos igūdžiai, emocinis intelektas, charakterio ypatumai, antrepreneriškumo savybės).

Toks išdėstymas atspindi, kad visos trys sritys yra vienodai svarbios sėkmingam XXI a. teisininkui ir kartu viena kitą papildančios. Delta modelis atspindi kompetencijas, kurias ugdyti ilgainiui privalės kiekvienas teisininkas, norėdamas prisitaikyti prie rinkos.

Dabarties advokatas yra vadinamasis T formos advokatas. Ilga vertikali T raidės linija atspindi teisinę kompetenciją, o trumpesnė horizontali linija reiškia kitų disciplinų žinias, įskaitant technologijas, verslo vadybos žinias, duomenų analizę ir saugumą. Drįsčiau prognozuoti, kad kalbant apie ateities advokatą vertikali T raidės linija atspindės „kitas“ (ne teisinės) kompetencijas (ne todėl, kad tai nesvarbu, o todėl, kad dirbtinis intelektas tai atliks geriau), o trumpesnė horizontali linija atspindės teisinę kompetenciją. Taigi, klausimas atviras: kiek teisininkų dirbs ateities advokatų kontoroje? ■

INOVACIJOS

Robotai prieš advokatus

Konkurencingoje ir globalioje teisinių paslaugų rinkoje vis didesnė reikšmė tenka inovacijoms, startuoliams ir dirbtiniam intelektui

Jonas SALADŽIUS

Advokatas, „Eversheds Sutherland Europe“ vykdomojo komiteto narys, „Eversheds Saladžius“ vadovaujantysis partneris

Pastaruosius penkerius metus globali teisinių paslaugų rinka kasmet augo po maždaug 5 proc. Manoma, kad panašus sudėtinis metinis augimo tempas išsilaikys ir ateinantį penkmetį. 2019 m. bendrosios pajamos iš teisinių paslaugų sudarė apie 700 mlrd. eurų. Spartus rinkos augimas buvo nulemtas stiprios pasaulio ekonomikos, stambių įsigijimo sandorių, technologijų plėtros ir kitų su globalizacija susijusių veiksnių.

JAV ir Kinijos prekybos karai, naftos kainų krizė ir globalūs rinkų sukrėtimai dėl mirtį sėjančio COVID-19 viruso didina teisinių paslaugų paklausą trumpuoju laikotarpiu, nes klientams reikia prisitaikyti prie staiga atsiradusių verslo suvaržymų ar naujų veiklos galimybių. Tačiau ilgesniuojų laikotarpiu finansų krizė ir ekonomikos recesija, tikėtina, pristabdys rinkos augimo tempą. Vis dėlto netrukus būsime 1 trln. eurų vertos teisinių paslaugų rinkos liudytojai.

Teisines paslaugas teikia apie 5 mln. profesionalų visame pasaulyje. Lyderėmis išlieka JAV ir Kanada, kartu turinčios daugiau nei pusę rinkos, Europa su aiškiai dominuojančia Jungtine Karalyste ir Azija, kur sparčiausias augimas stebimas Kinijoje.

Konkurencijos dėsniai teisinių paslaugų rinkoje

Teisinių paslaugų rinką veikia tokie patys konkurencijos dėsniai kaip ir bet kurį kitą verslą. Vertinant teisinių paslaugų konkurencijos sąrangą pagal Michaelo Porterio konkurencinių jėgų modelį, konkurencijos laipsnis teisinių paslaugų rinkoje yra aukštas.

Globalios advokatų kontoros siūlo panašaus pobūdžio paslaugas, todėl pasiekti konkurencinį pranašumą yra sudėtinga. Advokatų kontorų strategijose atsispindi siekis išvengti kenksmingo vidurio. Tai situacija, kai nedidelis teisinių paslaugų išskirtinumas nepateisina aukštos teisinių paslaugų kainos. Advokatų kontoroms reikia rasti konkurencinę poziciją rinkoje ant ►

►vadinamosios efektyvaus išteklių paskirstymo kreivės.

Be to, spartesnis nei rinkos joje veikiančių teisininkų skaičiaus augimas skatina gana agresyvią konkurenciją. Pavyzdžiui, Jungtinėje Karalystėje pusė TOP 100 advokatų kontorų užima daugiau nei 90 proc. teisinių paslaugų rinkos. Konkurenciją stiprina naujų verslo modelių atsiradimas ir virtualios advokatų kontoros, siūlančios klientams paslaugas už žemesnę kainą ir taip didindamos jų prieinamumą vartotojui. Kai kurios virtualiai paslaugas teikiančios platformos smarkiai apkarė savo tiesiogines sąnaudas ir dabar yra itin konkurencingos. Be to, tokių alternatyvių teisinių paslaugų tiekėjų pajamos auga 30–40 proc. per metus. Nauji rinkos žaidėjai tinkamai išnaudoja verslo, teisės, technologijų ir kitų sričių sintezę. Alternatyvų ieškotojai siekia atsisakyti tradicinių valandinių įkainių. Jie kuria teisinių paslaugų bendrovės vertę per įvairias lanksčias „pasikartojančių įmokų“ arba „klientui kuriamos pridėtinės vertės“ schemas. Itin žemi paslaugų tiekėjų keitimo kaštai ir „pigios“ paslaugos lemia tokių alternatyvų sėkmę. Įdomu, kad globalios advokatų kontoros irgi steigia panašaus pobūdžio padalinius ir į juos iškelia didelės apimties, standartizuotus ir mažai pelningus darbus.

Didelės klientų teisinės pajėgos (stambūs įmonių vidaus teisės departamentai) taip pat konkuruoja su advokatų kontoromis. Kai kuriose įmonėse teisės skyriai pagal žmogiškuosius išteklius nenusileidžia vidutinio dydžio tarptautinėms advokatų kontoroms.

Startuoti su naujo verslo modelio advokatų kontoros idėja nėra sudėtinga. Investiciniai fondai JAV ir Anglijoje entuziastingai finansuoja tokio pobūdžio startuolius. Tačiau esamos globalios advokatų kontoros palaiko „strateginio įgyvendinimo barjerus“, tokius kaip vardo žinomumas, masto ekonomija ir efektyvumas, todėl naujiems žaidėjams patekti į rinką yra sudėtinga. Be to, startuoliai susiduria su įvairiais re-

guliaciniais suvaržymais ir griežtais atitikties reikalavimais.

Globalių advokatų kontorų konsolidacija

Jau 20 metų stebima tarptautinių advokatų kontorų konsolidacija. 2000 m. prasidėjęs procesas sukūrė daug didelių transatlantinių, bendrų JAV ir Jungtinės Karalystės, advokatų kontorų. Dalis tarptautinių advokatų kontorų tapo globalios. Nebestebina, kad daugelio iš TOP 50 advokatų kontorų metinės pajamos viršija 1 mlrd. eurų, o tai kartais daugiau nei visa Lietuvos teisinių paslaugų rinka kartu sudėjus.

Globalių advokatų kontorų strategijos smarkiai skiriasi. Kai kurios orientuojasi į itin aukštą pelno partneriui (PEP) kriterijų ir siekia veikti itin aukšto pelningumo finansų, sandorių ir bylinėjimosi sektoriuose. Kitos linkusios plėstis vertikaliai, palaikydamos didelius žmogiškuosius išteklius ir pardavi-

torų skaičių iki kelių ar net išimtinai vienos. Siekiant aptarnauti tarptautinius klientus, globalios advokatų kontoros kuria išskirtines didelių klientų valdymo sistemas, padedančias koordinuoti daug skirtingų procesų vienu metu, prognozuoti teisinių paslaugų kaštus ir supaprastinti teisinių paslaugų pirkimo bei teikimo procesą. Taip siekiama diferencijuoti veiklą ir suteikti ypatingą patirtį klientams. Dabar labai svarbus advokato ir kliento santykio gylys bei kompleksiskumas.

Teisinių paslaugų piramidės išsukuosniavimas ir inovacijos

Tai, kad daug dėmesio skiriama inovacijoms, nieko nebestebina. Globalios advokatų kontoros eksperimentuoja įvairiais būdais. Kai kurios jų, siekdamos motyvuoti darbuotojus, jų laiką, skirtą inovatyviems produktams kurti ir diegti, vertina lygiai taip pat kaip klientui skirtą laiką. Kitos įdarbina inovacijų lyderius ar

Kai kurios virtualiai paslaugas teikiančios platformos smarkiai apkarė savo tiesiogines sąnaudas ir dabar yra itin konkurencingos.

mus, teikdamos integruotą aukštos kokybės teisinę pagalbą daugelyje sektorių įvairiose geografinėse rinkose. Paprastai jos turi aiškią „Verein“ struktūrą. Trečios savo veiklą telkia išimtinai steigimo valstybės geografinėse rinkose, ypač JAV ar Jungtinėje Karalystėje, ir tik papildomai užtikrina teises paslaugas valstybėse, kuriose veikia jų strateginiai klientai.

Advokatų kontoros daug dėmesio skiria paslaugų kokybei, darbo vietų lankstumui, darbuotojų mobilumui ir verslumui. Jos ieško galimybių patenkinti tarptautinių klientų lūkesčius. O štai tarptautiniai klientai pastaraisiais metais siekia labiau konsoliduoti teisinių paslaugų tiekėjus.

Tradiciskai tarptautinis klientas naudojosi kelių šimtų kontorų ištekliais visame pasaulyje. Dabar klientai optimizuoja procesus ir mažina juos aptarnaujančių advokatų kon-

projektų vadovus, kuria inovacijų ir žinių centrus, skiria laiko masiniams inovacijų mokymams.

Pažvelkime į teisinių paslaugų proceso inovacijas. Iki šiol populiarios išlieka įvairios užsakomosios teisinės paslaugos (*outsourcing, nearshoring, insourcing*) ir kitas mobilus žmogiškujų išteklių paskirstymas. Siekiant suprasti šiuos procesus, verta įsigilinti į teisinių paslaugų piramidę pagal advokatų kuriamą pridėtinę vertę.

Piramidės apačioje turime standartinius techninio pobūdžio darbus, o viršuje – aukštos pridėtinės vertės ir itin specializuotas teises paslaugas. Stambūs klientai ir advokatų kontoros siekia išsukuosniuoti teisinių paslaugų piramidę ir jos apačioje esančius darbus perkelti į kitas bendroves. Taip atlaisvinami kontorų ir klientų vidiniai ištekliai, siekiant teikti aukštesnės pridėtinės vertės paslaugas. Didelės apimties

pasikartojančius techninio pobūdžio teisinius darbus už itin mažą pelno maržą gali atlikti įvairios užsakovų paslaugų bendrovės. Lanksčius žmogiškųjų išteklių valdymas laikomas puikia proceso inovacija. Tiesa, skaitmeninės technologijos ir dirbtinis intelektas kelia grėsmę tokio pobūdžio proceso inovacijoms.

Advokatų kontoros, siekdamos konkuruoti su naujais verslo modeliais, pačios kuria itin inovatyvius produktus arba naudoja kitų

naudoja inovatyvias programėles, skirtas rinkodaros ir verslo plėtros informacijai (CRM), interesų konfliktams ir kitoms rizikoms (RM) valdyti. Didžiausia dalis programėlių yra skirtos teisės projektams (LPM) ir dokumentams valdyti (DM). Labai svarbios integruotos inovatyvios finansų valdymo (FM) ir žmogiškųjų išteklių programėlės (HRM).

Žmogiškuosius išteklius sėkmingai keičia dirbtinis intelektas. *Legal-tech* produktų paletė tikrai labai

jonus į įvairius dirbtinio intelekto produktus ir skatina rinkos augimą. Įdomu, kad globalios advokatų kontoros greitai prisitaikė prie šių gana radikalių pokyčių. Jos išbando įvairius išorinių tiekėjų siūlomus produktų variantus, pačios kuria strategines partnerystes su IT bendrovėmis ar net įsigyja IT sektoriaus startuolius. Šiuo metu dirbtinio intelekto teisinių produktų ekosistema pasižymi itin didele produktų ir jų versijų sklaida.

Dirbtinio intelekto nuosprendis.

sukurtomis inovacijomis. Vertindami inovacijų pritaikymą, galime išskirti vidaus procesų ir technologijų optimizavimą (vidaus inovacijos) ir klientams skirtus inovatyvius sprendimus (išorės inovacijos).

Laimi tas, kas sėkmingai integruoja inovacijas tarpusavyje. Vidaus procesų inovacijos yra puiki pagalba globalioms advokatų kontoroms valdyti didelius klientų srautus daugelyje jurisdikcijų. Kontoros

įvairi ir universali. Advokatų kontorų išorės inovacijų portfelyje yra duomenų analitika, automatizuotos sutarčių ir bylos dokumentų paieškos ir patikrinimo priemonės, automatizuoto patarimo platformos ir bylos sprendimų tikimybės programėlės.

Labai patrauklūs ir jau naudojami *blockchain* technologijomis paremti sprendimai, įskaitant automatiškai vykdytiną sutartį. Investiciniai fondai investuoja mili-

Dirbtinio intelekto produktai padeda advokatams teikti kokybiškas paslaugas, sumažina klaidos galimybę, racionalizuoja procesą.

Advokatai bent jau kol kas gali būti ramūs. Dirbtinio intelekto ekosistema vis dar subsidiari, t. y. advokatai išlieka paklausūs aukštesnės pridėtinės vertės paslaugų srityje. Tiesa, dirbtinio intelekto progreso kreivė stiebiasi aukštyn, o teisės robotų apetitas auga! ■

Advokatas irgi žmogus

Kokios savybės privalomos geram advokatui?

dr. Dalia FOIGT-NORVAIŠIENĖ

Advokatė

Dažnai advokatas įsivaizduojamas griežtas, rimtas, susikaukęs. Ant jo darbo stalo – daugybė dokumentų, jis nuolat skuba ir neturi laiko, galvoja tik apie pinigus. Advokato profesija – viena labiausiai pašiepiamų profesijų pasaulyje. Anglai juokauja, kad „advokatas meluoja visada, kai tik jo lūpos juda“, amerikiečiai lygina advokatus su rykliais ir sako, jog „gerą advokatą galima sutikti tik kapinėse“. Tačiau pažvelkime į advokato profesiją iš kitos pusės.

Be jokių abejonių, advokatas – viena įdomiausių, seniausių ir svarbiausių teisinių profesijų. Niekas nepasiginčys, o ypač tie, kuriems teko susidurti su policija, teismais, antstoliais, prokurorais, kad be advokato pagalbos dažniausiai neįmanoma išspręsti iškilusių teisinių problemų. Neabejojama, kad geras advokatas – didžiulė vertybė ir kad tokį turėdamas, su juo tardamasis gali gyventi gerokai saugiau ir ramiau. Kaip yra pabrėžęs Atkuriamojo Seimo pirmininkas prof. Vytautas Landsbergis, advokatas yra pagalbininkas žmogui, susiduriančiam su baudžiamaisiais įstatymais ir pasiklystančiam jų džiunglėse arba tiesiog tvarkančiam gyvenimiškuosius teisinius civilinius dalykus, toks pagalbininkas – tai advokatas iš pašaukimo, humanitarinės profesijos atstovas.

Advokatams keliama gerokai daugiau reikalavimų negu kitiems teisininkams, konsultantams, paslaugų teikėjams, pradedant reikalavimu įgyti tam tikrą išsilavinimą, atlikti advokato padėjėjo praktiką, išlaikyti egzaminus, būti nepriekaištingos reputacijos, laikytis tiek bendrųjų, tiek advokato profesinės etikos taisyklių, nuolatos tobulintis, kelti kvalifikaciją ir t. t., ir pan.

O kur dar klientų lūkesčiai – niekuomet nepralaimėti klientų bylų, iškovoti jiems palankiausias pozicijas derybose, parengti tobulus dokumentus, viską atlikti taip greitai, kaip tik įmanoma, ir atsiųsti neįtikėtinai kuklią sąskaitą už savo paslaugas. Ką ir kalbėti apie aprangą – į teismą juk neateisi apsivilkusi palai-

dine didelė iškirptė, ryškiu makiažu, privelta šukuosena ar suglamžytu kostiumu, nešvariais baltiniais ir batais. Perfrazavus lotynišką posakį „kas galima Dievui, negalima jaučiam“, drąsiai galima teigti, jog „kas galima paprastam žmogui, negalima advokatu“. Ir ne tik kalbant apie aprangą ar etiketą.

Nuo empatijos iki drąsos

Pakalbėkime apie emocijas. Ar advokatas gali atskleisti savo emocijas? Ar advokato emocijos privalo sutapti su kliento emocijomis? Turbūt nebūtų gerai konsultuojant pozityviai nusiteikusį klientą demonstruoti pyktį, kilusį dėl nuleistos automobilio padangos ryte ar netikėtai suplyšusios kojinių.

Taip pat būtų blogai, jei advokatas perimtų kliento baimę dėl ateities ir baimės sukaustytas niekuo negalėtų jam padėti. Advokatu šiuo atveju gali labai praversti emocinė inteligencija. Emocinė inteligencija darbe yra menas suprasti, identifikuoti ir valdyti mūsų bei aplinkinių emocijas. Terminas aprėpia svarbiausius santykio su savimi ir aplinkiniais bruožus: pagarbą sau ir kitiems, atidumą sau ir kitiems, asmeninę galią, susijusią su gebėjimu priimti atsakomybę. Emocinę inteligenciją galima apibūdinti kaip „įgimtas žmogaus savybes“, kurias identifikavus ir išmokus valdyti galima pakeisti savo elgseną sau naudinga linkme.

Kokiomis dar savybėmis turėtų pasižymėti geras, profesionalus advokatas? Visų pirma, drąsa, taktas, diplomatija, greita reakcija, elegancija, puikiai iškalba, taip pat labai svarbi empatija, t. y. sugebėjimas ne tik klausyti, suprasti, bet ir įsijausti į kito asmens padėtį, emocinę būseną, tiesiogiai suprasti kito žmogaus jausmus. Šiandien labai svarbu įsijausti ne tik į kliento padėtį, bet ir bandyti suprasti, bent jau užduoti sau klausimą, o kaipgi jaučiasi kliento priešininkas ir jo advokatas. Toks sugebėjimas leis advokatu priimti teisingus sprendimus, nustatant bylinėjimosi strategiją ir ją įgyvendinant.

Dar viena pakopa aukščiau.

Teisė, žmogiškosios vertybės ir visuomenės poreikiai neatsiejami. Geras advokatas turi būti idealus žmogus.

Būti idealiu žmogumi

Advokatų tarybos posėdžiuose tenka nagrinėti skundus dėl advokatų elgesio ir spręsti, kelti jiems drausmės bylas ar ne. Pastebiu naują tendenciją – vis dažniau būna nepatenkinti ir skundžiasi ne advokatų klientai, o advokatų klientų priešininkai ir jų advokatai. Skundžiasi tuo, kad advokatas teisme ar kitoje viešojoje vietoje nepagarbiai elgėsi, buvo nepamatuotai akiplėšiškas ir agresyvus, vartojo netinkamus žodžius ir pasakymus, nevaldė emocijų.

Negalima pamiršti ir tokių gero advokato savybių, kaip darbštumas, stropumas, socialinis aktyvumas, be abejo, paslaugumas, kantrybė, nepriklausomumas, laisvė, nuoširdumas, teisingumas.

Kyla klausimas, ar šios išvardytos savybės, pradedant drąsa, baigiant teisingumu, yra tik gero advokato prerogatyva, ar jos nebūdingos geram žmogui? Ne, tai tikrai nėra vien vadinamosios advokatiškos savybės. Žmogiškos ir „advokatiškos“ savybės labai susijusios ir veikia vienos kitas. Teisė, žmogiškosios vertybės

ir visuomenės poreikiai neatsiejami. Geras advokatas turi būti idealus žmogus. Tik integruota asmenybė yra laiminga. Pagrindinės laimės sąlygos: autonomija – jausmas, kad pats pasirenki gyvenimo tikslus ir atsakingai juos įgyvendini; kompetencija – jausmas, kad pasirinktą veiklą atlieki kokybiškai; socialiniai ryšiai – susietumo su kitais žmonėmis jausmas (kolegomis, klientais); savigarba – tai pagarbos sau, pasitikėjimo savimi jausmas.

Pabaigoje noriu patarti advokatus, ypač jaunesniems – nebijokite pasirodyti esą žmonės. Ugdykite empatiją, mokykitės klausyti ir suprasti, nebijokite būti taktiški, diplomatiški ir kantrūs. Patikėkite, tai jūsų pranašumas prieš išskirtinį agresyvumą (net ir kolegų atžvilgiu), meistrišką manipuliaciją teisinėmis priemonėmis, ne visada siekiant teisinių, kartais neteisinių ar net antiteisinių rezultatų, didelį aktyvumą, užspaudžiant priešingą šalį į kampą, ir pan. Kartu noriu paraginti ir klientus pasirinkti žmogišką advokatą, pasižymintį žmogiškomis savybėmis. ■

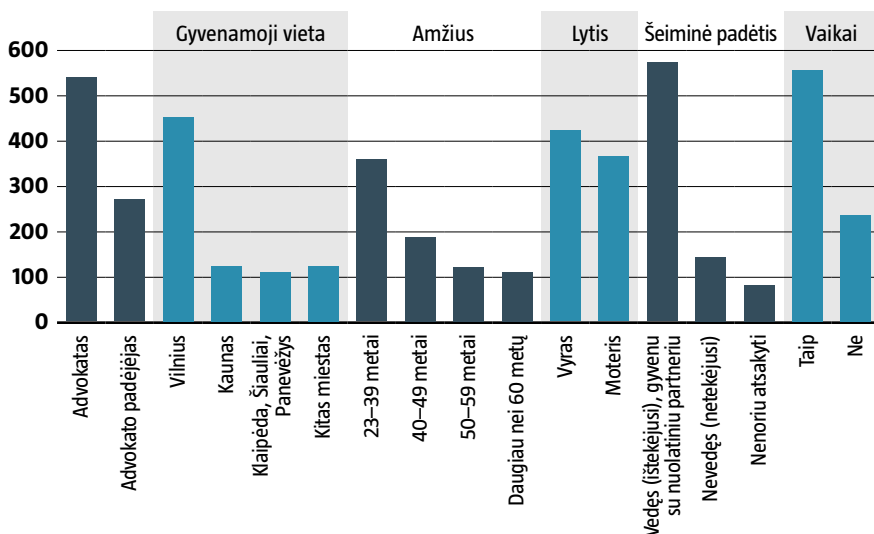
VEIDRODIS

Apie advokatus – tik skaičiais

Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Vilmorus“ apklausė 801 advokatą ir jo padėjėją. Supažindiname su apklausos rezultatais.

Kas yra kas advokatūroje?

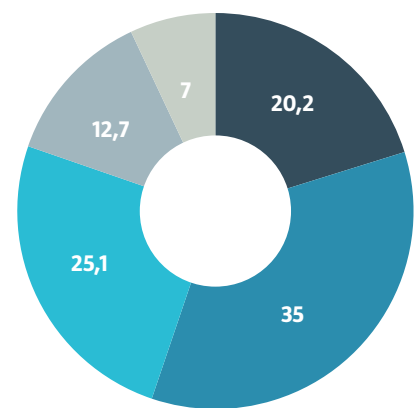
Apklaustųjų socialinė demografinė charakteristika

2020 m. atliktoje advokatų ir advokatų padėjėjų apklausoje visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Vilmorus“ apklausė 801 asmenį – 520 advokatų, 270 padėjėjų, 2 asmenys pareigų nenurodė. Daugiau nei pusė visų apklaustųjų gyvena Vilniuje, 45,9 proc. apklausos dalyvių yra jaunesni nei 40 metų. Vyrų ir moterų santykis apylygis – atitinkamai 51,9 ir 46,8 proc. (1,2 proc. lyties nenurodė).

Labiau patyręs

Teisinė profesinė veikla (proc.)

■ Daugiau kaip 20 metų
 ■ 11–20 metų
 ■ 6–10 metų
 ■ 3–5 metai
 ■ Mažiau nei 3 metai

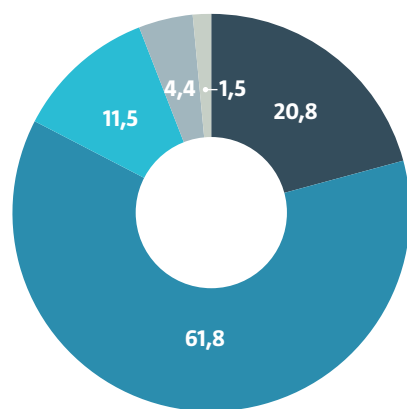
Pentadalis apklaustųjų advokatų teisine profesine veikla verčiasi daugiau nei 20 metų. Tarp advokatų tokių yra 29,3 proc., o tarp padėjėjų – tik 2,2 proc. Mažiau nei trejus metus profesine veikla verčiasi 2,6 proc. advokatų ir 15,6 proc. padėjėjų.

Mažesniuose miestuose advokatų patirtis didesnė nei didmiesčiuose – daugiau nei 20 metų patirtį turi 31,4 proc. mažesnių už Panevėžį miestų apklaustųjų, Vilniuje tokių – 16,9 proc.

Įtampa ir nerimas

Ar patiriate darbe įtampą? (proc.)

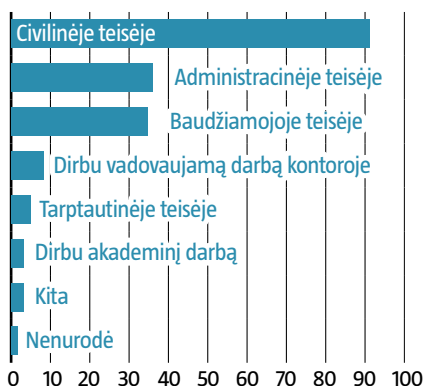
Darbe įtampos nejaučia vos 4,4 proc. apklaustųjų. Penktadalis jaučia labai didelę, o beveik du trečdaliai – tam tikrą įtampą. Labai didelę įtampą jaučia 21,9 proc. vyrų ir 19,7 proc. moterų. Stresui atspariausi 50–59 metų grupės apklausos dalyviai, mažiau įtampos darbe teigia patiriantys mažesnių miestų teisininkai – neigiamai į šį klausimą atsakė 8,5 proc. ne didmiesčių gyventojų.

Taip, labai didelę
 Taip, tam tikrą
 Taip, nedidelę
 Ne
 Nenoriu atsakyti

Dominuoja civilinė teisė

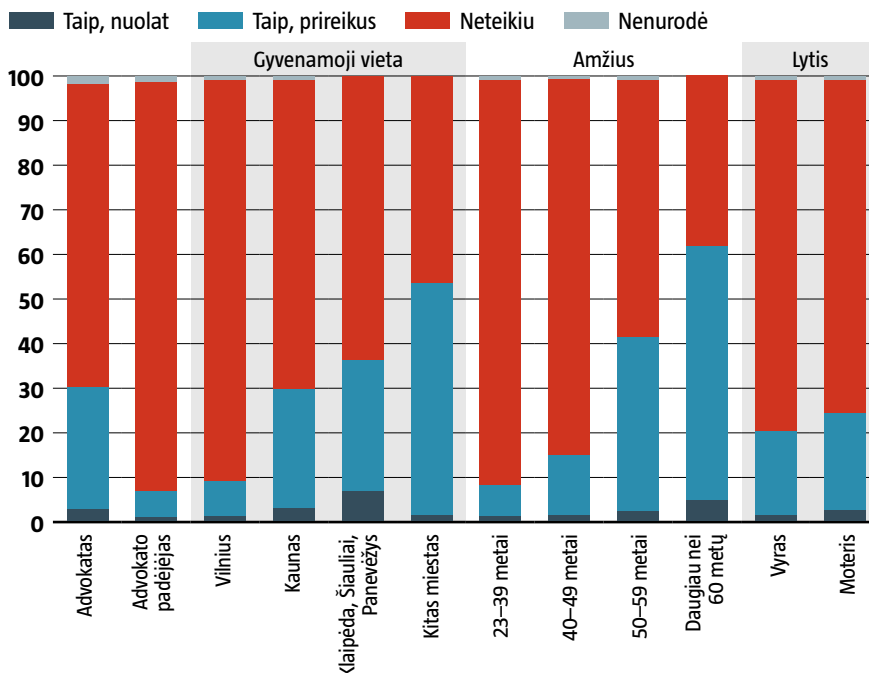
Kuriose srityje daugiausia vykdoma veikla? (proc.)

Dažniausiai vykdoma veikla – civilinėje teisėje (91,4 proc.): šia veikla užsiima 88,7 proc. advokatų ir 97 proc. padėjėjų. Administracinėje teisėje veiklą vykdo 37 proc. apklaustųjų, baudžiamojoje teisėje – 34 proc. (baudžiamosios teisės veikla daugiau užsiima advokatai – 43 proc., advokatų padėjėjai – 18 proc.). Akademinį darbą dirba 3,4 proc. advokatų ir 2,6 proc. padėjėjų.

Tik pakvieskite

Ar teikiate valstybės garantuojamą teisinę pagalbą?

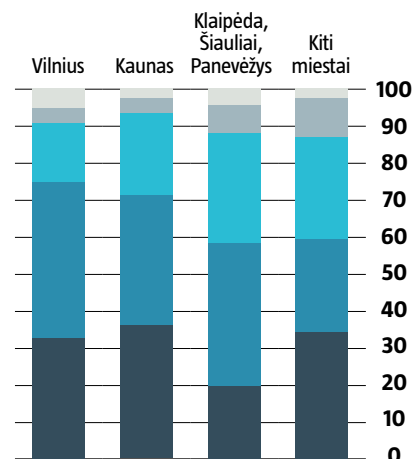
Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos neteikia 77 proc. respondentų – 67 proc. advokatų ir 92 proc. advokatų padėjėjų. Prireikus valstybės garantuojamą pagalbą teikia 20 proc. respondentų (iš jų advokatai – 27 proc., advokatų padėjėjai – 6 proc.). Nuolat šią paslaugą teikia 2 proc. apklausos dalyvių. Dažniau moterys nei vyrai ir vyresnio amžiaus teisininkai.

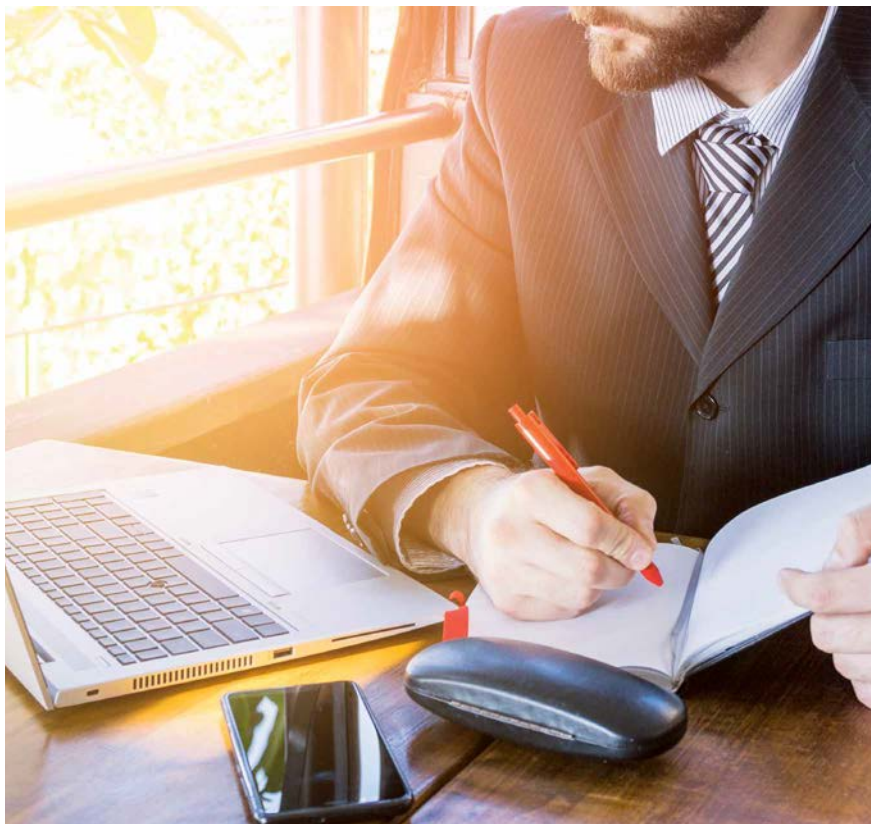
Darbas advokatą puošia

Kiek vidutiniškai valandų dirbate per savaitę?

Daugiau kaip 50 valandų per savaitę dirba 35,6 proc. Kauno ir 33,1 proc. kitų miestų advokatų. Darboholikų mažiausiai Klaipėdoje, Šiauliuose ir Panevėžyje – 19 proc. jų dirba daugiau nei 50 valandų per savaitę. Jaunesni teisininkai dirba daugiau už vyresnius – 79,4 proc. 23–39 metų apklaustųjų dirba daugiau nei 41 valandą per savaitę. Daugiau nei vidutiniškai aštuonias valandas per darbo dieną dirba 66,8 proc. vyrų ir 69,8 proc. moterų. Vieniši teisininkai darbe praleidžia daugiau laiko kaip ir tie, kurie neturi vaikų.

Daugiau kaip 50 valandų
 41–50 valandų
 31–40 valandų
 21–30 valandų
 20 arba mažiau valandų

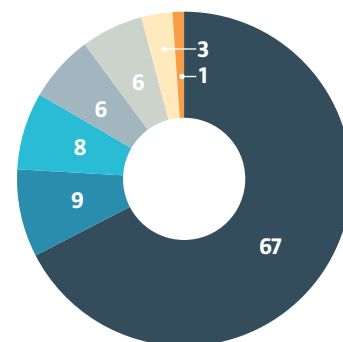

Blogas teisininkas, kuris nesvajoja...

Kurioje srityje norėtumėte daryti teisininko karjerą? (proc.)

Užsiimti privataus advokato praktika
Dirbti teisininko įmonėje
Dirbti neteisrinį darbą
Dirbti akademinį darbą
Dirbti visai kitokį teisinį darbą
Dirbti teisininku valstybės, savivaldybės įstaigoje
Nenurodė

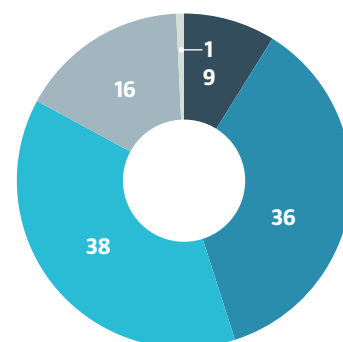

Nevertinti darbo užmokesčio paprašyti respondentai dažniausiai rinkęsi privataus advokato praktiką (67 proc.). Kitos veiklos sritys vertinamos beveik vienodai, mažiau patraukli atrodo teisininko pareigybė valstybės ar savivaldybės įstaigoje.

Mūsų daug ir mes...

Kaip apibūdintumėte konkurenciją tarp advokatų? (proc.)

Konkurencijos beveik nejaučiu
Vidutiniška, motyvuojanti pasitempti
Didelė, tenka pakovoti dėl klientų
Labai didelė, tarp advokatų vyksta negailestinga kova
Nenurodė

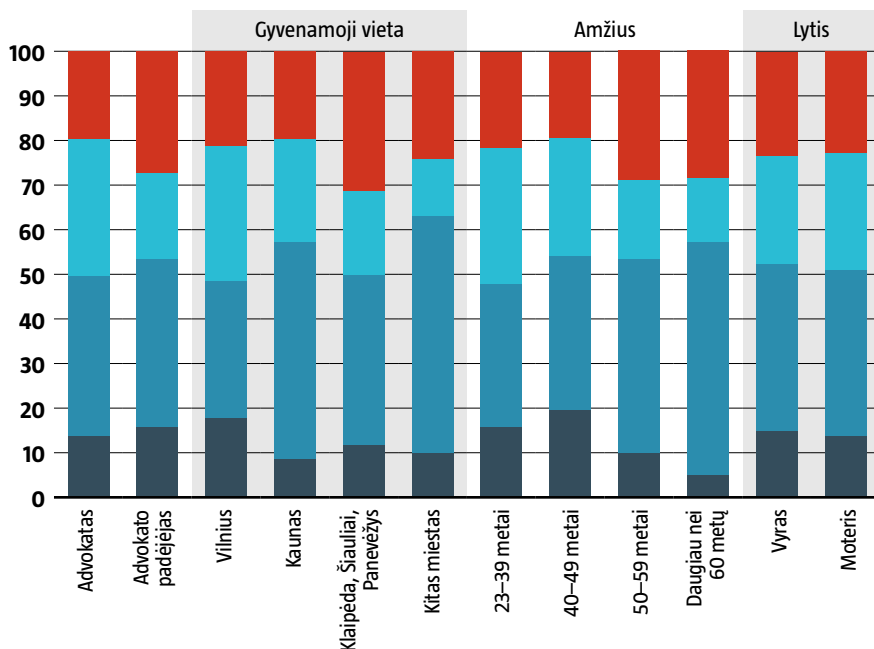

Daugiau nei pusė – 54 proc. – apklausos dalyvių konkurenciją tarp advokatų apibūdino kaip didelę ar labai didelę. Konkurencijos sako nejaučią 9 proc. advokatų ir jų patarėjų. Didžiausia konkurencija jaučiama Vilniuje (60,5 proc. ją vadina didele ir labai didele) ir Klaipėdoje, Šiauliuose, Panevėžyje (50,5 proc.). Kaune ir kituose miestuose – atitinkamai 48,3 ir 39 proc.

Daug darbo, mažai pinigų

Kaip vertinate savo darbo laiko ir finansinio atlygio santykį?

Esu patenkintas ir darbo krūviu, ir atlyginimu
Esu patenkintas darbo krūviu, tačiau netenkina pajamos
Esu patenkintas pajamomis, tačiau tenka dirbti daugiau, nei norėčiau
Manęs netenkina nei darbo krūvis, nei atlyginimas

Darbo krūviu ir pajamomis patenkinti vos 14,4 proc. apklausos dalyvių. Dėl krūvio nesisiskundžia, tačiau atlygio nepakanka 37,2 proc., o pajamomis yra patenkinti, bet mano, kad dirba per daug – 25,3 proc. advokatų ir jų padėjėjų. 22,2 proc. nepatenkinti nei darbo krūviu, nei pajamomis. 0,9 proc. į šį klausimą neatsakė.

Sveikos, Akys!

Įmonių darbuotojų regos patikra,
sprendimai, akių jogos sesijos

glasses on

business@glasseson.lt

AR
GALITE ČIA
ISSIUVINĖTI
MANO?
VĀRDA

T A I P , J Ū S Ū
P O I L S E N Y B E

spavilnius

WWW.SPAVILNIUS.LT